

Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'nin Haber Dili

Emine SIRMALI KAYACAN^{1,*}

Araştırma Makalesi

Takvim-i Vekayi
ISSN: 2148-0087

Basım (Published): 31.12.2023
Kabul (Acceptance): 09.11.2023
Gönderi (Submitting): 09.10.2023

Cilt (Vol): 11
No (Issue): 2
Sayfa (Pages): 196-265

Adres:

¹ Beykent Üniversitesi, İletişim
Fakültesi, Yeni Medya (TR)
Bölümü, İstanbul, Türkiye.
ORCID: 0000-0001-5638-9383

*Sorumlu Yazar (Corresponding);
E-mail: eminesirmali@beykent.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Takvîm-i
Vekâyî, Haber Dili, Gazete Lisanı,
Cümle Tahlili.

*Bu çalışma, yazarın doktora
tezinden üretilmiştir.

TELHIS (ÖZ)

İnsanların birbirleriyle kelimeler vasıtasıyla iletişim kurduğu düşünüldüğünde, dilin, anlaşma ve haberleşme bakımından insan hayatındaki yeri önemlidir. Anlaşmayı sağlayan yapı, kelimelerin belli bir düzen içerisinde her dilin kendi kâidesine göre sıralanmasıyla meydana gelmektedir. Bu sıralama umumiyetle değişmez ancak yazılı ve sözlü anlatımda ifade biçimleri dilin kullanım yerine, zamanına, dili kullanan topluluğa göre farklılık arz etmektedir. Kullanım maksadına göre çeşitli türlerde tasnif edilen dillerden biri de basın dili yani gazete lisanıdır.

Yazılı bir ifade çeşidi olan gazete lisanı, meydana gelen hadiseleri, durumları veya yapılması planlanan faaliyetleri, yenilikleri, havâdisleri halka olduğu gibi aktarma ve malûmat verme maksadını taşımaktadır. Ancak bu maksadı yerine getirirken kullandığı üslûp, ifade tarzı, kelime seçimi, konu seçimi, cümle kurma biçimi, haberin niteliği gibi unsurlar okurun konuyu doğru biçimde anlayabilmesi bakımından önemlidir.

Hazırlanan çalışmanın maksadı, matbuat tarihimizin ilk Türkçe gazetesi olan ve yönetimle halk arasında bir iletişim vasıtası vazifesi gören Takvîm-i Vekâyî'nin ilk sayısının haber dilini ve az da olsa yapısal farklılıklarını ortaya koymaktır.

News Language of Takvîm-i Vekâyî

Research Article

ABSTRACT

Considering that individuals communicate through words, the place of language in human life is important in terms of agreement and communication. The structure that provides agreement is formed by arranging the words in a certain order according to its own rule in each language. This order does not change in general, but the forms of expression in written and oral expression differ according to the time and place of use of the language, and the community that uses the language. One of the languages classified in various types according to the purpose of use is the language of the press. Press language, which is a type of written expression, has the purpose of conveying the events, situations or planned activities, innovations and differences to the public as they are and informing them. However, elements such as the style, expression style, word choice, topic selection, sentence construction style and the quality of the news used while fulfilling this purpose are important for the reader to understand the subject correctly.

The aim of the prepared study is to reveal the news language of Takvîm-i Vekâyî, which is the first Turkish newspaper in our press history and serves as a communication tool between the administration and the public.

KEYWORDS

Takvîm-i Vekâyî, News Language, Newspaper Language, Syntax Analysis.

GİRİŞ

“Türk dili, bir neşir organında ifade vasıtası olarak ilk defa 28 Kasım 1828’de Mısır’da yayımlanan ‘Vekâyi-ü’l-Mısriyye’ adlı Arapça - Türkçe bir gazetede yer almıştır. Türkçe’nin sürekli neşriyatta tek başına yer alması ise 1 Kasım 1831 tarihinde İstanbul’da devlet mârifetiyle vukû’a gelmiştir” (Özarslan, 1987: 50).

İstanbul’un ilk resmî gazetesi olan Takvîm-i Vekâyî’nin basın tarihi bakımından ayrı bir yeri vardır. Çünkü matbuat tarihi onunla başlar. Devlet tarafından yapılan ıslahatların duyurulması, padişahın buyruklarının, yasaklarının, ziyaretlerinin, atamalarının ve çıkardığı kanunların halka iletilmesi ilk olarak Takvîm-i Vekâyî vasıtasıyla olmuştur. Yönetimle halk arasında iletişim kurma maksadını taşıyan Takvîm-i Vekâyî’nin bu mânâda kullandığı dil de büyük önem arz etmektedir. Çünkü o devrede halkın okuma yazma oranı düşüktür. Gazete halk için çıkarılıyorsa içeriğini de halkın anlayabiliyor olması gerekmektedir. İşte çalışmanın temel çıkış noktası burası olup çalışmada Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’nde kullanılan haber dilinin tahlili yapılmaktadır.

Takvîm-i Vekâyî’nin ilk sayısındaki haber metinlerinin tahlil edildiği bu çalışmada esas gaye, gazetede haber dilinin yapısını ortaya çıkarmaktır. Bu döneme has cümle hacimleri, cümle tipleri, ifade şekilleri, cümle kurma yapıları, haberde mânâ gibi özellikler, dilbilimci Prof. Muharrem Ergin’in cümle tahlili metodu kıstas alınarak incelenmiştir.

Prof. Muharrem Ergin’in metodu ölçüt alındığından tahlil kısmında sadece Ergin’in tanımlarına yer verilmiştir. Gazetede haber metinlerinin transkripsiyonu yapılarak her bir cümle “cümlelerin unsurları”, “cümlelerin yapı ve anlam özellikleri” ile “kelime gurupları” bakımından tahlil edilmiştir. Bu tahliller tablolara aktarılmış ve çalışmada, tahlilin sonucunun daha net görülebilmesi maksadıyla sadece tablolar verilmiştir.

Prof. Dr. Ersin Özarslan’ın, “II. Abdülhamit Öncesi (1876) Basın Dilinin Sentaksı” başlıklı yarım kalan yüksek lisans tezi haricinde matbuatın, sentaks tahlilinin yapıldığı herhangi bir çalışmaya tesadüf edilmemiştir. Kapsamı “basın dili” olan bir kaç kıymetli çalışma dışında gazetede haber dilinin “cümlelerin unsurları”, “yapı ve anlam özellikleri”, “kelime gurupları” bakımından kapsamlı bir biçimde henüz tahlil edilmediği görülmüştür. Bu sebeple çalışmanın Türk basın dili tarihi sahasına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

1. HABER DİLİ VE HABERİN İNŞASI

Toplumunu ilgilendiren konularda, bireylere, meydana gelen veya planlanmış olan hâdiseler ve durumlar hakkında bilgi veren, gelişmeleri anlatan “haber”in, dili ve inşasına geçmeden evvel dilin ne olduğuna kısaca değinmek yerinde olacaktır.

“Türk Dili” kitabında dilin vasıflarını beş başlık altında toplayan Prof. Muharrem Ergin (1994: 7), dilin insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta olduğunu ifade ederek dilin kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık olduğuna, aynı zamanda milleti birleştiren ve tek bir çatı altında toplayan sosyal bir müessese görevi gördüğüne, çok sesli bir yapıda ve temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli bir anlaşma sistemi olduğuna vurgu yapmaktadır.

Dili, insanların birbirleriyle haberleşmek için kullandıkları seslerden örülmüş çok yönlü ve gelişmiş bir sistem olarak tanımlayan Korkmaz (1992: 43), duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve mânâ bakımından her toplumda, toplumun değer yargılarına göre şekillendiğini, ortak kurallar aracılığıyla da başkalarına aktarıldığını belirtmektedir.

Prof. Ersin Özarıslan (2013: 253-254) ise, “Basın Dili Üzerine Bazı Dikkatler” isimli makalesinde dili, düzenli bir yapıya sahip olan, yazı ve konuşma dili şeklinde işlev gören, mevcudâtın anlaşılması için aracı olan işaretler manzumesi şeklinde tanımlamaktadır. Genel mânâda bu şekilde tanımlanan dil, “yapı, teşekkül, tarihî gelişme, coğrafi saha, hayatîyet, geçerlilik, işleklik bakımları yanında kullanılma yeri, zamanı, çağı, kullanan kesim ve zümreler bakımından da” çeşitli şekillerde tasnif edilmiştir. “Kıtabî dil, tıp dili, aydın dili, edebiyat dili, mizah dili, felsefî dil, matematik dili, hukuk dili, siyaset dili, tercüme dili, köylü dili, şehirli dili” bunlardan sadece bir kısmıdır.

Bunların dışında toplumun geneline hitap eden haber dili ise, ne tam olarak konuşma ne de tam olarak yazı dilidir. Zira yazı dili evreni, insanı ve insanın hayatını gerçek ve itibarî zeminde bütün cephe ve çehreleriyle tasvir ve tahkiye eder. Haber dilinin kapsamı daha dar ve daha sınırlıdır. Haber dili kurgusal dünyadan uzak durur. Onun hakikati sunma, gösterme gibi bir maksadı vardır. Bu sebeple haber dili, konuşma ve yazı dilinin imkânlarıyla hayat bulan husûsî bir ifade ve takdim dilidir (Özarıslan, 2013: 255).

Umûmî manada dilin, husûsî manada haber dilinin bir takım kuralları ve belli bir işleyişi vardır. Doğru ve sağlıklı bir iletişim kurmanın esas yolu da dilin işleyişini, kurallarını bilmekten kelimeleri yerli yerinde kullanmaktan geçmektedir. Cümlelerin doğru kurulmasında cümle unsurlarının sıralaması ve sözcük seçimi önem taşımaktadır. İsim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem, eylem (Baraz, 2004: 58) gibi dil unsurlarının hangi maksatla, hangi sırada kullanılacağına bilinmesi ifade serbestliği ve meramı kısa, açık ve yalın bir şekilde anlatmamızı sağlayacaktır. Özellikle toplumu ilgilendiren olayların topluma duyurulduğu haberlerde dil, her kesimden her eğitim seviyesinden insanın haberi anlayabileceği şekilde kurulmalıdır.

Burada karşımıza her eğitim seviyesinden insanın anlayabileceği bir haber dilinin nasıl kurulması gerektiği sorusu çıkmaktadır. Haber yazarken elde edilen bilgilerin neye göre yazılacağı, hangi bilgilere hangi sırayla yer verileceği haberin bütünlüğü ve anlaşılması bakımından mühimdir. Bu sebeple

geliştirilen ve günümüzde en yaygın haber yazma metodu olarak tercih edilen 5N+1K kullanılmaktadır. Toplamda altı soruyu ihtiva eden ve haberin unsurları olarak isimlendirilen 5N+1K (kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden), esasında cümlelerin unsurları olan özne, yüklem, yer tamlayıcısı ve zarfı bulmayı sağlayan sorulardır. O halde 5N+1K sorularının etrafında şekillenen haberin dilini inşa ederken cümlelerin unsurlarını kullanmamız gerekmektedir. Tam, açık, anlaşılır ve derli toplu bir haber cümlesi yazabilmek için öncelikle yüklem, özne, zarf ve yer tamlayıcısına ihtiyaç vardır. Haberinin diğer teferruatları bu dört unsurun etrafında şekillenmektedir.

Haberin Unsurları	=	Cümlelerin Unsurları
Kim?	→	Özne
Ne?	→	Yüklem
Nerede?	→	Yer Tamlayıcısı
Ne zaman?	→	Zarf
Nasıl?	→	Zarf
Neden?	→	Zarf

Okuyucunun, haberi, neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde değerlendirmesi ve doğru bir şekilde anlayıp kavraması için haberin, 5N+1K kuralındaki “Ne?” ve “Kim?” sorularından yani yüklem ve öznenin başlayarak yazılması gerekmektedir (Uçak, 2018: 28). 5N+1K kuralıyla haberdeki teferruatın bir bütünlük içinde verilmesi maksadı güdülmektedir (Yurdigül ve Zinderen, 2012: 82-83).

Haber dilinin temelini oluşturan cümle unsurlarından özne ve yüklem arasında belli bir uyumun ve uygunluğun olması gerekmektedir (Uçak, 2018: 26). Teklik ve çokluk bakımından uygunluk gözetilen özne-yüklem birleşmelerinde, özne cansız bir varlık (eşya vs.) ve çoğul vaziyette yüklem de tekil vaziyetteyse mütabakat olmamaktadır. Canlı (kişi, hayvan vs.) vaziyette olan özneler bilhassa üçüncü şahıslarda tekil yüklemle kullanılabilir. Aynı şekilde cansız vaziyette olan çoğul öznelerin de çoğul yüklemle kullanıldığı görülmektedir (Ergin, 2001: 404).

Haberde özne ve yüklemden sonra gelen en mühim unsur yer tamlayıcısı ve zarftır. Çünkü habere konu olan hâdisenin ne olduğu (yüklem) ve kim tarafından (özne) yapıldığı anlaşıldıktan sonra okuyucunun aklına ilk gelen sorular hâdisenin nerede ve nasıl olduğudur. Bu sebeple mekân ve istikâmet gösteren yer tamlayıcısı ile yüklemdeki hâdisenin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren zarf unsuru, haberin özne ve yüklemden sonra gelen temel unsurlarıdır. Fakat haber cümlesinde bol miktarda zarf kullanılması haberle ilgili fazlaca teferruata yer verildiğini göstermektedir. Haberde okuyucuyu

ilgilendirmeyen gereksiz teferruata yer verilmesi haber cümlelerinin uzamasına sebep olmaktadır. Bu durum da haberin anlaşılması zorlaştırmakta ve manayı bulandırabilmektedir. Bu sebeple haber cümlelerinde zarfların kullanımı dengeli olmalıdır.

Haber cümlesi kurulurken devrik cümle yapısından uzak durulmalı, kurallı ve basit cümle yapıları tercih edilmelidir (Uçak, 2018: 27). Devrik cümle yapısı her ne kadar metne bir ahenk katsa da cümlenin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü devrik cümle edebî sanat yapmak maksadıyla umûmiyetle şiir türünde tercih edilmektedir. Edebî sanat kaygısıyla kelimeler ilk anlamının dışında kullanılabilir. Bu durum anlam karmaşasına sebep olabilmekte ve cümlenin idrakini zorlaştırabilmektedir. Bu sebeple haber cümlelerinde basit, kısa ve kurallı cümle yapıları tercih edilmelidir.

Fiil seçimi ve fiile gelen zaman ve şahıs eklerinin çekimi, haberdeki zaman unsurunu belirleyeceğinden fiil seçiminin anlam karmaşasına yol açmayacak şekilde yapılması gerekmektedir. Haber metninde kullanılan fiil zamanları, metnin tamamında uyumlu olmalıdır (Uçak, 2018: 26-27). Bir cümlede bir zaman kipi kullanılıp diğerinde başka bir zaman kipi kullanıyorsa burada üslûptan söz edilemeyecektir. Türk gazetecilik tarihinde alışılmış olarak kullanılan zaman kipi öğrenilen (miş’li) geçmiş zamandır. TRT’nin kurulmasından sonra ise haber zamanı olarak görülen (di’li) geçmiş zaman tercih edilmeye başlanmıştır (Tokgöz, 1981: 100-101). Gazeteciliğin ilk devirlerinde henüz muhabirlik geleneği olmadığından devlet işleri hariç iç ve dış işleriyle ilgili haberler yabancı gazetelerden tercüme usûlüyle veya duyum vasıtasıyla alındığından muharrir, haber dilini inşa ederken, bahsi geçen hâdiselere bizzat şahit olmadığını öğrenilen (miş’li) geçmiş zaman kipiyle okuyucuya bildirmektedir. Ancak sonraları gazetecilik mesleğinin gelişmesi ve muhabirlik mefhumunun oturmasıyla (olay yerlerine muhabirlerin gönderilmeye başlanmasıyla) görülen geçmiş zaman kipinin kullanımı yaygınlaşmıştır. Görülen geçmiş zaman kipinin kullanıldığı haber cümlelerinde haberin dili, anlatıcının hâdiseyi yaşamışçasına veya hâdiseye şahit olmuşçasına yazması üzerine inşa edilir. Bu şahitlik durumu haberdeki inandırıcılığı da arttırmaktadır.

“Medya, Dil ve İdeoloji” başlıklı makalesinde iletişim sürecini dil ve ideoloji bağlamında ele alan Özerkan (2002: 73), haberin yapısı inşa edilirken yüklemli niteleyen zarfların ve özneleri niteleyen sıfatların cümledeki kullanım sıklığının, cümle ve yüklemli yapısının, vurgu sistemlerinin haberde ikna unsuru olarak kullanıldığını ifade etmektedir.

Haber metinlerindeki kelimeler, kelime gurupları, cümlecikler veya cümlelerin kullanım biçimi yani inşa şekli onların dilbilgisi bakımından nasıl bir yapıda oluşturulduğunu da göstermektedir. Mesela haber cümlesi kurulurken, güçlü gurupların olumsuz eylemleri söz konusu olduğunda gurupları gizlemek için pasif cümle yapıları kullanılarak eylemin aktörleri tipik özne konumundan çıkartılabilir (Van Dijk, 2003: 177). Bu durumda edilgen

cümle yapılarının kullanımı söz konusudur. Fiillerin etken veya edilgen yapıda olması, haber dilini, öznenin açıkça bilinmesi veya bilinmemesi bakımından etkilemektedir. Fiilde gerçekleşen hareketi kimin yaptığının bilinmesi için etken (aktif) fiil kullanımı gereklidir. Edilgen (pasif) yapı fiillerde, fiilde gerçekleşen eylemi kimin yaptığı açıkça belirtilmez. Bu yapıdaki fiiller, haber dilinde umûmiyetle eylemi yapanlar hakkında yeterli, kesin, net bir bilgi olmadığı zamanlarda kullanılmaktadır. Veyahut Van Dijk'ın yukarıda ifade ettiği gibi haberde, olumsuz bir eylemi gerçekleştirenlerin kim olduğu açıkça söylenmek istenmiyorsa özneyi gizlemek için edilgen yapı fiiller kullanılabilir. Ayrıca edilgen fiiller, haber söyleminde failden ziyade fiilin ön plana çıkmasını sağlayabilirler. Bu sebeple haberde, işi yapandan çok yapılan işe dikkat çekilmek, vurgu yapılmak isteniyorsa edilgen fiiller kullanılabilir.

Haberin temelini bozmaması bakımından sıfatların haberde yerli yerinde kullanılması da oldukça önemlidir (Tokgöz, 1981: 100). Haberde yoruma mahal verecek sıfatlar kullanıldığında haber tarafsızlığını ve güvenilirliğini yitirecektir. Bu sebeple haberde sıfat kullanımına dikkat etmek gerekmektedir.

1.1. Haberin Nitelikleri

“Haber dili toplumda standard dili bilen her seviyeye, her zümreye ve her ferde hitap etme özelliği dolayısıyla konuşma dilinden sonraki en yaygın ve işlevli dil şubesidir” (Özarlan, 2013: 266). Bu sebeple haber dilinin oldukça açık, anlaşılır, sade ve basit olması gerekmektedir.

“Haber Toplama ve Yazma” isimli kitaplarında haberin açık, sade, anlaşılır bir dil ve üslûpla yazılmasının önemine dikkat çeken Yüksel ve Gürcan (2005: 62), haberin doğru bilgilere dayandırılması ve kesin ifadeler taşıması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Haber dilinde esas olan ferdenin ihtiyaçları değil toplumun ihtiyaçlarıdır. Haber söyleminde gizlilik, şahsilik ve mahremiyet yoktur çünkü haber dili kamu görevi icra ettiğinden açık, sade ve anlaşılır olmak zorundadır (Özarlan, 2013: 256). Anlaşılabilirlik, sadelik, özgünlük doğru Türkçe kullanımıyla birlikte haberlerin daha fazla okunmasını sağlarken aynı zamanda okuyucular üzerinde daha fazla etki yaratabilmekte ve devamlı bir okur kitlesi oluşturabilmektedir (Uçak, 2018: 26).

İlk gazetesi Daily Mail'i 4 Mayıs 1896'da çıkarmaya başlayan ve Daily Mirror'ın da sahibi olan İngiliz Gazeteci ve Yayıncı Alfred Charles William Harmsworth, gazeteciliğe başladığı yıllarda çalışanlarına; gazeteyi, orta ve alt sınıftaki okuyucu kitlesinin de anlayabilmesi için sade ve kolayca anlaşılabilen, sindirilebilen kelimelerle yazmaları gerektiğini söylemektedir. Bir kaç yıl sonra bir yazısında Harmsworth, Daily Mail'in başarısının kısa ve öz olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bunun üzerine Amerikalı Gazeteci Ralph David Blumenfeld, 1890'larda çıkan Yeni Gazetecilik hareketinin ders kitabında “sadelik, doğruluk, özlülük ve üslup saflığı, başarının en kesin

işaretleridir” şeklinde bir açıklama yapar (LeMahieu, D. L. 1988: 26’dan Akt: Matheson, 2000: 558).

Haberin nitelikleri hususunda farklı fikir ve gruplandırmalar söz konusudur. Temel olarak sadelik, açıklık, kesinlik ve doğruluk unsurlarının yanı sıra “nesnellik, anlamlılık, hızlılık, tutarlılık, inanılabilirlik, ilginçlik, önemlilik, yenilik” (Avanaş, 2001: 26-29) gibi nitelikler de haberin nitelikleri olarak belirtilmektedir. İletişim ve siyasetbilimci Oya Tokgöz (1981: 90-91-92-93-94) “Temel Gazetecilik” kitabında haberin niteliklerini şu şekilde açıklamaktadır:

Sadelik: Her eğitim düzeyindeki okuyucunun haberi kolaylıkla anlayabilmesi için haberin sade bir üslûpla yazılması çok önemlidir. Kolaylıkla anlaşılabilen sade bir haberin yazılabilmesi için süslü kelimelerden, ağırdal cümlelerden kaçınılmalı, gereksiz teferruata girilmemeli (Tokgöz, 1981: 90), bağlaç, edat, filimsi kullanımı azamî seviyede tutularak kısa, basit yapıya kurallı cümleler kurulmalıdır.

Açıklık: Haber metninin kolay anlaşılır olmasıdır. Haber metninde kullanılan kelimeler anlatılan hâdiseye uymalı, doğru kelimeler kullanılmalı ve mânâda kuşkuya yer bırakılmamalıdır. Haberde mânânın açık olabilmesi için kalıplaşmış kelimelerden, mecaz ve yakın anlamlı kelimelerden, umûmun anlayamayacağı deyimlerden uzak durulmalıdır. Bu sebeple muharririn geniş bir kelime hazinesinin olması ve kelime yapıları hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bu yönüyle gazete ve edebiyat arasında yakın bir ilişki vardır (Tokgöz, 1981: 91).

Kesinlik: Haberın anlaşılmasını kolaylaştırma, güçlendirme, inandırma ve ikna etme bakımından haberde kesinlik gereklidir. Kesinlik sayesinde haberde anlam bulanıklığı, gereksiz tekrarlar, muğlak ve belirsiz ifadeler yer almaz. Kesinlik sağlanırken kişisel fikirlerden ve dogmalardan kaçınılır. Önemli olan hakîkatin olduğu gibi verilmesidir. Bu sebeple haber, daima üçüncü şahıs şeklinde kaleme alınır (Tokgöz, 1981: 91-92).

Doğruluk: Bu unsur daha çok haberle ilgili bilgilerin toplanması ve yazılması aşamasında önemlidir. Muharrir haberle ilgili bilgileri toplarken güvenilir kaynaklara gitmeli, hadisenin birebir muhatabını veya şahidini bulmalıdır. Bilgiler elde edilirken çeşitli şekillerde denetlenmeli, en doğru bilgiye ulaşılmalı, ön yargılardan ve tarafgirlikten uzak durulmalıdır. Haberde soruşturulmamış hususlara ve olasılıklara yer verilmemelidir (Tokgöz, 1981: 93-94).

2. TAKVİM-İ VEKÂYİ’NİN YAYIMLANMAYA BAŞLADIĞI DEVREDE TÜRK DİLİNİN UMUMİ DURUMU

18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu’nda başlayan batılılaşma hareketi, farklı kavram ve fikirlerin devletin temeli olan müesseselerde yayılmasına sebep oldu. Sosyal bünyede ve

fikrî hayatta meydana gelen değişiklikler ve yenilikler lisanı da etkileyerek onun bünyesinde de farklılıklara yol açtı (Öksüz, 1995: 13).

Tanzimat yıllarında Osmanlı lisanı daha çok avam tarafından kullanılan bir dildi. Bu dönemde ilim dili Arapça, edebiyat dili Farsçaydı. Dilde, Arapça ve Farsça kelimelerin miktarı Türkçe kelimelerin miktarından daha fazlaydı. Ayrıca o dönemdeki ifade tarzı ve cümle yapısı Türkçeninkine uymuyordu. Yazı dili ve konuşma dili arasında ifade şekli ve kelime zenginliği bakımından büyük bir fark vardı. Halkın konuştuğu dil temiz, açık ve anlaşılır bir Türkçe iken yazı dili anlaşılmaz, ağdalı ve pek çok yabancı kökenli kelime barındırıyordu. Okullarda ise Türkçe yerine Arapça ve Farsça dilleri ile onların kuralları öğretiliyordu. Türkçe yalnızca avam tarafından kullanılıyor, küçümseniyor ve ciddi yazışmalar mutlaka Arapça ya da Farsça kelimelerle yapılıyordu (Hacıeminoğlu, 1977: 22 - 23). Dilde yalnızca Arapça ve Farsça kelimeler yoktu. Aynı zamanda Osmanlının gemicilik faaliyetleri ve sanatta elde ettiği gelişmeler sayesinde Türk lisanı Yunanca ve İtalyancadan, son dönemlerdeki Tanzimat hareketleriyle birlikte de Fransızcadan kelimeler aldı. Osmanlıca bu dillerden yalnızca kelime almakla kalmadı bu dillerin gramer kurallarını da aldı. İşte bu sebeple Türk milleti altı yüz senede ancak beş, altı tane büyük yazar çıkarabilmiştir (Ahmet Mithat, 1872f: 22).

Ayrıca bu devrin yazı dili doğal bir dil olmayıp sun'î bir dildi. Yazılanlar konuşulduğu gibi yazılmamakta ve kullanılan yazı dili, düşüncenin doğal gidişatını yansıtmamaktaydı. Cümleler birbirinin içine geçirilmekte ya da birbirlerine bağlanmaktaydı (Özarlan, 2008: XVII). Bu sebeple yazı dili, yeni fikirlerin kolayca yayılmasına ve fikir hayatının ilerlemesine engeldi. Devlet dili de, hem seci'ler hem de "idiğünden, bulduğundan, olmağın, bulunmağın, mebni, nâşi" gibi bağlarla birbirine eklenen ibareler yüzünden anlaşılmaz ve içinden çıkılmaz bir hâl almıştı (Levend, 1960: 81). Bu durum Mehmet Said Paşa'ya göre tabii bir durum değildir. Çünkü tabii Türkçe'de cümleleri birbirine bağlama ve ifadeyi uzun cümleler kurarak anlatma gibi bir durum söz konusu değildir (Özarlan, 2008: XVII).

Osmanlı İmparatorluğu'nda lisanda sadeleşme hareketleri, 18. yüzyılda devlet girişimiyle hayata geçirilen Türk matbaacılığıyla başlar. O dönemde Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından fen, sanat, edebiyat, tarih bilginlerinden oluşturulmuş bir heyet, telif ve tercüme eserler vasıtasıyla Osmanlı bilim ve kültür hayatını geliştirmeye çalışmıştır (Aktepe, 1968: 23). Nevşehirli İbrahim Paşa, resmi tarih yazarları olan vak'anüvislere yazılarında süslü bir üslup kullanmamaları yönünde talimat vermiştir. Ayrıca devlet adamlarının iletişim bozukluklarının giderilmesi maksadıyla sözlük çalışmalarına başlanmış ve İslam klasikleri Türkçeye çevrilerek Türkçenin eğitim dili olmasının yolu açılmıştır (Mardin 1995: 146 - 156'den Akt: Özyurt, 2004: 160). Türk yazı dilindeki asıl değişiklik resmi dil ve onun bir kolu olarak görünen gazete dilinde başlar (Tanpınar, 1988: 110). "Türk dilinin 'kitleleşme' ve Türk lehçelerinin 'bütünleşme' süreci ise, bir yüzyıl sonra, Türk gazeteciliğiyle başlar." O dönemde dilin kitleleşmesi ve lehçelerin

bütünleşmesi de devlet eliyle gerçekleştirilmiştir (Seçmen, 1972: 52'den Akt: Özyurt, 2004: 160).

Yazı dilinin sadeleşmesine önem veren II. Mahmut, Türkçe kelimelerin özellikle gazete dilinde kullanılmasını teşvik etmiştir (İnuğur, 1993: 178 – Tanpınar, 1988: 110). Hatta II. Mahmut, Takvim-i Vekâyi nazırı (editörü) Esat Efendi'nin seyahatle ilgili yazdığı bir yazıyı açık ve sade bulmayarak onu şu şekilde uyardı; “Pek güzel ve sanatlı olarak kaleme alındığına diyecek yok ise de, bu gibi kamuya yayınlanacak şeylerde yazılacak sözlerin, herkesin anlayabileceği yolda olması gerekir. ‘Çetr’, ‘gerdune’, ‘tevsen’ gibi şeylerin Türkçe olarak düzeltilmesi gerekir” (Ertop, 1985: 333) demiştir.

Yazı dilinin sadeleşmesi ve eğitimin halk arasında kolayca yayılabilmesi için girişimde bulunan ilk kişi Mustafa Reşit Paşa'dır. Reşit paşa, fen ve sanat bilimlerine ait kitapların herkes tarafından anlaşılabilir bir dille yazılması gerektiği üzerinde ısrarla durmuştur. Mustafa Reşit Paşa tarafından yetiştirilen Ahmet Cevdet Paşa da, herkes tarafından anlaşılacak sade bir dil kullanmıştır (Levend, 1960: 81 - 82).

Halktan destek almak isteyen Tanzimat aydınları, gazete ve tiyatrunun mahiyetleri gereği halka hitap ettiğini çok iyi biliyor ve bu sebeple matbuat ve edebiyatı büyük bir kuvvet olarak görüyorlardı. Eski yazı dilini iyi bilen Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa, Ahmet Midhat gibi Tanzimat yazarları sırf halka tesir etmek maksadıyla yazılarında günlük dili kullandılar. Tanzimat aydınları, bir taraftan devletin bütün eski müesseselerini değiştirirken diğer taraftan da halk diline dayanan “yeni bir yazı dili” oluşturdular (Kaplan, 1999: 171).

2.1. İlk Resmî Gazete Takvîm-i Vekâyi

11 Nisan 1831 tarihinde yayın hayatına başlayan ve devletin ilk resmi gazetesi olan Takvîm-i Vekâyi, devletin resmi gazetesi olması sebebiyle padişahın emirlerini, hükümetin aldığı kararları, hazırlanan kanunları, devlet işleriyle ilgili tüzük, yönetmelik, talimat ve genelge gibi mevzuatları yayımlıyordu (Akandere, 1999 – 2003: 419).

Gazete, Sadrazam Reşit Paşa'nın teşvikiyle Sultan Mahmut tarafından halka, devletin iç ve dış işleri hakkında malûmat vermek, bilhassa yapılan ıslahat ve yenileştirme hareketlerini tanıtmak ve halkı padişahın yaptığı icraatlara ısındırmak amacıyla çıkarıldığından her şeyden önce bir propaganda aracı olarak görülüyordu (Özdem, 1940: 5 – 6).

Takvim-i Vekâyi ile sadece üst tebaaya değil halka da ulaşılması amaçlanmıştır. Bu sebeple gazetede yazıların sade ve açık yazılmasına dikkat edilmiştir (Mardin, 1995: 168). Ancak gazete, bir yandan padişahın emirlerini, yasaklarını ve yaptığı işleri halka duyururken “ihtişamlı” ve “eski” bir dil kullanmış diğer yandan da fikir ve amaçların halka açıkça anlatılabilmesi için sade bir dil kullanmaya çalışmıştır. Bu sebeple gazete, ağıdalı ve ağıdasız olmak üzere her iki üslubu da yan yana kullanmıştır (Özdem, 1940: 6).

1879 yılında ve 1891 yılında basımına ara verilen Takvim-i Vekâyi, 1908 yılında tekrar yayın hayatına başlamış ve 1922 yılına kadar da varlığını sürdürmüştür. 1922 yılında Takvîm-i Vekâyî'nin adı değiştirilerek Ceride-i Resmîye yapılmış, 1928'de ise ismi artık Resmi Gazete olmuştur (Doğaner, 2012: 111).

Gazetede satır başı, noktalama işareti gibi yazım kuralları bulunmamaktadır. Henüz punto çeşitleri olmadığından bütün yazılar aynı büyüklükte yazılmıştır (İnuğur, 1999: 179). Gazetenin haber içeriği, merkezde muhabirler tarafından oluşturulmakta taşrada ise mektuplar ve vak'anüvislerden tutulan zabıtlar vasıtasıyla hazırlanmaktaydı (Oral, 1968: 72).

3. TAKVİM-İ VEKÂYİ GAZETESİ'NDEKİ HABER CÜMLELERİNİN TAHLİLİ

Osmanlı Devleti'nin ilk resmî gazetesi olan ve birinci sayısı 1 Kasım 1831 tarihinde yayımlanan Takvîm-i Vekâyî, dönemin padişahı II. Mahmut'un emriyle İstanbul'da Sahaflar Şeyhizâdesi Esat Efendi tarafından neşredilmiştir. Haftalık olarak basılan matbu 40 cm ölçüsündedir. Yapılan tahlilde gazetenin ilk sayısı incelenmiştir.

Çalışmada, Takvîm-i Vekâyî gazetesinde haber niteliği taşıyan metinler analiz edilmiştir. Metin analizinde, Dilbilimci Prof. Muharrem Ergin'in cümle tahlili ölçü alınmıştır. Prof. Muharrem Ergin ölçü alındığından tahlil kısmında sadece Ergin'in tanımlarına yer verilmiştir. Bu çözümlemelerde metinler "cümlelerin unsurları", "yapı ve anlam özellikleri" ile "kelime gurupları" bakımından cümle cümle tahlil edilmiş, yapılan tahlilin neticesi tablolara aktarılmıştır.

3.1. Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki Haber Cümlelerinin Hacmi

Takvîm-i Vekâyî gazetesini kendisinden sonra gelen diğer gazetelerden ayıran en mühim unsur belki de cümle hacmidir. Çünkü bu matbû'daki cümleler bir hayli uzundur. Cümle uzunluğu arttıkça cümlelerin hacmi de genişlemektedir. Aşağıda, Takvîm-i Vekâyî'nin ilk sayısında tespit edilen en uzun haber cümlesi görülmektedir. Bu cümle 715 kelimedenden teşekkül etmektedir.

•Şehriyâr-ı nısfet iştiyhâr dâme bi'l-avn-i şâhâne ve ebed-i sultâne Efendimiz Hazretlerinin nezd-i hümayünlerinde Devlet-i Âliyeleri vüzerâ ve ulemâ ve ricâlinin ve asâkir-i hâssa ve mansurelerinin doğrulukta vâsıl-ı sadakâtte birbirlerinden asla farkı olmayub ve her birleri dahî şükründen âciz oldukları haysiyetle müstağrak-ı nimet iseler dahi hala kılâ'-i Hâkaniye'den İskenderiye Kalesi'nde mahsur olub ahz ve istisâlî avn-i ezelî ile kuvve-i karîbede olan İşkodralı'yı çend mah mukaddem Pirlepe tarafındaki muharebede bizzat cenâb-ı sadraâzam dahi beraber oldukları halde savlet-i dilirâne ile bir hamlede kaçurub perişân ederek izhâr-ı husûsi sadâkat etmiş olan Asakir-i Mansure alaylarından ikinci

ve üçüncü alayların birinci ve ikinci taburları ve dördüncü alayın ikinci taburları ve yedinci ve on dördüncü alayların birinci taburlarıyla sekizinci ve on üçüncü ve on beşinci ve on yedinci alayların büyük ve küçük zâbitân ve neferâtına kâffeten rütbe ve derecelerine göre altın ve gümüşten masnû' iftihâr-ı nişânı unvânıyla birer kıt'a nişân-ı şân ve birer kıt'a berât-ı âl-i şân ihsân ve atıyye-i seniyye irsâliyle her biri alel-husus serdâr-ı ekrem müşârileyh hazretleri mücevher-i nişânla müşarünbilbenân buyurulduğundan başka halen Şeyhül-İslam Yasincizâde semâhatli Es-Seyyid Abdülvehhab Efendi Hazretleri ve kâimmakâm-ı rikâb-u hümayün Hulusi Ahmet Paşa Hazretleri ve Serasker-i Asakir-i Mansure-i Muhammediye Mehmet Hüsrev Paşa Hazretleri ve sudûr-u ulemâdan reisü'l-ulemâ Arif Bey Efendi ve Yahya Bey Efendi ve hâlâ Rumeli Kazaskeri Hekimbaşı Mustafa Behcet Efendi ve Mehmet Rahmi Bey Efendi ve Mehmet Sadullah Efendi ve biraderi Mehmet Hamdullah Efendi ve İmam ol Hazreti Şehriyârı hâlâ Anadolu Kazaskeri Seyyid Mehmet Zeynelâbidin Efendi ve Emin Bey Efendizâde Abdülkâdir Bey Efendi ve Yusuf Paşazâde Nazif Bey Efendi ve İstanbul rütbesinde olan nakîbü'l-esrâf Ahmet Arif Bey Efendi ve Cabbarzâde Abdulfettah Bey Efendi ve hâlen İstanbul kadısı Servet Efendi ve Mekke-i Mükerreme rütbesinde olan Hekimbaşı Efendi birâderi Abdülhak Efendi'yle Takvim-i Vakayi Nâzırı Seyyid Mehmet Es'ad Efendi ve kibâr-ı müderrisinden İmam-ı Sâni Cenâb-ı Cihandâri Mustafa Nuri Efendi ve ricâl-i devlet-i âliyyeden Kethüdâ-yı Sadr-ı Ali Seyyid Mehmet Sait Pertev Efendi ve defterdâr Ali Necib Bey Efendi ve reis'ül-küttâb Seyyid Süleyman Necib Efendi ve esbak-ı kethüda-i sadr-ı âli el-Hâc Sait Efendi ve tevkî'i-i dîvân-ı hümayun Nâşid Bey Efendi ve evkâf-ı hümayun nâzırı defterdâr-ı esbâk Tâhir Efendi ve Çavuşbaşı Ali Efendi ve mukâta'ât nâzırı Abdurrahman Nâfiz Efendi ve masârifât nâzırı el-hâc İbrahim Sâib Efendi ve zâhire nâzırı el-hâc Veli Ağa ve ihtisâb nâzırı Emin Fâik Efendi ve tersâne emini el-hâc Ali Bey Efendi ve darbhâne-i âmire nâzırı Seyyid Ali Rıza Efendi ve mühimmât-ı harbiye nâzırı Seyid Mehmet Emin Efendi ve tophâne-i âmire nâzırı vekili Arif Bey Efendi ve baruthâneler nâzırı Said Muhib Efendi ve matbah-ı âmire emini Salih Bey Efendi ve harîr nâzırı Ömer Lütfi Efendi ve asâkir-i mansûre kâtibi Osman Bey ve asâkir-i hâssa kâtibi Sa'di Efendi ve Haremeyn mukâta'acısı Said Bey ve duhân gümrüğü emini Kapucubaşı Mustafa Ağa ve Kasabâtbaşı Şâkir Efendi ve hademe-i bâb-ı âliden büyük tezkereci Ahmed Âkif Efendi ve küçük tezkereci Ali Râik Bey ve mektûbcu Ahmed Âtîf Bey ve teşrifâtî Seyid Mehmet Said Bey ve beylikçi el-hâc Mehmet Akif Efendi ve kethüdâ kâtibi İbrâhim Efendi ve âmedî Mustafa Reşit Bey ve mektubçubaşı halifesi Şerif Efendi ve Reis Efendi kîsedâri Nâsır Efendi ve beylikçi kîsedâri Nuri Efendi ve âmedî hûlefâsından İbrâhim Sârim Efendi ve tersâne eminizâde Mehmet Sâdık Rifat Bey ve divân-ı hümayün tercümânı Halil Esrâr Efendi şehir-i rebîü'l-evvelin on birinci günü Çırağan Sahil Sarayında

huzûr-u hümayunda rütbelence mücevher nişân-ı iftihâra nâil olup kurenâ-i saltanattan dârü's-saadetü's-şerife ağası Abdullah Ağa Hazretleri ve hazine kethüdası Ebu Bekir Efendi ve hazinedâr Hazreti Şehriyâr-ı Beşir Ağa ve hazine vekili Abdullah Ağa ve emîr-i ahûr-u evvel şehriyârı Mehmet Ağa ve kethüda-i Bevvâbin-i Cihanbâni Cemal Bey ve emîr-i ahûr-u sâni Cihandâri Mehmet Bey ve müsâhib Abdi Bey ve Said Efendi ve sâir birkaç zevât ile çend rûz murûrunda sâbıkan Şeyhül-İslâm Kadızâde Tâhir Efendi Hazretleri ve Mekke-i Mükerreme rütbesinde olup Edirne'ye azimet-i hümayunda mevkib-i şahanede hidmet-i şeri'atde bulunan Çerkeşi Mehmet Efendi ve mevâliden Abdi Paşazade Nuri Bey ve oda hocalarından kütüphane-i Saray-ı Hümayun hocası Akşehirli Ömer Efendi ve Hazine-i Hümayun Hocası Eginli İbrahim Efendi ve hane-i seferli hocası Konevi Seyid Hüseyin Efendi ve kiler-i hâssa hocası Yahya Efendi ve Galata Saray kütüphâne hocası Ahıskavi Ahmet Efendi ile cerîde nâzırı Seyid Said Efendi ve Serasker Paşa Hazretlerinin emekdarlarından olup müşârünileyh ma'yyetinde hayli müddetten beri nice esfârda bulunmuş olan hâcegân-ı divan-ı hümayundan hâlâ Kapudan Paşa Hazretlerinin kapı kethüdası Yahya Bey ve mi'mar başı Abdülhalim Efendi nazargâh-ı şahanede ta'lik-i nişân şerefine vâsıl olmuşlardır.

Gazetenin yeni ortaya çıktığı bu dönemde cümle uzunluklarının bu kadar fazla olmasını Prof. Ersin Özarlan, yayına hazırladığı Gazeteci Lisanı isimli kitabın değerlendirme kısmında şu şekilde ifade etmektedir: “Uzun ve birbirine bağlı cümlelerle yazma tarzı Fenerli Rumlar tarafından ihdas olunmuştur. Reisülküttaplık makâmında bulunanlar, başka bir ifadeyle harîciye işlerine bakanlar 1830 – 1835 yıllarına gelinceye kadar Fenerli Rumlarla birlikte çalıştıkları gibi diplomatik yazışmalarda da Fenerli Rumları istihdam etmişler, yazıları onlara yazdırmışlardır. Fenerliler, ifade ve üsluplarında Türkçe'nin değil eski Yunanca'nın cümle yapısını esas almışlardır. Kâtipler de zamanla bu yazış tarzının doğru ve Türkçe olduğu zannına kapılmış ve bu tarzı esas kabul etmişlerdir. Zanna dayalı bu yanlışlık bütün resmî dairelere yayılmış ve resmî yazışma tarzı hâline gelmiştir” (2008: XXXI). İşte Osmanlı Devri'ndeki ilk dönem matbuatında cümlelerin uzun olmasının sebebi budur. Ayrıca 1800'lü yılların ilk yarısında noktalama işaretlerine henüz ihtiyaç duyulmamaktadır. Çünkü Türkçe'de fiil cümlelerin sonunda bulunduğundan fiil söylendiği veya yazıldığı vakit cümlelerin bittiği anlaşılmaktadır. Herhangi bir noktalama işaretine lüzûm görülmemektedir. Bu dönemde kullanılan dil, kitâbet dili olduğundan ve matbuat henüz ortaya çıkmadığından gazete lisanı oluşmamıştır. Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'nin âmire ve tab'hâne-i ma'mûre nâzırlığına getirilen Esad Efendi, bir devlet adamıdır ve kitâbet diline hâkimdir. Yazılan haberler kitâbet dili ile yazılmaktadır. Bu sebeple ilk dönem Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki haberler de halktan ziyade devlet kademesinde iş gören okumuşlara hitab

etmektedir. Yazılan bu metinleri her ne kadar halk anlamasa da o devrin okumuş kesimi idrak etmektedir (Özarslan, 2016: Doktora Ders Notları).

3.2. Takvîm-i Vekâyi'deki Haber Cümlelerinin Unsurları Bakımından Tahlili

Çalışmanın tahlil kısmında metinde bakılan ilk unsur, cümlelerin unsurlarıdır. Çünkü cümle, bir duyguyu, düşüncüyü, hadiseyi, hareketi tam bir hüküm hâlinde ifade eden kelime gurubudur. Cümlelerin aslî görevi hüküm belirtmektir. Hükümün yani yargının olmadığı yerde cümlelerin varlığından bahsedilemez. Bir cümlelerin varlığından bahsedebilmek için ise çekimli bir fiilin bulunması şarttır (Ergin, 2001: 398).

Takvîm-i Vekâyi Gazetesi'ndeki haber cümleleri, cümlelerin unsurları bakımından tahlil edilmiştir. Bu kapsamda cümleler tek tek unsurlarına ayrılmış ve aralarındaki münasebet ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Aşağıda, Takvîm-i Vekâyi gazetesinin ilk sayısında tespit edilen haber cümlelerinin cümle unsurlarına ayrılmış tablosu görülmektedir. Bu tabloya göre tahlili yapılan haber metninde 42 yüklem, 35 özne, 94 zarf, 32 yer tamlayıcısı, 8 nesne, 7 gizli özne tespit edilmiştir. Tabloda ayrıca cümle unsurlarının cümle başına düşen miktarları sayı olarak (oran olarak değil) gösterilmektedir.

Tablo 1: Takvîm-i Vekâyi Gazetesi'ndeki Haber Cümlelerinde “Cümlelerin Unsurları”nı Gösteren Tablo

Cümle Unsuru	Miktarı	Cümle Başına Düşen Miktar	
1	yüklem	42	1.75
2	özne	35	1.46
3	zarf	94	3.92
4	yer tamlayıcısı	32	1.33
5	nesne	8	0.33
6	gizli özne	7	0.29

Cümlelerin en mühim unsuru olan fiiller yani yüklem, hareketleri karşılayan, nesnelere zaman ve mekân içindeki her çeşit eylemini ifade eden kelimelerdir. Nesnelere kasıt, kâinattaki bütün canlı, cansız, maddî, manevî varlık ve mefhumlardır. Hareket ise bu nesnelere zaman ve mekân içindeki oluş, kılış, duruş ve yer değiştirmelerini ifade etmektedir (Ergin, 2001: 280-281). Tablo 1'de görüldüğü üzere haber metninde 42 yüklem yani 42 fiil tespit edilmiştir. Cümle başına düşen fiil miktarı 1.75'dir. Bu da demek oluyor ki her cümlede muhakkak bir fiil hatta bazen birden fazla fiil bulunabilmektedir. Bir cümlede birden fazla fiilin bulunması birleşik cümlelerin varlığına işaret etmektedir. Tablo 7'de de görüleceği gibi esasında Takvîm-i Vekâyi'deki haber metninde 24 cümle bulunmaktadır. Fakat fiil sayısı 42'dir. Bu da, Takvîm-i

Vekâyi'deki haber metninde bir cümlede birden fazla fiilin bulunduğunu göstermektedir. Haber cümleleri bağlaçlar, edatlar, isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiillerle birbirine bağlanarak uzatılmıştır. Uzayan cümleleri tek fiil karşılayamadığından meramı anlamak için birden fazla fiilin kullanılması zarûreti doğmuştur. Dolayısıyla cümle hacmi artmıştır.

Tablo 2'de Takvîm-i Vekâyi Gazetesi'nin ilk sayısındaki haber metinlerinde kullanılan ve yüklemi bildirme (haber) kipinde olan fiiller zamanlarına göre tasnif edilmiştir.

Tablo 2: Takvîm-i Vekâyi Gazetesinin İlk Sayısındaki Haber Metninde Kullanılan ve Yüklemi Bildirme (Haber) Kipinde Olan Fiiller

Yüklemi Bildirme (Haber) Kipinde Olan Fiiller						
Geniş Zaman	Şimdiki Zaman	Görülen Geçmiş Zaman	Öğrenilen Geçmiş Zaman	Gelecek Zaman	İsim fiilinin şartı	Tasarlama Kipleri
mübîn sahifedir	Yüklemi şimdiki zaman	verildi	tedarik ve icad kılınmış	Yüklemi gelecek zaman	müstağrak-1 ni'met iseler	Yüklemi tasarlama kipinde olan fiiller,
nâtik-1 madde-i mahsusadır	kipinde olan fiiller, haber metninde tespit edilmiştir	edâ buyurdular	ta'yin olunmuştur	kipinde olan fiiller, haber metninde tespit edilmiştir		haber metninde tespit edilmiştir
		azimet buyuruldu	verilmiş			
		taltif buyurdular	bulmuştur			
		irade buyurdular	kâmyâb olmuşlardır			
		meşgul oldular	i'ta olunmuştur			
		ifâylediler	mazhar-1 dua' olmuşlardır			
		mültefit oldular	işaret olunmuştur			
		vefire buyuruldu	târ-u mâr eylemiştir			

Takvim-i Vekayi

		vusûl buyurul du	olmuştur			
			vâsıl olmuşlardır			
			tahrir olunmuş			
			ihbâr olunmuştur			
			ibtidâ olunmuştur			
			nâil-i sadakât-ı vefire olmuştur			
			intihâb buyurmuşla rdır			
			ilbâs olunmuş			
			mesrûr buyurulmuş tur			
			sezâvâr buyurulmuş tur			
			mesrûr buyurulmuş tur			
			inâyet-i firâvân bulmuşlardı r			
			ihbâr etmiş			

Tablo 3: Takvîm-i Vekâyi Gazetesinin İlk Sayısındaki Haber Metninde Kullanılan ve Yükleme Birleşik Çekim Olan Fiiller

Yükleme Birleşik Çekim Olan Fiiller		
Geniş Zamanın Şartı	Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı	Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi
var ise	niyâz etmişler ise	muhterik olmuş idi
var ise	almışlar ise	
	saî ve gayret etmişler ise	
	uzamış ise	

Yükleme tasarlama kipinde olan fiillere metinde tesadüf edilmemiştir. Çünkü metin bir haber metnidir. Şart, emir, istek ve gereklilik ifade eden tasarlama kalıplarında zaman ifadesi yoktur yalnız şekil ifadesi vardır. Tasarlama kipleri gerçek olmayan, tasarıda veya tasavvurda olan hareketleri karşılamak için kullanılan ifade kalıplarındadır (Ergin, 1994: 319). Haber metinlerinde ise haber aktarılırken meydana gelmiş veya gelecek olan planlanmış/yaşanmış bir hadise, durum, hareket olduğu gibi anlatılır, metne duygular ve fikirler katılmaz. Bu sebeple haber metinlerinde tasarlama kiplerinin olmaması isabettir. Bunun dışında haber metinlerinde şimdiki zaman ve gelecek zamanda çekimlenmiş fiil de tespit edilmemiştir. Dolayısıyla Takvîm-i Vekâyi'nin ilk sayısında "olmakta olan" veya "olacak olan" bir malûmat yoktur.

Özne yani fail, cümlelerin unsurlarında yüklemden sonra gelen en mühim ikinci unsurdur. Fiilin yaptığı hareketten etkilenen veya hareketi bizzat yapan unsurdur. Özne, cümlede somut bir şekilde bulunmasa bile çekimli fiilin aldığı şahıs eki sebebiyle varlığı hissedilir. Özne sadece meçhul fiilli yani edilgen yapı cümlelerde bulunmaz (Ergin, 2001: 399). 42 haber cümlesinin bulunduğu Takvîm-i Vekâyi'nin ilk sayısındaki haber metinlerinde, 35 fail tespit edilmiştir. Kalan 7 cümlelerin faili ise, gizli fail durumunda olmakla beraber fiilin aldığı şahıs ekinde belli olmaktadır. Failin cümle başına düşen miktarı 1.46'dır. Dolayısıyla her cümlede özne bulunmaktadır. Faili açıkça belli olmayan 7 cümlelerin fiili, meçhul fiil değildir. Fiilin aldığı şahıs ekinde gizli fail bellidir. Muharrir, dilde tasarruf etmek için özneyi zikretmemiştir fakat bu durum cümlelerin mânâsında, tesirinde, ifadesinde bir eksiklik oluşturmaz (Özarlan, 2016: Doktora Ders Notları).

Cümlelerin temeli fiildir. Fiil, kullanım sahasına çıkarken hareketi nesneye bağlayan çekimli şekillere girmek durumundadır. İşte fiil kök ve gövdeleri çekimli hale girip kullanım sahasına çıkarken şekil ve zaman eklerine ihtiyaç

duyar. Şekil ve zaman ekleri, fiilin hareketinin şahsa yani faile bağlanması için kullanılan eklerdir. Fail hangi şahsı ya da nesneyi belirtiyorsa fiil ona uygun olan şekil ve zaman ekini alır (Ergin, 2001: 281-282). O halde failin ne olduğu önemlidir. Aşağıdaki tabloda haber metninde tespit edilen failer (özneler) sıralanmış, bu failerin canlı, cansız, teklik, çokluk gibi hangi unsurlardan teşekkül ettiği belirtilmiştir. Bu failerin canlı, cansız, nesne, kişi, çoğulluk, tekillik gibi durumları tahlil edilmiştir. Buna göre metinde; 21 fail “şahıs + çokluk” durumunda, 10 fail “nesne + çokluk” durumunda, 8 fail “şahıs + teklik” durumunda, 4 fail “nesne + teklik” durumundadır. Tahlile göre Takvîm-i Vekâyî’deki haber cümlelerinde fail, umumiyetle şahıstır ve çoğul durumdadır. O halde haber cümlelerinde çoğunlukla haberin öznesinin şahıslar olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Takvîm-i Vekâyî’deki Haber Cümlelerinde Failin Durumu

Takvîm-i Vekâyî’deki Haber Cümlelerinde Failin Durumu			
Şahıs + Teklik	Şahıs + Çokluk	Nesne + Teklik	Nesne + Çokluk
Husûs-u âti şevketlü, kudretlü, muhabetlü padişâh-ı İslam- penâh efendimiz hazretleri	âmedi kaleminden hala küçük evkâf hâcesi Sarim efendi ve bil- me’muriye mai’yet-i seraskeriyede olan hâcegândan vâlide kethüdası- zâde Sa’id beg	bir tab’hane	efzûn mebâliğ
fukarânın rahatı nezd-i hümâyunlarında mültezem olduğuna	şirasına talib olanlar	sûret	ne miktar mescid ve çeşme ve mekteb
O (gizli özne)	bilcümle ahâli	azimet-i hümâyun	sadakalar
O (gizli özne)	müslim ve re’âyâ her ne kadar fukara	Silivri merhalesi	dörder kantarlık dâne ve otuz altı vakiyye barutla atılan kebîr toplari
O (gizli özne)	Onlar (gizli özne)		münasib hil’atler
O (gizli özne)	Onlar (gizli özne)		bezl-i nüzûret
O (gizli özne)	topçu başısı ve neferât		evvelki merhale Havsâ yani

Takvim-i Vekayi

			havâs-ı Mahmutpaşa Kasabası ikinci merhale Bergos üçüncü merhale Çorlu dördüncü merhale Silivri
muahharan içlerinden müdebbir nasb eyledikleri Krokoyseki ceneral	Cümle kılâ' zâbitanı ve imamları ve hademesi iksâ-yı hil'at ve bezl-i atiyye ile memnûn olup fukarâ-yı re'âyası dahi		Ehl-i İslam ve düvelü Methâbe safrası ve tüccârı ve Rum ve Ermeni ve Katolik taifesi hâne ve dükkanları
	halk		şükufe ve şekerleme misillü bazı hedâyâ-i irsâl ve tezkireler isbâliyle resm-i ta'ziyet ve misâfir-i nüvâziye rağbet-i seniyye
	Şeref-i maiyyet-i humâyûnla müstes'ad olan bendegânın her biri		ita'ate dair mevâdd ve şurûtun mübâhasası
	mevkib-i şahânedeki bulunan bendegânın cümlesine ve avdet-i hümayündan sonra istikbâl-i padişâhide bulunan ulemâ ve ricâl-i evvel		
	Ehl-i İslam'ın sıbyanı hocaları ve milel-		

i sülûse çocukları ve muallimleri ve müslim ve zımmî kâffe-i fukarâ		
Kâimmakam Paşa Hazretleri ve Serasker Paşa Hazretleri ve sâir büyük ve küçük zâbitân ve memurin		
Ehl-i İslam ve düvelü Methâbe safrası ve tüccârı ve Rum ve Ermeni ve Katolik taifesi hâne ve dükkanları		
tâife-i mersûme		
Devlet-i Âliyeleri vüzerâ ve ulemâ ve ricâlinin ve asâkir-i hâssa ve mansureleri		
halen Şeyhül- İslam Yasincizâde semâhatli Es- Seyyid Abdülvehhab Efendi Hazretleri.... (21. Cümle)		
Rum Milleti'nden sâbık Boğdân kâimmakamı istifnâki ve Darbhâne-i Amire mübâya'a sarrafı olan Ermeni Milleti'nden Artin		

ve Barutçubaşı Simon dahi		
Lehli askeri Ağustosun Yirmi Yedisinde Varşova'dan çıkıp Modlin tarafına gittikleri ve yevm-i mezkûrda Rusya askeri belde-i mezbûreye dâhil olmuş oldukları		
bu keyfiyyet yani asâkir-i imparatoriyenin Varşova' ya duhûlü		
sâbıkan Bağdat Valisi Davut Paşa'nın tutulup halen vâlisi Ali Paşa Hazretlerinin Bağdat'a duhûl ve zabt eylediğini		

Türkçede hangi cümle çeşidi olursa olsun özne yüklem arasında tekillik ve çoğulluk bakımından bir uygunluğun olması gerekmektedir. Bu uygunluk özne canlı ise olmakta, cansız ise olmamaktadır. Özne çoğul olduğu halde fiil tekil olabilmektedir. Canlı olan öznelerin de özellikle üçüncü şahıslarda tekil fiil ile kullanıldığı bilinmektedir. Cansız çoğul özneler de çoğul fiille kullanılabilir (Ergin, 2001: 403-404). Aşağıda Takvîm-i Vekâyî'deki haber metinlerinde, fiil fail uygunluğunun hangi çeşide girdiğini gösteren cümleler bulunmaktadır. Buna göre; failin çoğul (şahıs) + fiilin çoğul olduğu 10 cümle, failin çoğul (şahıs) + fiilin tekil olduğu 10 cümle, failin çoğul (nesne) + fiilin tekil olduğu 10 cümle, failin tekil (şahıs) + fiilin çoğul olduğu 4 cümle, failin tekil (şahıs) + fiilin tekil olduğu 4 cümle, failin tekil (nesne) + fiilin tekil olduğu 4 cümle tespit edilmiştir. Burada şahıslar kişileri, nesnelere ise cansız varlıkları ifade etmektedir. Fiilin teklilik-çokluk durumlarından kasıt ise; fiilin çokluk eki olan -ler, -lar'ı alıp almadığını ortaya çıkarmaktır. Bu konunun daha iyi anlaşılması için bahsi geçen fiil - fail eşleşmeleri aşağıdadır.

- Fail (canlı) çokluk + fiil çokluk şeklinde kurulan cümleler:
- bilcümle ahâli (fail) ..... kâmyâb olmuşlardır (fiil).

- onlar (gizli özne - fail) ..... mazhar-ı dua' olmuşlardır (fiil).
- onlar (gizli özne - fail) ..... niyâz etmişler ise (fiil).
- topçu başısı ve neferâtı (fail) ..... almışlar ise (fiil).
- halk (fail) ..... meşgul oldular (fiil).
- mevkib-i şahânedede bulunan bendegânın cümlesine ve avdet-i hümayündan sonra istikbâl-i padişâhide bulunan ulemâ ve ricâl-i evvel (fail) ..... mültefit oldular (fiil).
- Kâimmakam Paşa Hazretleri ve Serasker Paşa Hazretleri ve sair büyük ve küçük zâbitân ve memurin (fail) ..... saî ve gayret etmişler ise (fiil).
- Devlet-i Âliyeleri vuzerâ ve ulemâ ve ricalinin ve asâkir-i hâssa ve mansureleri (fail) ..... müstağrak-ı ni'met iseler (fiil).
- halen Şeyhül-İslam Yasincizâde semâhatli Es-Seyyid Abdülvehhab Efendi Hazretleri .... (21. Cümle) (fail) ..... vâsıl olmuşlardır (fiil).
- Rum Milleti'nden sâbık Boğdân kâimmakamı istifnâki ve Darbhâne-i Amire mübâyâ'a sarrafı olan Ermeni Milleti'nden Artin ve Barutçubaşı Simon dahi (fail) ..... inâyet-i firâvân bulmuşlardır (fiil).
  - Fail (canlı) çokluk + fiil teklik şeklinde kurulan cümleler:
    - amedi kaleminden hala küçük evkaf hacesi Sarim efendi ve valide kethüdası-zade Sa'îd beg (fail) ..... ta'yin olunmuştur (fiil).
    - şirasına talib olanlar (fail) ..... bulmuştur (fiil).
    - müslim ve re'âyâ her ne kadar fukara (fail) ..... var ise (fiil).
    - cümle kılâ' zâbitanı ve imamları ve hademesi iksâ-yı hil'at ve bezl-i atıyye ile memnûn olup fukarâ-yı re'âyâsı dahi (fail) ..... nâil-i sadakât-ı vefire olmuştur (fiil).
    - Şeref-i maiyyet-i humâyûnla müstes'ad olan bendegânın her biri (fail) ..... ifâ edilir (fiil).
    - Ehl-i İslam'ın sıbyanıyla hocaları ve milel-i sülûse çocukları ve muallimleri ve müslim ve zımmî kâffe-i fukarâ (fail) ..... mesrûr buyurulmuştur (fiil).
    - tâife-i mersûme (fail) ..... mesrûr buyurulmuştur (fiil).
    - sâbıkan Bağdat Valisi Davut Paşa'nın tutulup halen vâlisi Ali Paşa Hazretlerinin Bağdat'a duhûl ve zabt eylediğini (fail) ..... mübîn sahifedir (fiil).
    - Lehli askeri Ağustosun Yirmi Yedisinde Varşova'dan çıkıp Mudlin tarafına gittikleri ve yevm-i mezkûrda Rusya askeri belde-i mezbûraya dâhil olmuş oldukları (fail) ..... tahrir olunmuş (fail).
    - bu keyfiyyet yani asâkir-i imparatoriyenin Varşova'ya duhûlü (fail) ..... ihbâr olunmuştur (fiil).
    - Fail (cansız) çokluk + fiil teklik şeklinde kurulan cümleler:
      - efsun-u mebâni' (fail) ..... i'ta olunmuştur (fiil).
      - ne miktar mescid ve çeşme ve mekteb (fail) ..... var ise (fiil).
      - sadakalar (fail) ..... verildi (fiil).

Takvim-i Vekayi

- dörder kantarlık dâne ve otuz altı vakiyye barutla atılan kebîr topları (fail) ..... târ-u mâr eylemiştir (fiil).
- münasib hil'atler (fail) ..... ilbâs olunmuş (fiil).
- bezl-i nüzûret (fail) ..... vefîre buyuruldu (fiil).
- evvelki merhale Havsa yani havâs-ı Mahmutpaşa Kasabası ikinci merhale Bergos üçüncü merhale Çorlu dördüncü merhale Silivri (fail) ..... olmuştur (fiil).
- Ehl-i İslam ve düvel-i mütehâbbe süferâsı ve tüccârı ve Rum ve Ermeni ve Katolik tairesi hâne ve dükkanları (fail) ..... muhterik olmuş idi (fiil).
- şükufe ve şekerleme misillü bazı hedâyâ-i irsâl ve tezkireler isbâliyle resm-i ta'ziyet ve misâfir-i nûvâziye rağbet-i seniyye (fail) ..... sezâvâr buyurulmuştur (fiil).
- ita'ate dair mevâdd ve şurûtun mübâhasası (fail) ..... uzamış ise (fiil).

- Fail (canlı) teklik + fiil çokluk şeklinde kurulan cümleler:

- O (gizli özne - fail) ..... edâ buyurdular (fiil).
- O (gizli özne - fail) ..... intihâb buyurmuşlardır (fiil).
- O (gizli özne - fail) ..... taltif buyurdular (fiil).
- O (gizli özne - fail) ..... irade buyurdular (fiil).

- Fail (canlı) teklik + fiil teklik şeklinde kurulan cümleler:

- Husûs-u âti şevketlü, kudretlü, muhabetlü padişâh-ı İslam-penâh efendimiz hazretleri (fail) ..... nâtık-ı madde-i mahsusadır (fiil).
- O (gizli özne - fail) ..... azimet buyuruldu (fiil).
- fukarânın rahatı nezd-i hümayûnlerinde mültezem olduğuna (fail) ..... işâret olunmuştur (fiil).
- içlerinden müdebbir nasb eyledikleri Krokoyseki ceneral (fail) ..... ihbâr itmiş (fiil).

- Fail (cansız) teklik + fiil teklik şeklinde kurulan cümleler:

- bir tab'hane (fail) ..... tedarik ve icad kılınmış (fiil).
- suret (fail) ..... verilmiş (fiil).
- azimet-i hümayun (fail) ..... ibtidâ olunmuştur (fiil).
- Silivri merhalesi (fail) ..... vusûl buyuruldu (fiil).

Takvîm-i Vekâyî'deki haber metninde fiil fail durumunu gösteren 6 farklı cümle tipi tespit edilmiştir. Metinde fiil fail eşleşmelerinde failin (canlı) teklik, fiilin çokluk şeklinde kurulduğu cümleler dikkate değerdir. Bu cümlelerde dönemin padişahı II. Mahmud'tan bahsedilmektedir. Padişah tarafından yapılan bir dizi ziyaret detaylarıyla anlatılmaktadır. Padişahının ismi açıkça söylenmemekte ancak metnin üst kısımlarında yer alan cümlelerden fiildeki hareketi yapanın devrin Padişahı olduğu anlaşılmaktadır. Fail teklik olduğu hâlde fiilin çokluk şeklinde kurulması padişahın büyüklüğüne gösterilen hürmetten dolayıdır. Bahsi geçen cümlelerden bir kaç misal aşağıdadır.

- Ve mahmiye-i Edirne'de on gün ikâmet buyurulup bu müddetde evvelki

cumayı Sultan Selim Hân-ı Sâni ve ikinci cumayı Üç Şerefeli Cami-i Şeriflerinde alay ile azîmet birle İmâm-ı Sâni Efendi'ye bi'l-iktidâ **edâ buyurdular**.

- Ve bazı mübârek makamlar ziyaret ve fukarâ ve dervişânına atıyye-i inâyet ve istikşâf-i ahvâl için iki def'a Çermen mutasarrıfı Hüseyin Paşa Hazretlerinin Meriç ve Tunca Nehirleri biriktiği mahalde kâin bahçelerine ve bir def'a Dağd-ı Virânzâde Kadri Bey'in Tunca kenarında olan bahçesine **azimet buyuruldu**.

Cümle unsurlarından biri olan nesne, fiilin etki ettiği unsura tekabül etmektedir. Fiillerden kimisi geçişli fiildir yani bir “yapma” ifadesi taşımaktadır. Kimisi ise geçişsizdir ve “olma” ifade etmektedir. “Yapma ifade edenlerin hareketi, fiilden başka nesneye yönelir, ona tesir eder. Olma ifade edenlerin hareketi ise faile yani özneye yönelir. Demek ki geçişli fiiller tesir edecek bir nesne isterler.” Şu durumda bir cümlede nesne varsa veya cümle nesne almaya müsaitse, o cümle geçişli fiil cümlesidir. Nesne daima ismin -i hâl ekini alır yani akkusatifdir. Şayet kelime bu eki almışsa, bu nesnenin bilindiğini yani belirli olduğunu ifade etmektedir. O halde ek alan nesnelere “belirli nesne”, ek almayan nesnelere “belirsiz nesne” denilmektedir (Ergin, 1994: 407). Metinde 8 nesne bulunmuştur. Bu cümleler geçişli olduğundan yani bir “yapma” ifade ettiğinden fiildeki hareket fiile değil nesneye yönelmekte ve ona tesir etmektedir. Öznenin yaptığı işten özne dışında başka bir varlık etkilenmektedir. Takvim-i Vekâyî'deki haber metinlerinde nesne unsurunun az olması haber cümlelerinde umumiyetle bir “olma” ifadesinin varlığını göstermekte ve cümledeki fail yaptığı işten kendisi etkilenmektedir. Aşağıda, haber metninden, fiili geçişli fiil olan ve nesne alan bir kaç cümle bulunmaktadır.

- Gelibolulu Vecihi Paşa dâiresine Bolayır'da **bedenlerinden bir âli ziyâfet tertibini** niyâz etmişler ise de...
- ...meclis-i âli mehâbetinden dikkat olunamamağla rûy-i deryâda ve hale-i evlide me'mûl kadar sekmedikleri menzûr-u padişâhî olup Kerte hususunda ta'lim-i padişâhîyle yine atıldıkda dokuzar kere dahi ziyâde seküp karada dahî **beş arşun miktarı yeri** târ-u mâr eylemiştir.

Yer tamlayıcısı unsuru, yüklem yerini ve yönünü göstermektedir. Fiile, mekân ve istikamet bildiren yaklaşma, bulunma, uzaklaşma hâl ekleriyle bağlanırlar. Yaklaşma eki (-e, -a) alan yer tamlayıcısı, fiildeki hareketin kendisine doğru yaklaştığını ifade etmektedir. Bulunma eki (-de, -da) alan yer tamlayıcısı, fiildeki hareketin kendi içinde meydana geldiğini, uzaklaşma eki (-den, -dan) alan yer tamlayıcısı, fiildeki hareketin kendisinden uzaklaştığını, ayrıldığını belirtmektedir (Ergin, 1994: 407-408). Tablo 1'e bakıldığında incelenen metinde 32 yer tamlayıcısı olduğu görülmektedir. Cümle başına düşen yer tamlayıcısı miktarı 1.33'tür. Metinde 42 yüklem dolayısıyla 42 cümle olduğu düşünüldüğünde neredeyse her cümlede en az bir yer tamlayıcısı unsurunun olduğu görülmektedir. Hatta bazı cümlelerde birden fazla yer

tamlayıcısı bulunmaktadır. Haber metnindeki cümlelerde fiilin mekânı ve istikâmeti bellidir. Gazetede haber cümlelerinde 21 yaklaşma hâl eki alan yer tamlayıcısı, fiilin yaptığı hareketin kendisine yöneldiğini, kendisine doğru yaklaştığını; 10 bulunma hâl eki alan yer tamlayıcısı fiilin yaptığı hareketin kendi içinde cereyan ettiğini; 1 uzaklaşma hâl eki alan yer tamlayıcısı ise fiilin yaptığı hareketin kendisinden uzaklaştığını ifade etmektedir. Metinde yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma hâl eklerini alan yer tamlayıcılarının tamamı aşağıda yer almaktadır.

- Yaklaşma (datif) hâl eki alan yer tamlayıcıları:
  - 'ilmühaberi nazır mumaileyh tarafına verilmek hıdmetine
  - mir'at-ı ka'inatta yüz gösteren umur-u vakı'anın dercine
  - Akdeniz Boğazı'na ve Edirne'ye
  - bundan mukaddem Dobrice evâsı ta'bir olunan mahallerin kaffe-i ahâlisine
  - i'ta buyurulan sermaye mislü Cermen Sancağının hâvi olduğu kazaların ahali ve reâyasına dahî iktizâ eden mebâliğ-i keliyenin i'tâsına
  - türbedarlarına ve fukarâya
  - Gelibolulu Vecihi Paşa dâiresine
  - Kirte'ye
  - İmâm-ı Sâni Efendi'ye
  - iki defa Cermen mutasarrıfı Hüseyin Paşa Hazretlerinin Meriç ve Tunca Nehirleri bir geldiği mahalde kâin bahçelerine ve bir defa' viranzâde Kadri Bey'in Tunca kenarında olan bahçesine
  - kelan Ferik-i hâssa beylerbeyisi Ahmet Paşa'ya
  - Ahmet Paşa ile yine maiyyet-i hümâyünde olan Hekimbaşı dâderi Mekke-i Mükerrreme ma'zullerinden tabib-i hâssa Abdülhak Efendi'ye
  - ta'mir ve tecdidine dahi
  - devâm-ı devletleri duasına
  - Vesâir merâhilde olduğu gibi Edirne'de hakimü's-şer' Seyit Ahmet Efendi ve bilcümle ulemâ ve meşâyih ve vücûh ve etrâf kazaların mevkib-i şahâne-i kemâl-i hâhiş ile ziyârete kelan a'yanları huzûr-u hümâyünde alâ merâtibihim a'lâ sof ferâce çuka kukuletalar hil'atleriyle memnun olduklarından başka milel-i sülûse râhib ve haham ve yanlarında bulunan millet başı ve ihtiyarlarına dahî
  - meşâyih ve dervişânına
  - Beyoğlu'nda Çukur nâm-ı mahalden harik peyda olup itfâsına
  - süferâ taraflarına
  - nazargâh-ı şahanede ta'lik-i nişân şerefine
  - mârû'z-zikr Paskovic tarafına
  - Bâb-ı Ali'ye
- Bulunma (lokatif) hâl eki alan yer tamlayıcıları:
  - seraskeri paşakapusu civarında
  - her bir mahalde
  - Gelibolu'da

- Bolayır'da
- karada dahî
- Ve muhibbi-i Edirne'de on gün ikâmet buyurulup bu müddetde evvelki cumayı Sultan Selim Hân-ı Sâni ve ikinci cumayı Üç Şerefeli Cami-i Şeriflerinde
- orada
- dört yol ağzı ve Taksim'e doğru ve Tatavla ve Aynalıçeşme semtlerinde
- Şehriyâr-ı nısfet iştihâr dâme bi'l-avn-i şâhâne ve ebed-i sultâne Efendimiz Hazretlerinin nezd-i hümayünlarında
- pîşgâh-ı hümayunda
- Uzaklaşma (ablatif) hâl eki alan yer tamlayıcıları:
- masârıflarından

Zarf unsuru, fiilin zamanını ve çeşitli durumlarını göstermektedir. Fiildeki hareketin nasıl, neden, ne şekilde, ne sebeple, hangi vasıta ve şartlarla, hangi zamanda meydana geldiğini göstermek maksadıyla kullanılır. Cümlede çekimsiz hâlde bulunur. Esas görevi fiilin zamanını ve şartlarını ortaya çıkarmaktır ancak fiilin mânâsına bağlı olarak “şekil, tarz, vasıta, yön, eşitlik, benzerlik, sebep, miktar, derece, hâl, durum, bağlılık, hedef, bedel, alet, karşılaştırma, zaman, müddet, sür’at” gibi ifadeler de anlatmaktadır (Ergin, 1994: 408). Metinde 94 zarf bulunmaktadır. Cümle başına düşen miktar 3.92’dir. 42 cümlelik haber metninde neredeyse her cümlede ortalama 3 zarf kullanılmıştır. Bu zarf kullanımları sayesinde metindeki fiillerde, hareketin hangi şartlarda, hangi zamanda, nasıl yapıldığı bellidir. Haber cümlelerinde de hareketin nasıl, neden, niçin, ne şekilde, hangi vasıtalarla vb. yapıldığı, haberin özünü doğru bir şekilde anlamak açısından önemlidir. Takvîm-i Vekâyî’deki haber metinlerinde fiilin yaptığı hareketin nasıl, neden, niçin, ne şekilde, hangi vasıtalarla vb. yapıldığı açıkça ortaya konmuştur. Fiilin hareketiyle ilgili bir belirsizlik bulunmamaktadır. Haber metnindeki zarflar; edat, zarf fiil, isim, ismin yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma hâl eklerinden teşekkül etmektedir. Metindeki 93 zarfın 41’i zarf fiille, 32’si edatla, 10’u ismin yalın hâliyle, 3’ü ismin yapma hâl ekiyle, 3’ü ismin uzaklaşma hâl ekiyle, 3’ü bulunma hâl ekiyle ve 1’i ismin yaklaşma hâl ekiyle kurulmuştur. Bu ekler zarftaki kelime gurubunun sonuna gelerek fiil ile bir münasebet kurmakta ve fiildeki hareketin zarf ile olan ilişkisini yani fiildeki hareketin niçin, nasıl, hangi şartlarda, hangi vasıtayla, hangi amaçla, ne sebeple vs. meydana geldiğini açıklamaktadır. Bu unsurların haber cümlelerinde kullanılması sayesinde haberle ilgili teferruat verilmiş olur.

Bir cümlede bu unsurların dışında bağlama gurupları, ünlem edatları ve ünlem gurupları bulunabilir. Bunların doğrudan fiille bir ilgisi olmadığından bunlar cümle dışı unsur olarak isimlendirilir. Cümlelerin başında, sonunda veya ortasında bulunabilirler. Parantez içine girdikleri de görülmektedir (Ergin, 1994: 409). Günümüzde ifadeye başlarken cümle başında bağlaç veya edat bulunmamaktadır. Ancak Takvîm-i Vekâyî’nin incelenen sayısında 8 cümle

başı bağlacı ve edatı tespit edilmiştir. Bu da o devrin üslubuna has bir özelliktir. Aşağıda cümle başı bağlacı ve edatıyla başlayan cümleler sıralanmıştır.

- **Binâen ‘ala zâlik** seraskeri paşakapusu civarında cânib-i devlet-i ‘aliyyeden Takvim-i Vek’ây-i hâne-i ‘âmire tesmiyesiyle bu husus için bir tab’hâne tedârik ve icad kılınmış...
- **Ve** bilcümle ahâli kemâl-i surur ile yollara dizilip...
- **Bundan akdem** Dobruca ovası ta'bir olunan mahallerin...
- **Ve** mahmiye-i Edirne'de on gün ikâmet buyurulup...
- **Ve** bazı mübârek makamlar ziyaret ve fukarâ ve dervişânına atıyye-i inâyet...
- **Vesâir** merâhilde olduğu gibi Edirne'de....
- **Ve ale'l husus** bazı mübarek merâkid-i ziyaret buyurulup...
- **Ve** minel-kadim meşhûd olan sadâkat ve hizmetlerine....

3.3. Takvîm-i Vekâyî’deki Haber Metinlerinin Yapı ve Anlam Özellikleri Bakımından Tahlili

Bu kısımda, Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’nin ilk sayısındaki haber metinleri yüklem yeri, türü, cümlenin yapısı, yüklem kipi, cümlenin anlamı ve yüklem çatısı bakımından tahlil edilmiştir.

3.3.1. Takvîm-i Vekâyî’deki Haber Cümlelerinde Fiilin Yerine Göre Cümleler

Türkçede kelimelerin sıralanmasını tayin eden temel kanun, yardımcı unsurun asıl unsurdan önce getirilmesi hususudur. Türk sentaksının temeli bu kaide üzerine kuruludur. Cümlede “belirten, tamlayan, tâbi olan yardımcı unsur başta; belirtilen, tamlanan, tâbi olunan asıl unsur sonda” bulunmaktadır. Türkçedeki kelime sırası, nesnelere ve hareketlerin zaman içindeki var olma, hareket etme sıralarına uygundur. Bu açıdan Türk düşünce sisteminde zaman sırası mühimdir. Sadece ki’li birleşik cümleler bu kaîdenin dışındadır. Çünkü ki’li birleşik cümle yabancı asıllıdır ve Türk sentaksına uymamaktadır (Ergin, 2001: 375-376). Cümle bir duyguyu, düşüncüyü, hareketi, hadiseyi hüküm hâlinde ifade eden ve kelime guruplarından meydana gelen yapıdır. En geniş ve tam bir kelime gurubundan teşekkül eden cümlede, cümlenin unsurlarından fiil, fail, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf bulunmaktadır. Fiil ve fail cümlenin esas unsurları, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf cümlenin yardımcı unsurlarıdır (Ergin, 2001: 398). Türkçede yardımcı unsurun asıl unsurdan önce gelme kâidesine göre fiili sonda bulunan cümle, kurallı cümledir. Fiili sonda bulunmayan cümlelere ise zamanımızda devrik cümle denilmektedir.

Tablo 5: Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki Haber Cümlelerinde “Fiilin Yerine Göre Türü”nü Gösteren Tablo

	Yüklemin Yerine Göre	Miktarı	Cümlede Bulunma Yüzdesi (%)
1	kurallı cümle	42	100.00
2	devrik cümle	0	0.00

Takvîm-i Vekâyî'deki haber metni, cümlenin yapı ve anlam unsurları açısından tahlil edildiğinde metindeki cümlelerin tamamının, kurallı cümle olduğu görülmektedir. Cümleler, Türkçe'nin cümle kurma yapısına uygun olarak sıralanmış, cümlede yardımcı unsur olarak bilinen nesne, zarf, yer tamlayıcısı önce, ana unsur olan fiil ise sonra getirilmiştir. Tablo 5'de de görüleceği üzere metinde devrik cümle bulunmamaktadır. Devrik cümle umumiyetle nazım dilinde tercih edilmektedir. Dönemin ilk gazetesi olan Takvîm-i Vekâyî'deki haber cümleleri, Türk düşünce sistemine uygun olarak kurulmuş, kelime sırasını tayin eden temel kâideye uyulmuştur.

3.3.2. Takvîm-i Vekâyî'deki Haber Cümlelerinde Fiilin Türüne Göre Cümleler

Yüklemin türüne göre cümleler fiil cümlesi ve isim cümlesi olmak üzere iki çeşittir. Fiil, bir cümlede oluşu, yapışı, hareketi, olayı, hükmü ifade eden unsurdur. Cümlenin ana unsuru fiildir. Bir metin ne kadar fiil ihtiva ediyorsa orada o kadar cümle var demektir. Fiil, Türkçe'de yardımcı unsurun önce, ana unsurun sonra gelme prensibine uygun olarak cümlenin sonunda bulunur (Ergin, 2001: 398-399). Fiili sonda bulunan cümlelere “fiil cümlesi” denilmektedir. Bazı cümleler ise bir hareketten ziyade bir durumu anlatmak için kurulur. Bu cümlelerde fiil yer almaz, isim yer alır. İsim, yine fiil cümlesinde olduğu gibi Türkçenin cümle dizilimine uygun olarak umumiyetle sonda yer alır. Bu cümlelere ise “isim cümlesi” denilmektedir.

Yüklemi geçişli olan bir fiil cümlesinde cümlenin bütün unsurları yer alabilir. Ancak yüklemi geçişsiz olan bir fiil cümlesinde nesne bulunmamaktadır. Geçişsiz cümlede yer tamlayıcısı da yalnızca bulunma hâl eki ile yer alır. Bu durumda fiil cümlelerinin unsurları özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı ve yüklem, isim cümlelerinin unsurları özne, zarf, yer tamlayıcısı ve yüklemden teşekkül etmektedir. İsim cümlelerinin en mühim unsurları isnat bildirdiği için özne ve yüklemdir (Ergin, 2001: 403).

Tablo 6: Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki Haber Cümlelerinde “Fiilin Türü”nü Gösteren Tablo

	Yüklemin Türüne Göre	Miktarı	Cümlede Bulunma Yüzdesi (%)
1	fiil cümlesi	38	90.50
2	isim cümlesi	4	9.50

Tablo 6’da da görüldüğü gibi gazetede incelenen 42 haber cümlesinden 38’i fiil cümlesi, 4’ü ise isim cümlesidir. Haber cümlelerinin tamamı düşünüldüğünde metnin % 90.5’i fiil cümlelerinden teşekkül etmektedir. Türkçe, “harekete” dayalı bir dildir. Özellikle haber cümleleri, bünyesinde, bir fiil, bir hadise yani bir hareket barındırdığından bu tür cümlelerde bolca fiil kullanılır. Takvîm-i Vekâyi Gazetesi’ndeki haber cümlelerinin % 90.5’inin fiil cümlesi olması, haber cümlelerinin bir oluşu, yapışı, hareketi, olayı, hükmü ifade ettiğini göstermektedir.

İsim cümlelerinin temeli isnat ve bildirme esasına dayanmaktadır (Ergin, 2001: 403). Bu sebeple haber cümlelerinde sıklıkla kullanılmamaktadır çünkü isim cümlelerinin yapısı hâdiseyi anlatmak için uygun değildir. Ancak bir “durum” bildirmek üzere isim cümlelerine yer verilmektedir. Takvîm-i Vekâyi’de de durum bildirmek üzere 4 isim cümlesi kullanılmıştır.

Haber metninde fiil cümlelerinin fazla olması, haberin ve haber dilinin yapısından kaynaklanmaktadır. Elbette bu yapı, anlatım biçimlerine göre değişmektedir.

3.3.3. Takvîm-i Vekâyi’deki Haber Cümlelerinde Fiilin Yapısına Göre Cümleler

Türkçede yapısına göre cümleler basit cümle ve birleşik cümle şeklinde iki çeşittir. Birleşik cümle kendi içerisinde şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Basit cümlede tek bir fiil bulunurken birleşik cümlede birden fazla fiil bulunmaktadır. Birleşik cümle bir asıl cümle ile onun mânâsını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden teşekkül etmektedir. Türkçenin aslı birleşik cümlesi olan şartlı birleşik cümlelerin temeli şart kipinin şart ifadesine dayanmaktadır. Şart kipi istek ve temenni ifade etmedikçe bir hüküm bildirmez, bitimli bir hareket göstermez, bu sebeple müstakil cümle yapamaz. Ki’li birleşik cümle ise; asıl cümlelerin ki’den önce, yardımcı cümlelerin ki’den sonra gelme prensibinden dolayı Türkçe’nin sentaks yapısına terstir. Yabancı asıllı ki’li birleşik cümle ya iki fiili veya iki cümleyi birbirine bağlamakta ya da bir isimle bir fiili, bir isim unsuru ile onun izahı olan bir cümleyi birbirine bağlamaktadır (Ergin, 2001: 405-406).

Yapılan tahlil neticesinde Takvîm-i Vekâyi’deki haber metninde 11 basit, 7 şartlı birleşik, 5 birleşik ve 1 ki’li birleşik cümle tespit edilmiştir.

Tablo 7: Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki Haber Cümlelerinde “Fiilin Yapısı”nı Gösteren Tablo

Cümlenin Yapısına Göre	Miktarı	Cümlede Bulunma Yüzdesi (%)
1	basit cümle	11 45.80
2	birleşik cümle	5 20.80
3	ki'li birleşik cümle	1 4.20
4	şartlı birleşik cümle	7 29.20
5	iç içe birleşik cümle	0 0.00

Birleşik cümleler birlikte değerlendirildiğinde, metindeki yoğunluğu, basit cümleyi geçmektedir. Birleşik cümle, şartlı birleşik cümle ve ki'li birleşik cümlelerin cümlede bulunma yüzdesi 54.2 iken basit cümlelerin cümlede bulunma yüzdesi 45.8'dir. Metnin bütününde birleşik cümlelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durum haberin yazımında cümlelerin bağlaç, edat ve fiilimsilerle birbirine bağlanarak uzatılmasından kaynaklanmaktadır.

Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki haber metninde tek bir cümle gibi görünen fakat bağlaç ve edat yardımıyla yüklemelerin birbirine bağlandığı birleşik cümle misali aşağıdadır.

“Binâen ‘alâ zâlik seraskeri paşakapusu civarında cânib-i devlet-i ‘aliyyeden Takvim-i Vek’ây-i hâne-i ‘âmire tesmiyesiyle bu husus için bir tab’hâne **tedârik ve icad kılınmış** ve Mekke-i Mükerrreme ma’zullerinden vakâyî’nüvis Şeyhzade es-Seyyid Mehmed Esad Efendi nâzır ve bâb-ı ‘âliden mesâlih-i mülkiyeye dair vâkı’ât ve bab-ı seraskerîden ahvâl-i asâkire mütedâir olan husûsât küll-i yevm hülâsa olunarak ‘ilmühaberi nâzır mûmâileyh tarafına verilmek hizmetine me’muriyet-i asliyelerine halel gelmemek şartıyla âmedî kaleminden hala küçük evkâf hâcesi Sarim efendi ve bil-me’muriye mai’yet-i seraskerîyede olan hâcegândan vâlide kethüdası-zâde Sa’id beg **ta’yin olunmuşdur** ve tab’ olunacak evrak iki kısma münkasım olup bir kısmında umûr-u dâhiliye-i resmiye-i devlet-i aliyyeye müte’allik olan vâkı’ât tab’ına ve ahar kısmında gayr-ı resmî olarak hâricten alınan bazı havâdis-i mesmû’a ve usûl-ü ta’lim ve te’allüm ve fûnûn-u harf ve sanayi ve emr-i ticareti müştamil mesalih-i nafi’a ve ber-muhteza-yı vakit ve hâl mir’at-ı ka’inatta yüz gösteren umûr-u vâkı’anın dercine sûret **verilmiş** ve el-hâleti hazihi haftada bir gün tab’ ve neşr olunacak olmağla evrak-ı mezkûrenin bir seneligi masârif-i zarûriyesi iktizâsınca yüz yigirmi gurusu olup şirasına talib olanlar yılda bir defa’ yüz yigirmi gurusu virûp ismini tab’hâne defterine kayd itdirerek müddet-i hitâmına dek onun için basılan evrakı almak üzere keyfiyet bey’i dahî sûret **bulmuşdur.**”

Yukarıdaki birleşik cümlede, dört çekimli fiil bulunmaktadır. Bu fiillerin yani yüklemelerin arkalarına bağlama gurupları ve edat getirilerek müstakil cümleler birbirine bağlanmıştır. Takvîm-i Vekâyî’de sık görülen bu cümle yapıları metnin bir çarpıda anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. “Çünkü silsileli cümlelerle yazma usûlü bâkî oldukça, yazıda maksât tamâmen ifâde olunamaz.

Zîrâ bir cümleyi sonraki cümleye, onu da, takip eden cümleye bağlayacak edatlar sınırlı olduğu gibi bazıları Arapça, bazıları Türkçe'dir" (Özarslan, 2008: XXXVII). Silsileli cümleler "o devrin belli başlı düşüncesini göstermekte ve karakterini belirtmektedir" (Levend, 1960: 88). Her ne kadar konunun bölünmemesi için hadise bir çırpıda tek bir cümlede anlatılmak istense de meramın anlaşılması bakımından bu cümle yapıları sıkıntılıdır.

3.3.4. Takvîm-i Vekâyî'deki Haber Cümlelerinde Fiilin Kipine Göre Cümleler

Fiil kipleri, fiillerin çekimli hâllerini yani fiilin zaman ve şekil eklerini almasını ifade etmektedir. Çekimli fiiller en az dört mânâ belirtmektedirler. Bunlardan ilki fiilin kök veya gövdesidir. İkincisi şekil ve zaman ekleridir. Üçüncü unsur ise şahıs eklerinden meydana gelmektedir. Çekimli bir fiil bu üç unsurla birlikte hareketi de bünyesine katarak dört mânâyı ifade eder (Ergin, 2001: 280-281).

Tablo 8: Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki Haber Cümlelerinde "Yüklemin Kipi"ni Gösteren Tablo

Yüklemin Kipine Göre	Miktarı	Cümlede Bulunma Yüzdesi (%)
1 geniş zaman	2	4.80
2 görülen geçmiş zaman	10	23.80
3 öğrenilen geçmiş zaman	22	52.40
4 öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi	1	2.40
5 geniş zamanın şartı	2	4.80
6 öğrenilen geçmiş zamanın şartı	4	9.50
7 isim fiilinin şartı	1	2.40
8 3. tekil şahıs	12	28.60
9 3. çoğul şahıs	30	71.40

Takvîm-i Vekâyî'deki haber metninde; 22 öğrenilen geçmiş zamanda çekimlenmiş fiil, 10 görülen geçmiş zamanda çekimlenmiş fiil, 4 öğrenilen geçmiş zamanın şartı şeklinde çekimlenmiş fiil, 2 geniş zaman çekimli fiil, 2 geniş zamanın şartı şeklinde çekimlenmiş fiil, 1 öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi kalıbında çekimlenmiş fiil ve 1 isim fiilinin şartı kalıbında çekimlenmiş fiil bulunmaktadır. Şimdiki zaman ve gelecek zaman kalıbında çekimlenmiş fiillere tesadüf edilmemiştir.

Bu fiil kiplerinin cümlede miktar olarak bulunma oranlarına bakılacak olursa en fazla bulunma oranına sahip olan ilk üç fiil kipi % 53.70 ile öğrenilen geçmiş zaman, ikincisi % 24.40 ile görülen geçmiş zaman, üçüncüsü % 9.80 ile

öğrenilen geçmiş zamanın şartıdır. Çekimli fiillerin zaman kalıpları incelendiğinde en çok öğrenilen geçmiş zaman ve görülen geçmiş zaman kalıplarının kullanıldığı görülmektedir.

Öğrenilen geçmiş zaman eki, şekil ve zaman ifade etmektedir. Şekil olarak “bildirme”, zaman olaraksa “görülme” ancak öğrenilen geçmiş zamanı anlatır. Bu zaman eki bir fiile geldiğinde, o fiilde, hareketin geçmiş bir zamanda meydana geldiği ve konuşanın bu hareketi gözüyle görmediği mânâsı ortaya çıkmaktadır. Öğrenilen geçmiş zaman eki günümüzde -miş, -miş, -muş, -müş şeklindedir (Ergin, 2001: 300). Öğrenilen geçmiş zamanda dolaylı bir anlatım söz konusudur. Olay, geçmişte yaşanmıştır ve hadiseyi bildirenin gözü önünde cereyan etmemiştir. Hadiseyi aktaran kişi, onu sonradan duymuş, öğrenmiş veya hadisenin farkına sonradan varmıştır. Öğrenilen ya da şahid olunan hadise, okuyucuya, durum gerçekleşikten sonra aktarılmaktadır ve okur, gerçekleşmiş bitmiş olan hadiselerden haberdâr edilmektedir. Aşağıdaki haber cümlesinde, öğrenilen geçmiş zaman kalıbıyla çekimlenmiş bir cümle misali bulunmaktadır.

- “Binâen ‘ala zâlik seraskeri paşakapusu civarında canib-i devlet-i ‘aliyyeden takvim-i vak’ay-ı hane-i ‘amire tesmiyesiyle bu husus için bir tab’hane tedarik ve icad kılınmış...”

Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’ndeki haber metinlerinde görülen geçmiş zaman kipinin en çok kullanılan kip olması haberlerin bizzat şahit olunarak değil başkasından veya başkalarından duyularak yazıldığına göstergesidir. Bu durum o devrede henüz muhabir geleneğinin olmaması ve bazı haberlerin tercüme edilerek yazılmasıyla açıklanabilir. Günümüzde haber dilinde bu anlatım şekli tercih edilmemektedir.

Görülen geçmiş zaman eki, öğrenilen geçmiş zaman eki gibi şekil ve zaman ifade etmektedir. Şekil bakımından “bildirme”, zaman bakımından “görülen” geçmiş zamanı ifade eder. Görülen geçmiş zaman kalıbında hareket, geçmiş zamanda, konuşanın gözü, bilgisi, şuuru önünde yapılmıştır. Bu ek, hareket bakımından hareketin olup bittiğini bildirir. Görülen geçmiş zaman eki, -dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü’dür (Ergin, 2001: 298). Bu durumda haber metninde hareketi sonuçlanan, biten bazı havadiseler, haberi yazarlar tanıklık etmiştir. Burada doğrudan anlatıma yer verilir. Aşağıdaki haber cümlesinde, görülen geçmiş zaman kalıbıyla çekimlenmiş bir cümle misali yer almaktadır.

- “...mübârek makamlar ale'l-husûs Bolayır'da olan Gazi Süleyman Paşa türbesi ziyâret olunup türbedarlarına ve fukarâyâ sadakalar verildi.”

Öğrenilen geçmiş zamanın şartı kalıbında yine görülmeyen geçmiş zamanda yapılan bir hareket şarta bağlanmaktadır. Böylece bir birleşik çekim meydana gelmektedir. Öğrenilen geçmiş zaman eki, hem şekil hem de zaman

ifade ederken şart eki yalnızca şekil ifade eden bir tasarlama kipidir. Şart kipi fiili şarta bağladığından hüküm ifade etmez, dilek, istek, temenni, zorlama anlatmaz. Şart kipi, hükümlü müstakil bir cümle değil ancak hüküm taşımayan bağlı bir cümle kurabilmektedir (Ergin, 2001: 309). Öğrenilen geçmiş zamanın şartı kipi, öğrenilen geçmiş zaman eki “-miş, -miş” ile -i yardımcı fiilinin şart şeklini biraraya getirmek suretiyle yapılmaktadır (Ergin, 2001: 325). Misal olarak almışsam (almış isem), gelmişsen (gelmiş isen), yapmışsa (yapmış ise) öğrenilen geçmiş zamanın şartı kalıbında çekimlenmiş kelimelerdir. Bu kelimelerde hem bir şart hem de sonradan fark etme anlamı vardır. Metinde, cümlede bulunma oranı % 9.80 olan 4 öğrenilen geçmiş zamanın şartı kalıbında kurulan cümle bulunmaktadır. Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’ndeki haber metinlerinde bahsi geçen öğrenilen geçmiş zamanın şartı kalıbındaki cümlelerden bir misal aşağıda verilmektedir.

- “Beyoğlu’nda Çakır nâm-ı mahalden Safer’in yirmi üçüncü günü harik peyda olup her ne kadar Kâimmakam Paşa Hazretleri ve Serasker Paşa Hazretleri ve sâir büyük ve küçük zâbitân ve memurun itfâsına taraf taraf sa’y ve gayret etmişler ise de şiddet-i rüzgâr sebebiyle on beş saat miktarı mümted olarak dört yol ağzı ve Taksim’e doğru ve Tatavla ve Aynalıçeşme semtlerinde Ehl-i İslam ve düvelü Methâbe safrası ve tüccârı ve Rum ve Ermeni ve Kutvalın taifesi hâne ve dükkanları muhterik olmuş idi.”

Şekil eki olarak bildirme, zaman eki olarak geniş bir vakit aralığını ifade eden geniş zaman kalıbı, hadisenin geniş bir zamanda ortaya çıktığını veyahut çıkacağını bildirir. Geniş zaman eki, esasında üç çeşit zaman ifade eder. “1. her zaman, 2. geçmiş zamanla şimdiki zamanı içine alan bir zaman, 3. gelecek zaman.” Bu üç zaman bölümünün ilk ikisinde geniş zaman eklerinin bir dâimilik, bir devamlılık ifade ettikleri görülmektedir. Gelecek zamanı karşılarken de böyle bir devamlılık hissi verir gibidirler. Geniş zaman eklerinde diğer zaman eklerinin aksine bir kesinlik yoktur. Hareket veya hadise geniş bir zamana bağlandığı için hareket veya hadisenin gerçekleştiği kesin değildir, olabilen veya olabilecek olan bir hareketi veya hadiseyi de ifade etmektedir. Şu hâlde geniş zaman eklerinde bir “ihtimal” ifadesi de görülmektedir. Geniş zaman eklerinin bu şekilde ihtimal bildirmeleri geniş zaman çekimini bildirme kipleri arasında tasarlama kiplerine yaklaşan bir kip durumuna sokmaktadır. Türkçede bugün “-r, -ar, -er” olmak üzere iki çeşit geniş zaman eki bulunmaktadır (Ergin, 2001: 291-292).

Metinde, isim cümlesi olan ve cümlede bulunma yüzdesi 4.90’a tekabül eden 2 geniş zaman çekimli fiil tespit edilmiştir. “-r” geniş zaman eki, geçmiş zamanda gerçekleşen fakat etkisi hâlâ devam eden bir hadiseyi, bir durumu açıklamak, ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. Bahsi geçen cümlelerden bir misal aşağıdadır.

- “Derdest-i tanzim olan Takvîm-i Vekâyî nüshasına sâir vekâyî’ sırasında

derc olunmak üzere sâbıkan Bağdat Valisi Davut Paşa'nın tutulup halen vâlisi Ali Paşa Hazretlerinin Bağdat'a duhûl ve zabt eylediğini mübin sahifedir.”

Geniş zamanın şartı kalıbı, geniş bir zamanda ortaya çıkan veya çıkacağı bildirilen hadisenin şarta bağlanmış şeklidir. Tasarlama kiplerinden biri olan şart eki, hareketin şart şeklinde tasarlandığını, düşünülüğünü anlatmak için fiil kök ve gövdelerine getirilmektedir. “Yaparsam, gelersen, alacaksa” gibi ifadeler geniş zamanın şartını ifade etmektedir. Bu kalıp geniş zaman eklerinden “-r, -ar, -er” eki ile -i yardımcı fiilinin şart şeklini biraraya getirmek suretiyle yapılmaktadır (Ergin, 2001: 325). Geniş zaman eki, hem şekil hem zaman ifade ederken şart eki, sadece şekil ifade etmektedir. Metinde, cümlede bulunma miktarı oran olarak % 4.90’a tekabül eden, geniş zamanın şartı kalıbında çekimlenmiş 2 cümle bulunmaktadır. Ancak burada yer alan şart ekleri bir şart anlamı taşımaktan ziyade “olma, var olma, bulunma, yer alma” gibi mânâlar ifade etmektedir. Bahsi geçen cümlelerden bir misal aşağıda verilmiştir.

- “Gelibolu'da ne miktar mescid ve çeşme ve mekteb var ise onların ve hayli zamandan beru yolları bozulmuş su yollarının ta'mirine irâde olunup mübârek makamlar ale'l-husûs Bolayır'da olan Gazi Süleyman Paşa türbesi ziyâret olunup türbedarlarına ve fukarâyâ sadakalar verildi.”

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, görülmeyen geçmiş bir zamanda yapılan hareketin hikâye edilmesi esasına dayanır. Birleşik fiil çekimi gurubuna giren öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, asıl fiil kipinin gösterdiği hareketin öğrenilen, duyulan geçmiş zamanda meydana geldiğini bildirir. Bu kip, konuşan kişinin geçmiş zamanda duyduğu hadise ve durumları hikâye etmek, anlatmak için kullandığı bir fiil şeklidir (Ergin, 2001: 321-322). Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi kalıbı, öğrenilen geçmiş zaman eki “-miş, -miş” ile -i fiilinin görülen geçmiş zaman ekinin birleşmesi veya ekleşmesi ile ortaya çıkmaktadır. Metinde, cümlede bulunma miktarı oran olarak % 2.40 olan öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi kalıbında 1 cümle bulunmaktadır. Bahsi geçen cümle aşağıdadır.

- “Beyoğlu'nda Çakır nâm-ı mahalden Safer'in yirmi üçüncü günü harik peyda olup her ne kadar Kâimmakam Paşa Hazretleri ve Serasker Paşa Hazretleri ve sâir büyük ve küçük zâbitân ve memurun itfâsına taraf taraf sa'y ve gayret etmişler ise de şiddet-i rüzgâr sebebiyle on beş saat miktarı mümted olarak dört yol ağzı ve Taksim'e doğru ve Tatavla ve Aynalıçeşme semtlerinde Ehl-i İslam ve düvelü Methâbe safrası ve tüccârı ve Rum ve Ermeni ve Kutvalın taifesi hâne ve dükkanları **muhterik olmuş idi.**”

Şimdiki zaman ve gelecek zaman kalıbında bir cümle, haber metinlerinde tespit edilmemiştir. Şu durumda Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'nin incelenen metinlerinde, olmakta olan veya olması planlanan havadislere yer verilmediği hep geçmiş zamanda olmuş bitmiş havadisleri konu edindiği görülmektedir. Halbuki günümüz gazetelerine baktığımızda olması planlanan havadislerin sık sık okuyucuyla paylaşıldığı bilinmektedir. Bu durum da o devre has bir husustur.

Şahıs ekleri, çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan şahsı ifade eden eklerdir. Fiil kök ve gövdeleri çekimli hale girerek kullanım sahasına çıkarken önce şekil ve zaman eklerini sonra şahıs eklerini alırlar. O halde şahıs ekleri, şekil ve zaman kalıbına dökülmüş hareketin şahsa bağlanması için kullanılan eklerdir (Ergin, 2001: 282-283). Metinde on iki 3. tekil şahıs (o), otuz 3. çoğul şahıs (onlar) eki vardır. 3. çoğul şahsın cümlede bulunma oranı % 71.40, 3. tekil şahsın cümlede bulunma oranı % 28.60'dır. Haber metninde fiilin gösterdiği hareketler umumiyetle 3. çoğul (onlar) şahıs tarafından yapılmıştır. Demek ki fiildeki hareketi yapan veya hareketten etkilenen failer umumiyetle çokluk durumundadır.

3.3.5. Takvîm-i Vekâyî'deki Haber Cümlelerinde Anlamına Göre Cümleler

Takvîm-i Vekâyî'deki haber metninde cümlenin anlamına göre 34 olumlu haber cümlesi, 8 olumsuz haber cümlesi bulunmaktadır. Cümle başına düşen miktar oran olarak olumlu cümlede % 81, olumsuz cümlede % 19'dur. Yangın, top atışı denemesi ve bir bölgenin zapt edilmesi ile ilgili haberler gazetede tespit edilen olumsuz haberlerdir. Günümüz haberciliği düşünüldüğünde şimdiki gazetelerde yayımlanan haberlerin umumiyetle olumsuz haberler olduğu görülmektedir. Çünkü günümüzde bir hadisenin haber olabilmesi için bünyesinde bir olumsuzluğun bulunması gerekmektedir. İlk gazetenin en büyük farklarından biri, muhtevasının umumiyetle olumlu haberlerden teşekkül etmesidir.

Tablo 9: Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki Haber Cümlelerinde "Mânânın Çeşidi"ni Gösteren Tablo

	Cümlenin Anlamına Göre	Miktarı	Cümlede Bulunma Yüzdesi (%)
1	olumlu cümle	34	81.00
2	olumsuz cümle	8	19.00
3	soru cümlesi	0	0.00
4	ünlem cümlesi	0	0.00

Takvîm-i Vekâyî'deki haber metninde olumsuz haberlerle ilgili dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta da habere menfî mânânın, olumsuzluk eki (-ma, -me, -maz, -mez, -sız, siz) dışında "de, dahi" edatları kullanılarak

verilmesidir. Haber metninde iki cümleyi birbirine şart ifadesi ile bağlayan 7 şartlı birleşik cümleden 4 tanesinde, şart ekinden hemen sonra gelen “de / dahi” edatları bulunmaktadır. “Dahi” kuvvetlendirme edatı fonksiyonundadır. “Cümle içinde kelime, kelime gurupları ve şart cümlelerinin sonuna gelerek dikkati onların üzerine çeker. Kuvvetlendirme fonksiyonu aslında bağlama fonksiyonundan doğmakta, sonuna geldiği unsuru daha evvel geçen aynı cinsten bir unsura bağlamak suretiyle belirlemektedir” (Ergin, 2001: 357). Bu sebeple “dahi” edatında, kuvvetlendirmeye birlikte bir bağlama fonksiyonu da bulunmaktadır. Metindeki şartlı birleşik cümlelerde yer alan “dahi” edatında hem “de, da” hem de “bile” ifadesi vardır. “de, da” edatı da çok kullanılan bir bağlama ve kuvvetlendirme edatıdır. Sonuna geldiği unsurları, kendisinden önce veya sonra gelen unsurlara bağlar, sonuna geldiği unsuru belirtir, kuvvetlendirir. Metinde kullanılan “de” edatlarında bir izah, bir açıklama söz konusudur. Bu edatla, şartlı birleşik cümledeki şartın yerine gelmediği, geçerli olmadığı, ne kadar istendi ve arzu edildiyse de amaca, sonuca ulaşamadığı anlatılmak istenmektedir. Aşağıda, bünyesinde “dahi” ve “de” edatını bulunduran bir kaç cümle misali görülmektedir.

- Gelibolu vücûhu padişah dâiresine Bolayır'da bedenlerinden bir âlî ziyâfet tertibini niyâz etmişler **ise de** zımnında Ehl-i ra'iyete belki zahmet olur mütâla'asıyla terkine irade buyurulup bu vecihle dahî fukarânın rahatı nezd-i hümâyunlarında mültezem olduğuna işâret olunmuştur.
- Beyoğlu'nda Çukur nâm-ı mahalden Safer'in yirmi üçüncü günü harik peyda olup her ne kadar Kâimmakam Paşa Hazretleri ve Serasker Paşa Hazretleri ve sâir büyük ve küçük zâbitân ve memurin itfâsına taraf taraf saî ve gayret etmişler **ise de** şiddet-i rüzgâr sebebiyle on beş saat miktarı mümted olarak dört yol ağzı ve Taksim'e doğru ve Tatavla ve Aynalıçeşme semtlerinde Ehl-i İslam ve düvel-i mütehâbbe süferâsı ve tüccârı ve Rum ve Ermeni ve Katolik taifesi hâne ve dükkanları muhterik olmuş idi.
- “...Devlet-i Âliyeleri vuzerâ ve ulemâ ve ricalinin ve asâkir-i hâssa ve mansurelerinin doğruluktan vâsıl-ı sadakâtte birbirlerinden asla farkı olmayub ve her birleri dahî şükürden aciz oldukları haysiyetiyle müstağrak-ı ni'met **iseler dahi** hala Kale-i Hâkaniye'den İskenderiye Kalesine mahsur olub...”

Haber metninde bulunan “de, dahi” edatlarının şart kipi ile birlikte kullanımı sayesinde hem anlatılmak istenen hâdisenin gerekçesi, sebebi, sonucu tek bir cümlede açıklanmış, hem olumlu / olumsuz mânâ aynı cümlede verilmiş, hem de bağlama ve mânâyı kuvvetlendirme fonksiyonları bir arada kullanılmıştır.

3.3.6. Takvîm-i Vekâyî'deki Haber Cümlelerinde Fiilin Çatısına Göre Cümleler

Fiildeki kök veya gövde iki türlü hareketi karşılamaktadır. Bunlardan ilkinde hareketin istikameti dışa doğrudur ve etkileyeceği nesne bağlı olduğu şahsın dışındadır. Bunlar bir “yapma” ifade ederler. Fiildeki hareket yapana değil, yapanın yani failin dışında başka bir nesneye yönelir. Böyle fiillere geçişli fiiller denilmektedir. İkincisinde ise hareketin istikameti içe doğrudur. Bu fiiller bir “olma” ifade eder. Yani fiildeki hareket yapana, faile yönelir ve ona tesir eder. Böyle fiillere geçişsiz fiiller denilmektedir (Ergin, 2001: 282). Velhâsıl nesne alabilen fiiller geçişli fiiller, nesne almayan fiiller ise geçişsiz fiillerdir.

Etken ve edilgen cümle bahsini de kısaca özetlemek gerekirse öznesi yani faili olan cümle etken cümledir. Edilgen cümlelerin ise Ergin'e göre (2001: 204-205), iki fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan biri meçhul fiil, diğeri pasif fiildir. Türkçede yüklemeleri edilgen hâle getiren ek, fiilden fiil yapma eki olarak bilinen “-l” ekidir. Ancak “-l” eki vokalle veya -l ile biten fiil kök ve gövdelerine getirilememekte, böyle fiillerin pasif ve meçhul şekilleri -n ile yapılmaktadır. Edilgen ekler geçişli ve geçişsiz fiillere getirilebilmektedir. “-l” eki, geçişsiz fiillerden meçhul fiiller yapmakta, geçişli fiillerden ise pasif fiiller yapmaktadır. Meçhul fiiller özne alamazlar, fiildeki hareketin kimin tarafından yapıldığı belli olmayan fiillerdir. Ancak pasif fiiller özne alabilirler ve aldıkları özne de pasiftir. Pasif fiiller bir uğranılma, bir maruz kalma, bir olma ifade ederler. Fakat bu olmada ya başkası tarafından yapılma veya kendi kendine olma vardır. Pasiflik ekinin getirildiği geçişli fiilin gösterdiği harekete maruz kalır. O hareketi pasif fiilin faili yapmaz, o hareket kendisine yapılmış olur. Bu durumda pasiflik eki yapma ifade eden fiillerden yapılma ifade eden fiiller yapar.

Tablo 10: Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki Haber Cümlelerinin “Çatısına Göre Türü”nü Gösteren Tablosu

Çatı Yönünden	Miktarı	Cümlede Bulunma Yüzdesi (%)
1 etken	31	38.80
2 edilgen	7	8.80
3 geçişli	8	10.00
4 geçişsiz	30	37.50
5 çatı özelliği aranmaz	4	5.00

Haber metninde 31 etken fiil vardır. Etken fiilin cümle başına düşen miktarı oran olarak % 38.80'dir. Etken fiillerde cümlelerin faili yani öznesi, cümlede bulunur. Fail, fiildeki hareketi yapan veya hareketten etkilenen kişi veyahut nesnedir. Haber metnindeki 42 cümleden 31'inin faili açıkça bellidir.

7 cümlelerin ise fiili edilgen yani pasif fiildir ve faileri bellidir. Kalan 4 cümle ise isim cümlesi olduğundan çatı özelliği aranmamaktadır.

Haber metninde 7 edilgen fiil vardır. Edilgen fiilin cümlede bulunma miktarı oran olarak % 8.80'dir. Yukarıda da bahsedildiği üzere edilgen fiilin iki fonksiyonu bulunmaktadır. Birisi meçhul fiil diğeri pasif fiildir. Meçhul fiilde fail kesinlikle belli değildir. Misal vermek gerekirse; “adada eğlenildi” (Ergin, 2001: 204) cümlesinde fiil “eğlenildi”dir. Fiile, “eğlenilen ne? eğlenen kim?” soruları sorulduğunda cevap alınmamaktadır. Bu cümlede fail yoktur. Ancak pasif fiilde fail vardır. Misal olarak; “ev yapıldı” (Ergin, 2001: 205) cümlesinde fiil “yapıldı”dır. Fiile “yapılan ne?” sorusu sorulduğunda “ev” cevabı alınabilmektedir. İşte Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki haber cümlelerinin bir kısmı da bu şekilde pasif fiildir. Yani edilgen oldukları hâlde faileri vardır. Metindeki edilgen yapıları pasif fiiller şunlardır: tedarik ve icad kılınmış, ta'yin olunmuştur, verilmiş, ibtidâ olunmuştur, i'ta olunmuştur, verildi, işâret olunmuştur, ilbâs olunmuş, mesrûr buyurulmuştur, vefire buyuruldu, vusûl buyuruldu, sezâvâr buyurulmuştur, mesrûr buyurulmuştur, azimet buyuruldu, tahrir olunmuş, ihbâr olunmuştur.

Tahlil edilen metinde 8 fiil geçişlidir. Geçişli fiilin cümlede bulunma miktarı oran olarak % 10'dur. Geçişli fiil, fiilin nesneyle ilişkisini göstermektedir. Nesne alan veya alabilen cümleler geçişli fiildir.

Geçişsiz fiil sayısı ise 30'dur. Bu fiillerin cümlede bulunma miktarı oran olarak % 37.50'dir. Geçişsiz fiiller, nesnesi olmayan veya nesne alamayan cümleleri temsil etmektedir. O halde haber metninin % 38.80'i faili cümlede belli olan etken fiillerden, % 10'u da nesnesi olan geçişli fiillerden teşekkül etmektedir.

Bir “yapma” ifade eden geçişli fiiller, fiilde kök veya gövdenin karşıladığı hareketin yönünü, çeşidini belirlemektedir. Geçişli fiilde hareketin yönü dışarıya doğrudur, tesir edeceği nesne bağlı olduğu şahsın dışındadır. Fiilin gösterdiği hareket yapana değil yapanın dışında bir nesneye yönelir. “Olma” ifade eden geçişsiz fiillerde ise hareketin yönü içeriye doğrudur. Tesir edeceği nesne bağlı olduğu şahıstır. Fiilin gösterdiği hareket yapana yönelir ona tesir eder. Bu fiillerde şahıs yapan değil olandır (Ergin, 2001: 282). Takvîm-i Vekâyî'deki 38 haber cümlesinden (4 haber cümlesi isim cümlesi olduğundan çatı özelliği aranmamaktadır) 30'unda fail yani özne yaptığı işten kendisi etkilenmektedir. Bu haberler bir “yapma” değil bir “olma” ifade ederler. Fail “yapan” değil “olan”dır.

Haber metninin üçte biri “edilgen yapıları pasif fiiller”le kurulmuştur. Bu cümlelerde öne çıkarılmak istenen unsur failden yani işi yapandan ziyade olayın kendisi yani hâdisedir. Haber cümlelerindeki bu üslup tarzı da o devre has bir özelliktir.

3.4. Takvîm-i Vekâyî'deki Haber Cümlelerinin Kelime Gurupları Bakımından Tahlili

Kelimeler, nesnelere ve hareketlerin muhtelif hususiyetlerini, vasıflarını, şartlarını ve cephelerini karşılamaktadır. Bu unsurları tek tek karşılayan kelimeler tek başlarına nesnelere ve hareketlerin muhtelif yönlerini geniş olarak ifade etmeye yetmez. Bu sebeple daha geniş dil birliklerine yani kelime guruplarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kelime gurupları, yapısında ve mânâsında bütünlük olan, birden fazla kelimeyi bünyesine alan, dilde bir bütünlük arz eden dil birlikleridir. Bunlar cümlede birer belirtme gurubu olarak vazife görürler. “Bir belirtme, bir yardım, bir tamlama esası üzerine kurulan kelime guruplarında umumiyetle belirten-belirtilen, tamamlayan-tamamlanan, tâbi olan-tâbi olunan, asıl-yardımcı olmak üzere iki unsur bulunur” (Ergin, 2001: 374-375).Türkçe’de kelime gurupları; tekrarlar, bağlama gurubu, sıfat tamlaması, iyelik gurubu ve isim tamlaması, âitlik gurubu, birleşik isim, birleşik fiil, ünvan gurubu, ünlem gurubu, sayı gurubu, edat gurubu, isnat gurubu, ismin hâl ekleri (ismin ilgi hâli, yapma hâli, yaklaşma hâli, bulunma hâli, uzaklaşma hâli), isim fiil gurubu, sıfat fiil gurubu, zarf fiil gurubu ve kısaltma guruplarından teşekkül etmektedir (Ergin, 2001: XXV-XXVI).

Tablo 8: Takvîm-i Vekâyi Gazetesi'ndeki Cümlelerde “Kelime Gurupları”nı Gösteren Tablo

	Kelime Gurubu	Miktarı	Cümle Başına Düşen Miktar
1	tekrar gurubu	2	0.08
2	belirli isim tamlaması	80	3.33
3	belirsiz isim tamlaması	209	8.71
4	bağlama gurubu	236	9.83
5	sıfat tamlaması	205	8.54
6	iyelik gurubu	87	3.62
7	aitlik gurubu	3	0.12
8	birleşik isim gurubu	36	1.50
9	birleşik fiil gurubu	152	6.33
10	ünvan gurubu	98	4.08
11	ünlem gurubu	0	0.00
12	sayı gurubu	16	0.67
13	edat gurubu	166	6.92
14	isnat gurubu	1	0.04
15	isim fiil gurubu	14	0.58
16	sıfat fiil gurubu	78	3.25
17	zarf fiil gurubu	63	2.62
18	yapma hâli	100	4.17
19	ilgi hâli	61	2.54
20	yaklaşma hâli	72	3.00
21	bulunma hâli	56	2.33
22	uzaklaşma hâli	58	2.42

3.4.1. Tekrar Gurubu'nun Tahlili

Benzer cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle yapılan tekrar gurupları, “kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık” şeklinde üç görev ifâ etmektedir. Tekrarlar, bünyesine girdiği cümlelerin ya mânâsını kuvvetlendirmek maksadıyla ya da çokluğunu ve devamlılığını belirtmek maksadıyla kullanılmaktadır. Tekrar gurupları umumiyetle isim, sıfat, zarf ve zarf fiillerden yapılmaktadır. Zamirler tekrar gurubu yapmak için elverişli değildir (Ergin, 2001: 377).

Takvîm-i Vekâyî Gazetesi kelime gurupları bakımından tahlil edildiğinde, aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen tekrar gurubuna, haber metninde sadece 2 yerde tesadüf edilmiştir. Metin içinde

kullanım sıklığı çok azdır. Tekrar gurubu, kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık fonksiyonlarını sağlamak maksadıyla kullanılır. Haber metinlerinin maksadı ise, meydana gelen veya gelecek olan hadiseyi, içine kişisel fikirleri katmadan, olduğu gibi, okuyucuya aktarmaktır. Bu sebeple ifadeyi kuvvetlendirmeye, güçlendirmeye pek ihtiyaç duyulmaz. Tahlil edilen cümlelerde kullanılan tekrar gurupları da, bir kuvvetlendirme mânâsıyla birlikte daha ziyade çokluk ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. “Tabur tabur” aynen tekrar gurubu, hem kuvvetlendirme hem de çokluğu ifade etmek maksadıyla, “taraf taraf” aynen tekrar gurubu ise devamlılığı ifade etmek ve anlamı kuvvetlendirmek maksadıyla kullanılmıştır. “Tabur tabur” ve “taraf taraf” tekrar gurupları, kullanıldıkları cümlelerde aynı zamanda zarf görevi ifâ etmektedir. Zarf görevinde bulunan bu tekrar gurupları, fiilde meydana gelen hareketin nasıl yapıldığını açıklamak, hareketi nitelemek, ifadenin mânâsını güçlendirmek ve çokluğu ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. Bu tekrar gurupları cümlede yerinde kullanılmakta ve haberde bahsi geçen hadise, okurun gözünde rahatlıkla canlanmaktadır.

3.4.2. Bağlama Gurubunun Tahlili

Bağlama gurubu, “ve, ile, ilâ (...den ...’e kadar)” edatlarıyla yapılmaktadır. Bu edat, iki unsurun arasına girmek suretiyle iki unsuru eşit olarak birbirine bağlamaktadır (Ergin, 2001: 379). Takvîm-i Vekâyî’de 236 bağlama gurubu bulunmuştur. Cümle başına düşen bağlama gurubu sayısı 9.83’tür. Cümle başına en az 9 bağlama gurubu düşmektedir. Aynı görevde olan veya anlamca yakın olan kelimeler arasına virgül yerine çoğunlukla “ve” veya “ile” bağlacı yazılmıştır. Bununla ilgili bir misal aşağıdadır.

- “Asakir-i Mansure alaylarından ikinci **ve** üçüncü alayların birinci **ve** ikinci taburları **ve** dördüncü alayın ikinci taburları **ve** yedinci **ve** on dördüncü alayların birinci taburlarıyla sekizinci **ve** on üçüncü **ve** on beşinci **ve** on yedinci alayların büyük **ve** küçük zâbitân **ve** neferâtına keffe-i rütbe **ve** derecelerine göre altın **ve** gümüşten masnu' iftihâr-ı nişânı unvânıyla birer kıt'a nişân-ı şân **ve** birer kıt'a berat-ı âlişân ihsân **ve** atıyyesine irsâliyle her biri alel-husus serdâr-ı ekrem müşarunileyh hazretleri mücevher-i nişânla müşâr bil-benân buyurulduğundan başka hâl-i Şeyhül- İslam Yesincizâde semâhatlü es-seyyid Abdülvehhab Efendi Hazretleri **ve** kâimmakâm-ı rikâb-u hümayün Hulusi Ahmet Paşa Hazretleri **ve** Serasker-i Asakir-i Mansure-i Muhammediye Mehmet Hasro Paşa Hazretleri **ve** sudûr-u ulemadan Reisül-Ulema Arif Bey Efendi **ve** Yahya Bey Efendi **ve** hâlarum **ile** Kazaskeri Hekimbaşı Mustafa Behcet Efendi **ve** Mehmet Rahmi Bey Efendi **ve** Mehmet Sadullah Efendi **ve** biraderi Mehmet Hamdullah **ve** İmam ol Hazreti Şehriyâr hâla-i Anadolu Kazaskeri Seyyid Mehmet Zeynelâbidin Efendi **ve** Emin Bey Efendizâde **ve** Abdülkâdir Bey Efendi **ve** Yusuf Paşazâde Nazif Bey Efendi **ve** İstanbul rütbesinde olan nakîbül-eşraf Ahmet Arif Bey Efendi **ve** Cebbarzâde Abdulfettah Bey Efendi **ve** hâlen İstanbul kadısı Servet Efendi

ve Mekke-i Mükerrerme rütbesinde olan Hekimbaşı Efendi birâderi Abdulhak Efendi'yle Takvim-i Vakayi Nâzırı Seyyid Mehmet Esat Efendi **ve** kibâr-ı müderrisinden İmam-ı Sâni Cenâb Cihandâri Mustafa Nuri Efendi **ve** ricâl-i devlet-i âliyeden Kethüdâyi Sadr Ali Seyyid Mehmet Sait Pertev Efendi **ve** defterdâr-ı âli Necib Bey Efendi **ve** reisül-küttâb Seyyid Süleyman Necib Efendi **ve** esbak-ı kethüda-i sadr-ı âli el-Hâc Sait Efendi **ve** tevki'ı divân-ı hümeÿün Nâşid Bey Efendi **ve**....”

Bu devredeki gazetelerde yeni bir cümleye başlanırken de cümle başı bağlacı olarak “ve” kullanılmıştır. Bunun da bir misali aşağıdadır.

- Ve bilcümle ahâli kemâl surur ile yollara dizilip cemâl-i hümayûn müşahedesiyile kâmyâb olmuşlardır.

Gazetede ki haber metinlerinde bağlama edatı özellikle de “ve” bağlacı bolca kullanılmıştır. Bu bağlaç, kelimededen küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime guruplarını ve cümleleri şekil veya mânâ bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında bir münasebet, bir irtibat kuran bağlaçtır. Esasında Türkçede bağlama edatı bulunmamaktadır. Bu edatlarsa Türkçeye, sonradan, yabancı dillerin tesiri ile intikal etmiş (Ergin, 2001: 352) ancak benimsenmiş ve Türkçenin bir dil unsuru durumuna gelmiştir (Özarslan, 2016: Doktora Ders Notları). Ağâh Sırrı Levend (1960: 91), “Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri” kitabında Tanzimat nesrinin özelliklerine dikkat çekerken “ve” bağlacının nesir dilinde sıklıkla kullanıldığını ifade etmiş, “Gazeteci Lisani” kitabını hazırlayan Prof. Ersin Özarslan da kitabında, Said Paşa'nın kitabet dilinde “ve” bağlama edatının kullanım sıklığını bir ifade kusuru olarak gördüğünü ortaya koymuştur (2008: XXXV). Her ne kadar “ve” bağlacının kullanım sıklığı tenkid edilse de yerinde kullanıldığında Türk dili için mühimdir. Yukarıdaki metinlerde, Takvîm-i Vekayî Gazetesi'ndeki haber metinlerinin uzun olduğu, cümlelerin birbirine bağlaç, edat, isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiillerle bağlandığı ifade edilmişti. Haberin doğasında teferruat olduğundan o devrede cümlelerin bu kadar uzun kurulması tabidir. Vukû bulan bir hâdisenin ne zaman, nerede, nasıl, neden olduğunun, kim tarafından, hangi şekilde, hangi vasıtalarla meydana geldiğinin, kimi ve neyi etkilediğinin okura aktarılabilmesi için kelimelerin bir araya gelmesi ve sebep sonuç ilişkisi dâhilinde birbirine bağlanarak cümle oluşturması gerekmektedir. Haberde teferruatın çok olması, fiildeki hareketin yapılaş maksadının okuyucuya anlatılmak istenmesi, hareketi etkileyen yan unsurların verilmek istenmesi ve o dönemde henüz noktalama işaretlerine ihtiyaç duyulmaması metinlerin bu şekilde uzamasına sebep olmuştur. Haberde teferruat aktarılırken kelime ve kelime guruplarını hem şekil hem de mânâ bakımından birbirine bağlayan bağlama unsurlarına gerek duyulmaktadır. Bu durum, dilin mekanizmasından kaynaklanmaktadır (Özarslan, 2016: doktora ders notları).

3.4.3. Sıfat Tamlamasının Tahlili

Bir sıfat ve bir isim gurubunun meydana getirdiği kelime gurubuna sıfat tamlaması denilmektedir. Bu tamlama, ismi vasıflandırma veya belirtmek maksadıyla kullanılır. Sıfat tamlamasında tamlayan ve tamlanan olmak üzere iki unsur bulunmaktadır. Tamlayan asıl unsur, tamlanan ise yardımcı unsurdur. Daima tekil durumda bulunur. Bir isim gurubu olan sıfat tamlamasında sıfat önce isim sonra getirilir (Ergin, 2001: 380-381). Haber metninde 205 sıfat tamlaması tespit edilmiştir. Cümle başına düşen sıfat tamlaması miktarı 8.54'tür. Bunlardan 4'ü yüklem, 45'i özne, 5'i nesne, 24'i yer tamlayıcısı, 127'si ise zarf olan kelime gurubunda kullanılmıştır.

- Yüklem olarak kullanılan sıfat tamlamaları: müstağrak-ı ni'met, nâlık-ı madde, sadakât-ı vefire, inâyet-i firâvân.
- Özne olarak kullanılan sıfat tamlamaları: bilcümle ahâli, ne miktar meşid, dörder kantarlık dâne, otuz altı vakiyye, fukarâ-i reâya, cümle kılâ' zâbitanı ve imamları ve hademesi, şeref-i maiyyet-i humâyûnla müstes'ad olan bendegân, büyük ve küçük zâbitân, büyük tezkereci, küçük tezkereci, çend rûz, Devlet-i Âliye, defterdâr-ı âli, defterdâr-ı esbâk, birkaç zevât, çend mâh, efzûn mebâliğ, her biri, mevkib-i şahânedede bulunan bendegân, istikbâl-i padişâhide bulunan ulemâ, münasib hil'at, milel-i sülûse çocuklar, kâffe-i fukarâ, bezl-i nüzûret, evvelki merhale, ikinci merhale, üçüncü merhale, dördüncü merhale, büyük ve küçük zâbitân, Kâimmakam Paşa, Serasker Paşa, Ehl-i İslam, Katolik taife, tâife-i mersûme, büyük ve küçük zâbitân, sâbık Boğdân kâimmakamı, yevm-i mezkûr, belde-i mezbûre, bu keyfiyyet, küçük evkâf, bir tab'hâne, âmedî kalemi, yevm-i mezkûr, belde-i mezbûr, bu keyfiyyet.
- Nesne olarak kullanılan sıfat tamlamaları: bir âli ziyâfet, beş arşun miktarı, hastahanenin ahvâline dahi bizzat ıttıla ile devam-ı intizâmını mücib olacak umûr, devam-ı intizâmını mücib olacak umûr, da'vât-ı hayriye-i pâdişâhî.
- Yer tamlayıcısı olarak kullanılan sıfat tamlamaları: her bir mahal, kaffe-i ahâli, on gün ikâmet, bu müddet, evvelki Cuma, ikinci Cuma, üç şerefeli Cami-i, Sultan Selim, Tunca kenarında olan bahçe, biriktiği mahal, Meriç ve Tunca Nehirleri biriktiği mahalde kâin bahçe, kelan Ferik-i hâssa, Mekke-i Mükerrreme, tabib-i hâssa, dört yol, mahmiye-i Edirne, on gün ikâmet, bilcümle ulemâ, etrâf kazalar, kemâl-i hâhiş ile ziyârete kelan a'yanlar, sof ferâce, çuka kukuletalar hil'at, milel-i sülûse râhib, Çukur nâm-ı mahal, Aynalıçeşme, ebed-i sultâne Efendimiz.
- Zarf olarak kullanılan sıfat tamlamaları: yüz yigirmi guruş, bir defa', masârif-i zarûriye, bir seneligi masârif, evrak-ı mezkûre, bir gün, mesalih-i nafi'a, havâdis-i mesmû'a, hâricten alınan bazı havâdis, devlet-i aliyye, bir kısım, iki kısım, ahar kısım, tab' olunacak evrak, serasker, Mekke-i mükerrreme, bu husus, mesâlih-i mülkiye, küll-i yevm, müddet-i hitâm, basılan evrak, cemâl-i hümayûn, mevcut olan asâkir, bendegânın nüzûl eyledikleri konaklar, mazhar-ı nevâziş, sadâkat-ı kesîre, kudûm-u şahâne,

yarımşar saat, bilâd-ı mezkûre, Gelibolu'dan mahrûse-i Edirne'ye dek Şevketmâb Efendimiz hazretlerinin mu'âyene buyurdukları bilâd, mahrûse-i Edirne, yolları bozulmuş su yolları, su yolları, mübârek makamlar, bu vech, dörder kantarlık dâne, dörder kantar, otuz altı vakiyye, otuz altı vakiyye barut, meclis-i âlî, manzûr-i padişâhî, dokuzar kere, bezl-i atiyye, bazı mübârek makamlar, iki def'a, bir def'a, bazı mübârek makamlar, atiyye-i inâyet, cereyân-ı selden yıkılan büyük köprü, büyük köprü, çektikleri meşakkat, yirmi üçüncü gün, şiddet-i rüzgâr, on beş saat miktarı, on beş saat, her ne kadar, hüsn-ü niyet, bir gün, zikr olunan mahaller, bu husus, Pirlepe tarafındaki muharebe, bir hamle, birer kıt'a, her biri, her birleri, kuvve-i karîbe, ikinci ve üçüncü alay, birinci ve ikinci tabur, dördüncü alay, ikinci tabur, yedinci ve on dördüncü alay, kâffeten rütbe ve dereceleri, birinci tabur, sekizinci ve on üçüncü ve on beşinci ve on yedinci alay, altın ve gümüşten masnû', iftihâr-ı nişânı unvânı, mücevher-i nişân, sekiz mah, iki gün, baş metris, çit duvarları, müdebbir-i mezkûr, re'y ve iradesine rıza ve teslimiyet şartı, işbu, husûs-u âti şevketlü, kudretlü, muhabetlü padişâh-ı İslam-penâh efendimiz, niyet-i hayriye, teberrüken bununla ibtidâ, eser-i şahâneleri olan tabyalar, ertesi gün, Asâkir-i Mansure Kışlası, cevânib-i erbaa, Cami-i Şerif, birer kûne, her bir, mevcut olan asâkir, çektikleri meşakkat, mahmiye-i mezbûre, mahmiye-i Edirne, teşrîf-i âlî, bazı mübarek merâkid, on sekizinci cuma günü, on yedinci cuma günü, kemâl-i refet, yirmi birinci pazarertesi günü, hüsn-ü niyet, kâffeten Galata ve Cihangir ve âsitâne ve Üsküdar, Ehl-i İslam, evleri yananlar, bir gün, bu husus, yaş yemiş, yevm-i mezkur, açıkta kalan bazı re'âyâ, bu vechile, izhâr-ı envâ', irâde-i aliyye, bâb-ı ali, a'zâm medâr-ı revnakı, bâzâr-ı sıdk, bahâ-i saltanat, padişah-ı huceste, şevketlü efendimiz, mahsusan bir kenisa binası, avn-i ezeli, hayli müddet, nice esfâr, minel-kadim.

Takvîm-i Vekâyî'deki metinde hem varlıkların vasıflarını belirten vasıflandırma sıfatları hem de varlıkların yerini, sayısını ve diğer dış durumlarını bildiren belirtme sıfatları kullanılmıştır. Vasıflandırma sıfatlarına misal olarak; büyük ve küçük zâbitân, büyük tezkereci, küçük tezkereci, küçük evkaf, yolları bozulmuş su yolları verilebilir. Belirtme sıfatlarına misal olarak ise; işbu (işaret sıfatı), on beş saat, kırk tophane (sayı sıfatı), bir âlî ziyâfet, bir gün (belirsizlik sıfatı) verilebilir. Sıfatlar, nesnelere belirtmek ve vasıflandırmak suretiyle karşılayan kelimelerdir. Vasıflandırma sıfatları varlıkların vasıflarını, belirtme sıfatları varlıkların yerini, sayısını, diğer dış durumlarını bildiren sıfatlardır (Ergin, 2001: 245-246).

Sıfat tamlamaları cümlelerin anlamına belirginlik, kesinlik, betimleme, nitelendirme, nesnenin çerçevesini çizme, etkileme, duyguyu daha iyi yansıtma vb. ifadelerini vermek maksadıyla kullanılır. Sıfatlar anlatılan şeyin daha net, belirgin ve ayrıntılı olmasına yardımcı olmaktadır. Haber metinlerinde de bir hâdise okura aktarılırken hâdisenin ortaya çıkış şekline sonlanmış şekline kadar nasıl meydana geldiği teferruatıyla anlatılmalıdır. Böylelikle okur

hâdiseyi sanki yaşamışçasına gözünde canlandırır. İşte bu canlandırmanın yapılabilmesi için sıfat tamlamalarına ihtiyaç vardır. Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'nde de, istatistikî veriye dayanarak (Bkz: Tablo 8), bir cümlede ortalama 8 sıfat tamlamasının olduğu düşünülürse; hâdisenin zihinde canlandırılması kolaylaştırılmıştır. Haber metninde bu kadar fazla sıfat tamlaması kullanılması haber dilinin yapısından ve tabidir. Misal olarak “basılan evrak” ifadesi evrağın ne hâlde olduğunu, “cereyân-ı selden yıkılan büyük köprü” ifadesi bir köprünün olduğunu, bu köprünün büyük bir köprü olduğunu ve bu büyük köprünün meydana gelen bir sel felaketinde yıkıldığını ifade etmektedir. Burada uzun cümlelerle anlatılabilecek ifadelerin de sıfat tamlamaları sayesinde kısa, öz, net ve etkili bir şekilde anlatıldığı görülmektedir.

Sıfat tamlamaları cümle unsurları içerisinde sayıca en fazla zarf görevinde kullanılmıştır. Haber cümleleri bünyesinde hareket ihtiva ettiğinden hareketin niteliğini belirtmek maksadıyla bolca zarf ve zarf unsuruna dahil olan sıfatlar kullanılmıştır. Böylece haberin muhtevasıyla ilgili okuyucuya teferruat verilmiştir.

3.4.4. İyelik Gurubu ve İsim Tamlamasının Tahlili

İyelik gurubu, iki isim unsurundan teşekkül eden kelime gurubudur. İyelik gurubu, bir ismin mânâsını başka bir isimle tamamlamaktadır. Bir nesnenin başka bir nesneye ait olduğunu, başka bir nesnenin parçası olduğunu veya bir nesnenin başka bir nesne ile tamamlandığını ifade etmek için kullanılır. İyelik gurubundaki iki isim unsurundan birisi tamlayan diğeri tamlanan unsurdur. Tamlayan ilgi hâl ekini alırken tamlanan iyelik eki alır (Ergin, 2001: 381-383). İyelik gurubunun tamlayan ve tamlananı ikisi birden isim olursa bu durumda bu kelime gurubuna isim tamlaması denilmektedir. Şu durumda isim tamlaması, iyelik gurubunun üçüncü şahsıdır. İsim tamlamasında tamlayan belirtilmek isteniyorsa, biliniyorsa ilgi ekini alır. Tamlayanı ek alan isim tamlamasına “belirli isim tamlaması”, tamlayanı ek almayan isim tamlamasına da “belirsiz isim tamlaması” denilmektedir (Ergin, 2001: 382-383).

Metinde, kelime gurubu türünde, belirli ve belirsiz isim tamlaması birlikte düşünüldüğünde 289 isim tamlaması tespit edilmiştir. Cümle başına düşen isim tamlaması miktarı 12.4'tür. Şu durumda kelime guruplarında sayıca en fazla olan unsur, isim tamlaması unsurudur. Bu isim tamlamalarından 83'ü özne, 15'i nesne, 49'u yer tamlayıcısı, 140'ı zarf ve 2'si başlık vazifesi gören kelime guruplarında yer almaktadır. İsim tamlamalarından 80'i belirli isim tamlamasıdır. Tamlayan unsuru belirlidir, genitif (-in eki / ilgi hâl eki) ek almıştır ama tamlanana bağlanması geçicidir. Tamlayan unsur, gurup içinde kuvvetle hissedilmektedir fakat gruba iştiraki zayıftır. Metindeki isim tamlamalarından 209'u ise belirsiz isim tamlamasıdır yani tamlayan genitif ekini almamıştır. Ek almayan tamlayan belirsiz ve umumîdir. Belirsiz isim

tamlamalarının guruba iştiraki, tamlanana bağlılığı daha kuvvetlidir. Tamlayan, adeta tamlananın mânâsını tamamlayan sıfat durumundadır (Ergin, 2001: 382). Aşağıda, haber metninde bulunan ve farklı görevlerde olan kelime guruplarındaki isim tamlamaları görülmektedir.

- Özne unsuru bünyesinde kullanılan isim tamlamaları: kebîr topları, topçu başısı, cümle kılâ' zâbitanı, kılâ' zâbitanı, bendegânın her biri, bendegânın cümlesi, şeref-i maiyyet, ricâl-i evvel, Ehl-i İslam'ın sıbyanı, milel-i sülûse çocukları, Silivri merhalesi, havâs-ı Mahmutpaşa Kasabası, Ehl-i İslam, düvel-i mütehâbbe süferâsı, Katolik taifesi, Kâimmakam Paşa Hazretleri, Serasker Paşa Hazretleri, tersane kethüdası, liman reisi, kapudan paşa kethüdası, İstanbul rütbesi, İstanbul kadısı, Mekke-i Mükerrerme rütbesi, Hekimbaşı, Takvim-i Vakayi Nâzırı, reisül-küttâb, evkâf-ı hümayûn nâzırı, ihtisâb nâzırı, zâhire nâzırı, tersâne emini, darbhâne-i âmire nâzırı, mühimmât-ı harbiye nâzırı, tophâne-i âmire nâzırı vekili, tophâne-i âmire nâzırı, baruthâneler nâzırı, matbah-ı âmire emini, harîr nâzırı, asâkir-i mansûre kâtibi, asâkir-i hâssa kâtibi, Harameyn-i mukâta'cısı, duhân gümrüğü emini, Kapucubaşı, Kasabâtbaşı, kethüdâ kâtibi, mektubçubaşı hâlifesi, beylikçi kisedâri, âmedî hülefâsı, tersâne emînzâdesi, divân-ı hümayûn tercümânı, şehir-i rebîû'l-evvelin on birinci günü, Çırağan Sahil Sarayı, dârü's-saadetü's-şerife ağası, hazine kethüdası, hazine vekili, emîr-i ahûr-u evvel şehriyârı, Mekke-i Mükerrerme rütbesi, oda hocaları, Saray-ı Hümayûn hocası, Hazine-i Hümayûn hocası, kiler-i hâssa hocası, hane-i seferli hocası, Galata Saray kütüphâne hocası, ceride nâzırı, Serasker Paşa Hazretlerinin emekdarları, Serasker Paşa Hazretleri, Paşa Hazretlerinin kapı kethüdası, Paşa Hazretleri, kapı kethüdası, mi'mar başı, Anadolu Kazaskeri, Kazaskeri, nakîbü'l-eşrâf, kibâr-ı müderrisi, mukâta'ât nâzırı, masârifât nâzırı, zâhire nâzırı, hademe-i bâb-ı âli, huzûr-u hümayûn, Rum Milleti, Boğdân kâimmakamı, Darbhâne-i Amire mübâya'a sarrafı, Ermeni Milleti, şurûtun mübâhasası, Bağdat Valisi.
- Nesne unsuru bünyesinde kullanılan isim tamlamaları: evkâf hâcesi, valide kethüdası, bir âli ziyâfet tertibi, fukarânın rahatı, beş arşun miktarı, me'vânın üslûp ve metâneti, hastahanenin ahvâli, devam-ı intizâmı, umûrun tesviyesi, Lehli askeri, Ağustosun Yirmi Yedisi, Modlin tarafı, Rusya askeri, asâkir-i imparatoriyenin Varşova' ya duhûlü, asâkir-i imparatoriye.
- Yer tamlayıcısı unsuru bünyesinde kullanılan isim tamlamaları: umur-u vakı'anın derci, umur-u vakı'a, mir'at-ı ka'inat, mai'yet-i seraskeriye, 'ilmühaberi nazır mumailleh tarafı, canib-i devlet-i 'aliyye, seraskeri paşakapusu civarı, Akdeniz Boğazı, seraskeri paşakapusu, seraskeri paşakapusu civarı, mebâliğ-i külliye Cermen Sancağı, Dobruca ovası, kâffe-i ahâli, kazaların ahali ve re'âyası, mebâliğ-i külliye'nin i'tâsı, Gelibolu vücûhu, padişah dâiresi, Üç Şerefeli Cami-i Şerifleri, Çermen mutasarrıfı, Hüseyin Paşa Hazretleri, Meriç ve Tunca Nehirleri, Tunca kenarı, Hüseyin Paşa Hazretlerinin Meriç ve Tunca Nehirleri, Kadri Bey'in Tunca kenarında

olan bahçesi, her birinin libâs ve ahvâli, maiyyet-i şahâne, matlûb-u hümayûn, mazhar-ı inâyet, şahâne-i himmet, devâm-ı devletleri, devâm-ı devletleri duası, maiyyet-i hümayûn, Hekimbaşı dâderi, tabib-i hâssa, millet başı, Tatavla ve Aynalıçesme semtleri, tersane hademesi, Ehl-i İslam, Katolik takımı, dört yol ağzı, ahâlinin tesviye-i emvâli, süferâ tarafları, ebed-i sultâne Efendimiz Hazretlerinin nezd-i hümayûnları, Efendimiz Hazretlerinin nezd-i hümayûnları, nezd-i hümayûnları, ta'lik-i nişân şerefi, pîşgâh-ı hümayûn, Paskeviç tarafı, Bâb-ı Ali.

- Zarf unsuru bünyesinde kullanılan isim tamlamaları: tab'hane defteri, evrak-ı mezkurenin bir seneligi masarif-i zaruriyesi, evrak-ı mezkurenin bir seneligi, mukteza-yı vakit, emr-i ticaret, usul-ü talim, fûnûn-u harf, fûnûn-u sanayi, ahval-i asakir, bab-ı seraskeri, mesalih-i mülkiye, bab-ı 'ali, Mekke-i mükerreme ma'zulleri, takvim-i vak'ay-ı hane-i 'amire tesmiyesi, hane-i 'amire, takvim-i vak'ayi, dâhiliye-i resmiye, umûr-u dâhiliye-i resmiye, umûr-u dâhiliye-i resmiye-i devlet-i aliyye, fûnûn-u harf ve sanayi, usûl-ü ta'lim, padişâh-ı İslam-penâh efendimiz hazretlerinin berâ-yi perverlik niyet-i hayriyesi, cemâl-i hümayûn müşahedesi, bilâd-ı mezkûrenin nâib ve a'yân ve vücûhî, konakların me'kulat-ı mesârifi, me'kulat-ı mesârifi, daire-i pâdişâh, kukuleta hil'atleri, onların ve hayli zamandan beru yolları bozulmuş su yollarının ta'miri, su yollarının ta'miri, Gazi Süleyman Paşa türbesi, su yolları, ehl-i ra'iyet, Kale-i Sultâniyye, Kilidü'l-bahr, Kum kale, Seddü'l-bahir kaleleri, Nara Burnu, Bozcaada'nın kalesinin istihkâmeti, Bozcaada'nın kalesi, Kilidü'l-bahr Kalesi, kebîr topların endahtı, meclis-i âli mehâbeti, Kirte hususu, ta'lim-i pâdişâhî, rûy-i deryâ, manzûr-i pâdişâh, istikşâf-i ahvâl, duhûlün ertesi günü, duhûlün ertesi, âsâr-ı pâdişâhaneleri, Asâkir-i Mansure Kışlası, kışlanın cevânib-i erbaa'sı, büyük köprünün tecdidi, Meriç üzeri, beldenin ismi, deavât-ı hayriye-i pâdişâh, muharremin on sekizinci günü, haziranın on yedinci cuma günü, İstanbul halkı, pazarertesi günü, avdet-i hümayûn, Safer'in yirmi üçüncü günü, on beş saat miktarı, Ehl-i İslam, Padişah-ı Merâhim Destegâh Efendimiz Hazretleri, merhamet göster-i padişahaneleri muktezâsı, iskân bâbı, sudûr ve nakliye mesârifi, bahriye askeri, bir gün zarfı, asâkir-i hâssanın mu'tenâ zâbitânı, Galata nâzırı, yaş yemiş gümrükçüsü, kereste nâzırı, asakir-i hâssa süvarisi, Serasker Paşa Hazretleri tarafı, asâkir-i hâssanın mu'tenâ zâbitânı, Hey'et-i mecmua-i devletin a'zâm medâr-ı revnakı, nezd-i mülûkâneleri, vezir-i destânı, istikâmetin revâcı, millet ve taife hakları, efendimiz hazretlerinin irade-i merâhim ifade-i şahaneleri, Katolik taifesinin Galata'da kâin yerleri, Katolik taifesi, hususunun tesviyesi, matbah-ı âmire, gümrük emîni, kenisa binası, Serasker müşârünileyh hazretleri tarafı, kılâ'-i Hâkaniye, İskenderiye Kalesi, Pirlepe tarafı, Asakir-i Mansure alayları, ikinci ve üçüncü alayları, ikinci ve üçüncü alayların birinci ve ikinci taburları, birinci ve ikinci taburları, dördüncü alayın ikinci taburları, ikinci taburları, yedinci ve on dördüncü alayların birinci taburları, birinci taburları, yedinci ve on dördüncü alayları,

sekizinci ve on üçüncü ve on beşinci ve on yedinci alayların büyük ve küçük zâbitân ve neferâtı, sekizinci ve on üçüncü ve on beşinci ve on yedinci alayları, altın ve gümüşten masnû' iftihâr-ı nişânı unvânı, iftihâr-ı nişânı unvânı, iftihâr-ı nişânı, berât-ı âl-i şân, serdâr-ı ekrem, nişan inâyeti, Leh Memleketi kürsîsi, Leh Memleketi, Varşova Şehri, fetretin indifâ'î, Rusya Devleti tarafı, emr-i mukara'a, emr-i mukara'a tarafı, Rusya feld mareşali, Varşova şehri, Ağustosun Yirmi Dördüncü günü, Şehr-i Rebiülevvelin Yirmi Yedinci Pazarertesi günü, Yirmi Yedinci Pazarertesi günü, Pazarertesi günü, şurûtun mübâhasası, muharebe vuku'u, Varşova'nın baş metrisi ve bağçeleri ve çit duvarları, Varşova'nın baş metrisi, Rusya tarafı, imparator cenablarının Lehliye hitâben tahrir eyledikleri ol günü ilannâmesi, imparator cenabları, Paskeviç tarafı, mebuslar vasıtası, istimân muâhedeşi, gazete evrâkı, Rusya Devleti sefâreti tarafı, Rusya Devleti sefâreti, Takvîm-i Vekâyi nüshası, Takvîm-i Vekâyi, vekâyi' sırası.

- Başlık olarak kullanılan isim tamlamaları: mukaddeme-i Takvîm-i Vekâyi, umûr-u dahiliyye.

İyelik gurubu ve isim tamlaması, anlatımı zenginleştiren, ifade edilmek isteneni daha anlaşılır hale getiren dil unsurlarıdır. Hâdise ile ilgili teferruatın verilmesi, cümleler arasında akıcılığın sağlanması ve uzun cümlelerde anlatım akışının korunması, anlatımın güçlü ve etkili olması maksadıyla iyelik gurupları ve isim tamlamalarına başvurulmaktadır. Metinde 87 iyelik gurubu, 80 belirli, 209 belirsiz olmak üzere 376 iyelik gurubu ve isim tamlaması bulunmaktadır. Cümlede bulunma miktarları iyelik gurubunda 3.62, isim tamlamasında ise 12.04'tür. İsim tamlamaları, kelime gurupları içerisinde en çok kullanılan unsurdur. O hâlde Takvîm-i Vekâyi'deki haber cümleleri, iyelik gurubu ve isim tamlamalarıyla zenginleştirilmiş, anlatılmak istenen hadiseler detaylarıyla verilmek istenmiş, uzun cümlelerde anlatım akışının korunması amaçlanmıştır. Ayrıca neyin neye ait olduğu, kimin neyin parçası olduğu açıkça ortaya konmak istenmiştir. Misal olarak "Hüseyin Paşa Hazretlerinin Meriç ve Tunca Nehirleri..." ifadesi nehir ifadesinden daha belirlidir. Burada öncelikle nehirlerin hangi nehirler olduğu açıklanmakta daha sonra bu nehirlerin üzerinde bulunan bahçenin kime ait olduğu ifade edilmektedir. Bu aitlik, belirli isim tamlamasıyla ortaya konulmaktadır. Keza "Kadri Bey'in Tunca kenarında olan bahçesi", "tersâne hademesi, "ikinci ve üçüncü alayların birinci ve ikinci taburları" ifadelerinde de aitlik, belirlilik, ortaya koyma, açıklama, teferruat bildirme maksadı güdülmektedir.

3.4.5. Âitlik Gurubunun Tahlili

Âitlik gurubu; yalın, genitif (ismin ilgi hâli) veya ismin bulunma (-de, -da) hâl ekinde olan bir kelime gurubunun, sonuna, -ki ekini almasıyla kurulmaktadır. "Tarihten önceki, yaşlı adamınki, Ankara ile İstanbul arasındaki" gibi kelime gurupları âitlik gurubuna örnektir. Tek başına zamir olan âitlik gurubu, cümle içinde sıfat veya zamir vazifesi görmektedir (Ergin,

2001: 384-385). Bağlılık, içinde bulunma, âitlik bildirme gibi fonksiyonları bulunmaktadır. (Ergin, 2001: 161). Metinde 3 âitlik gurubu tespit edilmiştir. Cümle başına düşen âitlik gurubu miktarı 0.12'dir. “Evvel” kelimesi metinde iki kez kullanılmış ve -ki eki onun gövdesine getirilmiştir. Kelime, sıfat işlevi gören vasıf isimdir. “Evvel” kelimesindeki -ki eki, âitlik bildirmektedir. “Evvel**ki** cuma” ve “evvel**ki** ilannâme” ifadelerinde bahsi geçen günün ve nesnenin bir önceye ait olduğuna vurgu yapılmaktadır. Diğer kelimedede (Pirlepe tarafındaki muharebe) ise -ki eki, bulunma (lokatif hâli) hâlinde sonra gelmekte ve cümleye bulunma, kastedilen yere ait olma, kastedilen yer tarafında olma anlamı katmakta, yön tayinindeki âitliği göstermektedir. Takvîm-i Vekâyî gazetesinde kullanım sıklığı çok düşüktür. Bu ekin her kök ve gövdeye getirilememesi hususu, onun işlekliliğini azaltmaktadır (Ergin, 2001: 162). Bahsi geçen âitlik cümleleri aşağıdadır.

- Evvel**ki** cuma
- evvel**ki** ilannâme
- Pirlepe tarafındaki**ki** muharebe

3.4.6. Birleşik İsmiñ Tahlili

Birleşik isim, birden fazla ismin yan yana gelerek bir nesnenin ismini karşılayan kelime gurubudur. Birleşik isimler has isimdirler. Yer ifade eden adlar ve ikili, üçlü şahıs isimleri birleşik isimdir. Birleşik kelime ile karıştırılmamalıdır. “Afyon Karahisar, Mehmet Kaplan, Ahmet Hamdi Tanpınar” birleşik isimken “Hanımeli, ballı baba, sivrisinek, ayakkabı” gibi isimler birleşik kelimedir (Ergin, 2001: 385-386). Metinde 36 (1.50) birleşik isim gurubu tespit edilmiştir. Bunların neredeyse tamamına yakını, ikili veya üçlü şekilde kurulan şahıs adları oluşturmaktadır. Aşağıda bunun bir misali görülmektedir.

- Seyyid Mahmud Esad
- Mehmet Hasro
- Mustafa Behcet
- Seyyid Mehmet Zeynelâbidin

Haber metninde birleşik isme yer verilmesi meydana gelen hâdiselerle ilgisi bulunan kişilerin isimlerinin açıkça yazılmasından kaynaklanmaktadır. Bu isimlerin umûmiyetle birleşik isimlerden teşekkül etmesinin sebebi de o devrede henüz soy ismin kullanılmamasıdır. Hususiyetle mülkî, idarî vb. kadroda görev yapanlar görevleriyle ilişkili olarak isimlerinin yanına “paşa, efendi, hazretleri, bey, şah, hekimbaşı, nazır, hattat” gibi ünvanları alarak tanınmış, bu ünvanlar da isimlerle birleşerek kişilere özgü hale gelmiştir. Haber metninde de okuyucuya duyurulmak istenen atamalarda, görevde yükselmelerde, nişan takdiminde, ziyaret edilen mekânlarda vs. kişilerin isimleri açıkça yazılmıştır. Metindeki birleşik isimlerin 31 tanesi fail konumundadır. Fail, fiildeki hareketi yapan veya hareketten etkilenen kişidir.

Haber yazımında fail çok önemlidir, yapılan işin kim tarafından yapıldığını veyahut meydana gelen hâdiseden kimin etkilendiğini bildirmektedir. Takvim-i Vekâyî'deki haber metinlerinde de failer açıkça belirtilmiştir, birleşik isimlerin metinde sık kullanılması bunun bir misalidir. Bunun dışında 2 birleşik isim zarf içinde, 3 birleşik isim ise yer tamlayıcısı içinde kullanılmıştır. Burada da Padişah tarafından ziyaret edilen yerlerdeki mekân sahiplerinin isimleri, vukû bulan bir hâdisede hâdiseler ile ilgisi bulunan kişilerin isimleri açıkça belirtilmiştir. Üstü kapalı, anlaşılır olmayan, zihinlerde soru işareti bırakacak cümle tipi, haber metninde yoktur.

3.4.7. Birleşik Fiilin Tahlili

Birleşik fiil, bir yardımcı fiil ve bir isim veyahut bir fiil şeklinden meydana gelmektedir. İsim veya fiil önce, yardımcı fiil daha sonra getirilir. Birleşik fiiller iki çeşittir. *İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiil*, “-et, -eyle, -ol, -bulun, -yap” fiilleridir. Bu yardımcı fiillerden “-et, -eyle, -yap” isimlerden geçişli birleşik fiil, “-ol ve -bulun” ise geçişsiz birleşik fiil yapmaktadır. *Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller*, “bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy-” fiilleridir. Yardımcı fiiller mânâ olarak değil yardımcı fiil fonksiyonu olarak vazife alırlar (Ergin, 2001: 386-387). Metinde 152 birleşik fiil bulunmaktadır. Cümle başına düşen birleşik fiil miktarı 6.33'tür. Bu birleşik fiillerin tamamı, isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiillerden (-et, -eyle, -ol, -bulun) kurulmuştur. Metindeki birleşik fiillerden 23'ü “-et” ve “-eyle” ile kurularak geçişli birleşik fiil olmuş, 129'u ise “-ol” ve “-bulun” ile kurularak geçişsiz birleşik fiil olmuştur. İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller, birbirinin yerini tutmaktadır ve manaları, fonksiyonları aynıdır. Esasında asıl manayı isim unsuru taşır. Yardımcı fiil, bir fiilleştirme ve çekim unsuru olarak vazife görür. Metinde geçen birleşik fiillerden birkaç misal aşağıdadır:

- neşr **ol-**
- kayd **it-**
- eda **eyle-**
- esfârda **bulun-**

Haber metnindeki birleşik fiillerin neredeyse tamamı isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiillerle birleşerek kelime guruplarıyla çeşitli münasebetlere girmiştir. Bu münasebetlerde isim fiillerle birleşenler birleşik fiillerin hareket isimlerini, sıfat fiillerle birleşenler nesnelere hareket vasıflarını, zarf fiillerle birleşenler hareketlerin durumlarını bildirmektedir. Birleşik fiillerin sık kullanılması, haber cümlelerinde hareketin ve nesnenin fazla olmasından, vaziyetlerinin belirtilmek istenilmesindedir.

3.4.8. Ünvan Gurubunun Tahlili

Bir şahıs ismi ve bir akrabalık isminden teşekkül eden ünvan gurubunda iki isim de ek almaz. Şahıs ismi önce, akrabalık ismi sonra getirilir. Şayet tam tersi bir şekilde ünvan veya akrabalık ismi başa, isim sona getirilirse bu birleşik isim olur (Ergin, 2001: 389-390). Metinde 98 ünvan gurubu tespit edilmiştir. Cümle başına düşen ünvan gurubu miktarı 4.08'dir. Haber metninde ünvan gurubunun bolca kullanılması, habere konu olan hâdiselerde, ismi geçen şahısların, isimlerinin ve ünvanlarının haberde açıkça verildiğinin emaresidir. Aşağıda, haber metnindeki ünvan guruplarından misaller gösterilmektedir.

- Hulusi Ahmet **Paşa Hazretleri**
- Mustafa Nuri **Efendi**
- Mustafa **Ağa**
- Osman **Bey**
- Süleyman **Paşa**
- Selim **Hân**
- Krokoyseki **Ceneral**

Metindeki ünvan gurupları fail, yer tamlayıcısı ve zarf görevinde bulunan kelime guruplarının içindedir. Haber metninde meydana gelen hâdisede, hâdiseden etkilenenler veya hâdiseyi etkileyenler açık bir biçimde isimleri ve ünvanlarıyla birlikte okuyucuya söylenmektedir. Soy ismin o devrede henüz kullanılmaması sebebiyle özellikle devlet kademesinde görev yapan kişiler paşa, efendi, hazret, çavuş, şah, bey, ağa, ceneral gibi ünvanlar vasıtasıyla anılmakta ve tanınmaktaydılar. Bu bakımdan Osmanlı devrinde ünvanlar önemlidir. Ünvan gurupları haber metnine açıklık getirmek, habere konu olan kişi veya kişilerin kim olduklarını, ünvanlarını, özelliklerini belirtmek için önem arz etmektedir. Kullanımı gerekli ve yerindedir.

3.4.9. Ünlem Gurubunun Tahlili

Ünlem gurubu, bir seslenme edatı ve bir isim unsurundan meydana gelen kelime gurubudur. Seslenme edatı önce, isim daha sonra getirilir. Bu birleşme herhangi bir ek almamaktadır. Edat tek kelime şeklinde, isim unsuru ise bir isim ya da isim yerine geçen bir kelime gurubu hâlinde bulunur (Ergin, 2001: 390). Takvim-i Vekâyî'deki haber metninde ünlem gurubu tespit edilmemiştir. Ünlem cümleleri korku, heyecan, kızgınlık, sevgi, coşku gibi duyguları ifade etmek maksadıyla kullanılan metne hareket, etkileyicilik, canlılık kazandıran, dikkati konunun üzerine çeken kelime guruplarıdır. Bir duygu unsuru olarak ünlemlerden yararlanır. Bu sebeple daha çok edebî metinlerde ya da günlük konuşma dilinde tercih edilmektedir. İncelenen metnin türü "haber" olduğundan ünlem cümlelerine burada tesadüf edilememiştir. Bu durum haber metinlerinin yapısından kaynaklanmaktadır.

3.4.10. Sayı Gurubunun Tahlili

Sayı gurubu olarak karşılanan sayılar “on bir, yirmi iki, otuz dört, yetmiş beş, doksan dokuz, yüz on, yüz elli üç, bin beş yüz, bir milyon dört yüz bin altı yüz yirmi üç vs” gibi tek kelimelik sayıların 10’dan sonrakilerinin ve sıfat tamlaması hâlindeki sayıların ara kısımlarında kalan sayılardır (Ergin, 2001: 390-391). Sıfat tamlaması şeklindeki sayılar ise, “iki yüz, üç yüz, dört yüz, dokuz yüz, iki bin, üç bin, dört bin, bir milyon, iki milyon, bir milyar, iki milyar vs.” olarak ifade edilen sayılardır (Ergin, 2001: 390-391). Metinde 16 sayı gurubu tespit edilmiştir. Cümle başına düşen sayı gurubu miktarı 0.67’dir. Takvîm-i Vekâyî’deki haber metninde, vukû bulan bir olayda, olayın ayın kaçınıcı gün gerçekleştiğinin, Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’nin bir yıllık aboneliğinin kaç kuruluş ettiğinin, savaş esnasında atılan topların ağırlığının ne kadar olduğunun, vükû bulan bir yangının hangi ayda hangi gün meydana geldiğinin, askeriyede kaçınıcı alaydaki kaçınıcı taburun görev aldığıının ifade edilmesinde sayı gurubu kullanılmıştır. Haber metinlerinde okuyucunun hâdisi ile ilgili nesnel bilgilere hâiz olabilmesi, hâdiseyi anlayıp gözünde canlandırabilmesi için haberde kesinlik, netlik ve belirlilik şarttır. Metindeki haber cümlelerinde sayı gurubu, belirtmek, kesinleştirmek, teferruat bildirmek ve hâdisenin daha iyi kavranmasını sağlamak maksadıyla kullanılmıştır.

3.4.11. Edat Gurubunun Tahlili

Edat gurubu¹, bir isim ile bir son çekim edatının bir araya getirilmesiyle kurulmaktadır. İsim önce, son çekim edatı daha sonra gelmektedir. Mânâları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan edatlar, herhangi bir nesne veya hareketi karşılamazlar. Mânâlı kelimelerle birlikte kullanılarak ve onları destekleyerek bir gramer vazifesi görürler. Edatlar, dilin destekleyici ve yardımcı kelimeleridir (Ergin, 2001: 348-392). Metinde 166 edat gurubu tespit edilmiştir. Cümle başına düşen edat miktarı 6.92’dir. Haber metninde umumiyetle cümle başı edatları, son çekim edatları ve zaman edatları kullanılmıştır. “Cümle başı edatları, cümleleri mânâ bakımından birbirine bağlayan edatlardır. Başında buldukları cümleyi bazen kendisinden sonra gelen, bazen de kendisinden önce gelen cümle veya cümlelere bağlarlar” (Ergin, 2001: 354). Bunlardan; “binâen ‘ala zâlik, ale'l-husûs, belki, hatta, fil-hâl, yani, halen, hâlâ” edatları “netice ve izah” ifade etmek maksadıyla, “her ne kadar” edatı “gerçi” manasında, “nice” edatı ise “benzerlik” ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. Hepsinin ortak maksadı, başına geldikleri cümleyi kendilerinden sonraki cümleye bağlamaktır. “Son çekim edatları, işletme eki vazifesi gören edatlardır. İsimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hallerini yaparlar.

¹ Bahsi geçen edat gurubunun pek çok çeşidi bulunmaktadır. Yukarıda yer verilen edat çeşitleri, yalnızca Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’nde bulunan edat çeşitleridir. Edat gurubuyla ilgili daha fazla bilgi için Muharrem Ergin’in “Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri için Türk Dil Bilgisi” (Baskı: 2001, sy: 348) isimli kitabına başvurulabilir.

Fonksiyon bakımından hâl ekleri gibidirler. Hâl ekleri isimlerin isim hallerini yaparken son çekim edatları ismin zarf hallerini yapar” (Ergin, 2001: 365-366). Son çekim edatlarından kullanışlarına göre isimlerin yalın, zamirlerin ilgi (genitif) veya yapma (akkuzatif) hâlleri ile birleşen “ile, için, kadar” edatları, isimle eksiz olarak birleşen edatlardır. “İle” edatı, ekseriyetle bir birliktelik mânâsında, “için” sebep edatı “-den dolayı, ötürü, sebeple, özgü, maksadıyla, amacıyla” mânâsında, “kadar” (her ne kadar) edatı ise “başına geldiği şartlı cümledeki yargının doğru olduğunu fakat bunun yeterli olmadığını” anlatmak maksadıyla, “kadar” edatı başka bir cümlede de “miktar, derece, ölçü” belirtmek maksadıyla kullanılmıştır. Kullanışlarına göre son çekim edatlarından “dair, dek, göre” ismin yaklaşma hâli (datif) ile birleşerek cümlede “uygunluk, kadar, değin, ile ilgili, ait” anlamlarında kullanılmıştır. Yine kullanışlarına göre son çekim edatlarından “başka” edatı, ismin uzaklaşma hâli (ablatif) ile birleşmiş ve “bunun dışında, bunun yanında, bundan başka” anlamlarında, “sair” edatı ise “başka, öteki, diğer” anlamlarında kullanılmıştır. Yine ismin uzaklaşma hâli (ablatif) ile birleşen “kullanışlarına göre son çekim edatları”ndan “beri” edatı ise “-den bu yana” anlamında kullanılmıştır. Fonksiyonlarına göre son çekim edatlarından vasıta ve beraberlik edatı olarak kullanılan ve kelimenin önüne ön ek şeklinde gelen farsça asıllı “bil-“ edatı, Türkçe’de “ile” anlamına gelmekte ve metinde, “beraberlik” mânâsı taşımaktadır. Yine son çekim edatlarından sebep edatları gurubuna ait olan “üzere” edatı, metinde “amacıyla, maksadıyla, için, şartıyla, gibi, bilindiği gibi” mânâlarında kullanılmıştır. Son çekim edatlarından hâl edatları gurubuna dahil olan “mütedair” edatı, metinde “aitlik, ilgili olma, alakalı olma, dair olma” anlamlarında kullanılmıştır. Anlam bakımından son çekim edatlarına yardımcı tabirlerden olan farsça asıllı ber- ön eki, metinde “üzerine, hakkında” anlamında, zıtlık edatı gibi kullanılan “halde” kelimesi “rağmen” anlamında kullanılarak bir zıtlığı ifade etmektedir. Fonksiyonlarına göre son çekim edatlarından olan ve zaman edatları gurubunda yer alan “el-haletü hazihi” edatı “şimdi, artık, bundan sonra” mânâsında, “mukaddem” edatı “evvel, önce, önceki” mânâsında, “beru” edatı “-den bu yana” mânâsında, “akdem” edatı “-dan evvel, -dan önceki” mânâsında, “sonra” edatı “olan veya gerçekleşen bir şeyin ardından ortaya çıkan” mânâsında, “evvelki” edatı “önce olan, önceki” mânâsında, “sâbikan” edatı “bundan evvelki, bundan önceki” mânâsında, “dâima” edatı “her vakit, sürekli olarak” mânâsında kullanılmıştır. Fonksiyonlarına göre son çekim edatlarından olan ve yer yön edatları gurubunda yer alan “doğru” edatı yön belirtmek maksadıyla “tarafına, yönüne” mânâsında kullanılmıştır. Cevap edatı gurubunda olan “asla” kelimesi ise metinde “hiçbir zaman, kat’iyen” mânâsında kullanılmıştır. Dil birliklerini, kelimeleri, kelime guruplarını kendinden önceki veya sonraki unsurlara bağlayan ve sona gelen edatlar gurubuna dahil olan “dahi” edatı ise metinde “de, da, bile” mânâlarında kullanılmıştır. Metinde bulunan “bazı” edatı “birtakım, kimi” mânâsında, “yine” edatı “her zaman olduğu gibi, tekrar, bir daha, yeniden” mânâlarında, “ziyâde” edatı “daha çok, daha fazla” mânâlarında

kullanılmıştır. Aşağıda, haber metnindeki edatların hangi edat gurubuna girdiği gösterilmektedir.

- Cümle başı edatları: binâen ‘ala zâlik, ale'l-husûs, belki, hatta, her ne kadar, fil-hâl, nice, yani, halen, hâlâ.
- Son çekim edatları: ile, için, kadar, dair, mütedair, dek, üzere, ber-, bil-(ile), başka, sâir, halde, göre, beri, her ne vecihle ise, el-haletü hazihî, mukaddem, beru, akdem, sonra, evvelki, sâbikan, dâima, doğru.
- Cevap Edatları: asla.
- Sona gelen edatlar: dahi.

Haber metnindeki edatlar zarf olarak kullanılmıştır. Metinde kullanılan edatlar, cümlelerin kullanışlarına ve ifade kabiliyetlerine yardım etmektedir. Bu sebeple cümlede; kendisinden önce gelen cümleyi kendisinden sonra gelen cümleye bağlama, cevap verme, ismi isim dışı münasebete hazırlama fonksiyonlarında bulunmaktadır (Ergin, 2001: 392). Şu halde metindeki edatlar ifadenin mânâsını tamamlayarak ifadeye yardımcı olma ve kelime guruplarını birbirine bağlama görevlerinde bulunmaktadır. Yapılan tahlilde tablo 8’de de görüleceği üzere bir cümlede en az 6 edatın olduğu düşünüldüğünde, edatların cümlelerde bu kadar sık kullanılması konuşma üslûbundaki tabiliğin sağlanmak istenmesindedir. Edatlar burada ifadeye kuvvet kazandırmakta, kelime guruplarıyla girdikleri münasebetlerde niyet, amaç, maksat, devam etme, sürüp gitme vb. gibi mânâları ifade etmekte ve bağlama görevinde bulunmaktadır.

3.4.12. İsnat Gurubunun Tahlili

İsnat gurubu, biri diğerine isnat edilen iki isimle kurulmaktadır. İsnat edilen unsur, ya iyelik eki alır ya da yalın halde bulunur. İsnat guruplarının arkasında sanki zikredilmeyen bir “olan” veya “olarak” kelimesi var gibidir. Bu sebeple isnat unsuru hal eki de alabilir, çekimli de olabilir (Ergin, 2001: 392-393). Metinde 1 isnat gurubu tespit edilmiştir. Cümle başına düşen isnat gurubu miktarı 0.04’tür. Metindeki “yolları bozulmuş su yolları” isnat gurubu, zarf olan kelime gurubunda kullanılmıştır. Cümlede sıfat görevindedir. Kendisine isnat edilen unsur iyelik eki almıştır. İsnat olunan unsur ismi nitelime, belirtme fonksiyonunu üstlenmektedir. Bir yol olduğu, bu yolun su yolu olduğu, bu su yolunun da yollarının bozuk olduğu dört kelime ile kısa ve net bir şekilde anlatılmaktadır. Bu isnat gurubunun arkasında zikredilmemiş veya düşmüş bir “olan” kelimesi var gibidir. Misal; yolları bozulmuş **olan** su yolları. Bu durum umumiyetle zarf olarak kullanılanlarında vardır. Aşağıda, haber metninde kullanılan isnat gurubu gösterilmektedir.

- yolları bozulmuş su yolları

Haber metninde bolca isim tamlaması ve sıfat tamlaması kullanıldığından isnat gurubuna başvurulmamıştır. Bunun dışında isnat gurubu deyim gibi kalıplaşan ifade biçimleri olduğundan daha çok öyküleyici anlatımda tercih

edilen bir unsurdur. Haber metinlerinde ise açıklayıcı anlatım kullanılmaktadır.

3.4.13. Hâl Eklerinin Tahlili

Hâl ekleri, ismin diğer kelimelerle münasebeti esnasında içinde bulunduğu durumu ifade eden dil birliğidir. Türkçe’de isimlerin ifade ettikleri münasebetlere göre yalın (nominatif) hâl, ilgi (genitif) hâli, yapma (akkuzatif) hâli, yaklaşma (datif) hâli, bulunma (lokatif) hâli, uzaklaşma (ablatif) hâli, vasıta (instrumental) hâli, eşitlik (ekvatif) hâli, yön gösterme (direktif) hâli vardır (Ergin, 2001: 226-227-228). Fiillerin hâl şekilleri, bir nesnenin bir hareketi yaparken nasıl hareket ettiğini, bir hareketin nasıl yapıldığını veya olduğunu gösterir (Ergin, 2001: 137). Metinde haber cümleleri tahlil edilirken Muharrem Ergin’in cümle tahlili metodu kıstas alındığından ve Muharrem Ergin tahlilinde ismin hallerinden yalnızca ilgi (genitif) hâli, yapma (akkuzatif) hâli, yaklaşma (datif) hâli, bulunma (lokatif) hâli ve uzaklaşma (ablatif) hâline yer verdiğinden çalışmada da haber metinleri, ismin bu beş hâli bakımından tahlil edilmiştir.

Yapma (akkuzatif) hâli, -i ekli bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun birleşmesinden meydana gelmektedir. İkinci isim unsuru, geçişli fiil mânâsı taşır. Bugün umumî olarak kullanılan yapma hâl ekleri; -i, -i, -u, -ü’dür. (Ergin, 2001: 228-231-397). Metinde ismin, 100 yapma hâli bulunmuştur. Cümle başına düşen yapma hâl eki miktarı 4.17’dir. Metindeki 100 akkuzatıflı isim, yapma ifade eden geçişli fiillerin tesiri altındadır. “Fiilin gösterdiği hareket yapana değil, yapanın dışında bir nesneye yönelerek ona tesir eder. Bu sebeple burada hareketin yönü dışarıya doğrudur” (Ergin, 2001: 282). Hareketten etkilenen, fiilin gösterdiği hareketi yapan değil, yapanın dışında bir nesnedir. Hasılı bir fiil cümlesinde, ismin yapma (akkuzatif) hâlinin yani nesnenin bulunması, o cümlede gerçekleşen hareketin “neyi” ve “kimi” etkilediğini anlamamıza imkân sağlar. Aşağıda Takvîm-i Vekâyi Gazetesi’ndeki haber metninde tespit edilen ve ismin yapma hâlini gösteren bir kaç misal bulunmaktadır.

- beş arşun miktarı yer*i* târ-u mâr eylemiştir
- bazı mübârek makamlar*ı* ziyaret
- dükkanlar*ı* muhterik olmuş idi

Yapma hâl eki, cümlede nesnede bulunur. Metinde zarf unsurunda kullanılan 38 yapma hâl eki, hareketin neden ve nasıl yapıldığını, nesne unsurunda kullanılan 6 yapma hâl eki failin yaptığı hareketin “neyi” ve “kimi” etkilediğini, yer tamlayıcısı unsurunda kullanılan 6 yapma hâl eki hareketin yönü ve istikametindeki teferruatları, özne unsurunda kullanılan 49 yapma hâl eki, pasif fiilde meydana gelen hadisede hareketten etkilenen pasif öznenin kim

olduğunu ifade etmektedir. İsmi yapma hâlinde bir belirtme ve bildirme özelliği vardır. Bu, haber cümlelerine has bir hususiyettir.

Yaklaşma (datif) hâli, ismin -e hâlindeki bir unsurla sonrasında gelen yalın hâldeki bir isim unsurundan teşekkül etmektedir. Yaklaşma ekleri, ismi fiile ve bazı edatlara bağlayarak fiildeki hareketin kendisine yaklaştığını, yöneldiğini ifade eder. Bu sayede fiilin mekânı ve istikameti belirtilir. Yaklaşma hâl ekleri; -e, -a'dır (Ergin, 2001: 228-229-394). Metinde 72 yaklaşma hâli tespit edilmiştir. Cümle başına düşen yaklaşma hâli miktarı 3.00'dür. İstatistikî verilere göre her cümlede en az üç yaklaşma hâl eki bulunabilmektedir. Yaklaşma eki, fiilin cereyan ettiği, hadisenin meydana geldiği yer ve istikamet hakkında bilgi verir. Dolayısıyla Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki haber metinlerinde hâdisedeki hareketin cereyan ettiği yer ve istikamet bellidir. Yaklaşma hâl eki, cümlede yer tamlayıcısı unsuruna bağlanır. Hareket, başka yere tesir etmez kendisinde kalır, istikameti içeri doğrudur. Okuyucu, yer tamlayıcısının aldığı yaklaşma (datif) hâlli ek sayesinde "yer, ayrılma, uzaklaşma, yaklaşma, bulunma, yön, zaman, müddet, sür'at, tarz, miktar, derece, durum, hâl, hedef, sebep, bedel, leh, aleyh, karşılaştırma, verme, bildirme, kuvvetlendirme, gaye, tercih, vasıf, şekil, devamlılık, iş, vasıta, âitlik, çıkma, terkip, ölçü, değer, görüş, noktainazar vb." (Ergin, 2001: 400) gibi cümlede anlatılmak istenen mânâyı anlar ve yine yaklaşma hâl eki sayesinde cümlede "kime, neye, nereye" sorularının cevabını bulmuş olur. Aşağıda, Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki haber metinlerinde tespit edilen ve ismin yaklaşma hâlini gösteren birkaç misal gösterilmektedir.

- Taksim'e doğru ..... Kutvalın taifesi hâne ve dükkanları muhterik olmuş idi.
- ona muvaffakat ed
- yollara dizil

Bulunma (lokatif) hâli, ismin -de hâlindeki bir isim unsuru ile onun arkasından gelen başka bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. Bulunma hâl eki, ismi fiile bağlamaktadır (Ergin, 2001: 394). Mânâ olarak, fiildeki hareketin kendi içinde cereyan ettiğini belirtir ve fiilin yerini gösterir. Günümüzde kullanılan -da, -de, -ta, -te ekleri bulunma ekidir (Ergin, 2001: 234). Metinde, ismin bulunma hâl ekinde olan 56 isim tespit edilmiştir. Cümle başına düşen miktar 2.33'tür. Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki haber metinlerinde fiilin cereyan ettiği yer veya yerler bellidir. Fiilin göstermiş olduğu hareket, bulunma eki alan yer tamlayıcısının tam olarak üzerinde, kendinde bulunur. Yer tamlayıcısının aldığı bulunma (lokatif) hâlli ek sayesinde "bulunma, yer, zaman, iş, devamlılık, müddet, tarz, şekil, durum, karşılaştırma, kesir, konu, vasıta, gaye, sebep, vasıf, miktar, belirtme, kısım, parça, aitlik vs." (Ergin, 2001: 234) gibi cümlede anlatılmak istenen mânâ anlaşılır ve yine bulunma hâl eki sayesinde cümlede "kimde, nede, nerede" sorularının cevabı bulunmuş olur. Aşağıda Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'ndeki

haber metinlerinde tespit edilen ve ismin bulunma hâlini gösteren bir kaç misal gösterilmektedir.

- ...her bir mahal**de** müsellim ve reaya her ne kadar fukara olur ise defter olunup....
- ...karada dahî beş arşun miktarı yeri târ-u mâr eylemiştir
- ...Edirne'**de** on gün ikâmet buyurulup...

Uzaklaşma (ablatif) hâli, ismin -den hâlindeki bir isim unsuru ile kendisinden sonra gelen bir unsurdan oluşan yapıdır. Fonksiyonları, ismi fiile bağlamaktadır (Ergin, 2001: 394). Mânâ olarak fiildeki hareketin kendisinden uzaklaştığını, ileriye gittiğini ifade etmektedir. Uzaklaşma hâl eki de bulunma, uzaklaşma, yaklaşma gibi ifadelerle fiildeki hareketin zaman ve mekân içindeki yerini ve istikametini belirtir. Türkçe'de bugün uzaklaşma hâl eki: -dan, -den, -tan, -ten'dir (Ergin, 2001: 235). Metinde, ismin uzaklaşma hâl ekinde olan 58 isim unsuru tespit edilmiştir. Cümle başına düşen miktar 2.42'dir. Gazetede haber metinlerinde fiilde gerçekleşen hareket, yer tamlayıcısı olan isim unsurundan uzaklaşmakta, ayrılmaktadır. Yer tamlayıcısının aldığı uzaklaşma (ablatif) hâlli ek sayesinde "uzaklaşma, çıkma, yer, ayrılma, menşe, cins, terkip, başlama, mahrumiyet, yokluk, vasıta, zaman, sebep, tarz, ölçü, değer, kıymet, bedel, parça, kısım, karşılaştırma, korku, ürküntü, hoşlanma, vazgeçme, âitlik, çeşit, vasıf, tercih, görüş, noktainazar vs." (Ergin, 2001: 235) gibi cümlede kastedilen mânâ anlaşılmuş ve yine uzaklaşma hâl eki sayesinde cümlede "kimden, neden, nereden" sorularının cevabı bulunmuş olur. Aşağıda, Takvîm-i Vekâyi Gazetesi'ndeki haber metinlerinde tespit edilen ve ismin uzaklaşma hâlini gösteren birkaç misal bulunmaktadır.

- Kale-i Hâkaniye'**den** İskenderiye Kalesine...
- Varşova'**dan** çıkıp....
- Çakır nâm-ı mahald**en** Safer'in yirmi üçüncü günü

İlgi (genitif) hâli, ilgi eki (-in) vasıtasıyla iki ismi birbirine bağlamaktadır. İlgi gurubunda, ilgi eki alan unsur önce, onun bağlandığı isim sonra gelmektedir. Burada sanki iyelik eki düşen bir iyelik gurubu var gibidir. Bu hâli ile ilgi gurubu, diğer hâl eklerinden farklılaşmaktadır. Diğer hâl ekleri ismi fiile bağlarken ilgi hâli ismi isme bağlamaktadır (Ergin, 2001: 228-393-394). İsmi ilgi hâli, ismin başka bir isimle münasebeti olduğunu ifade eden bir hâldir. Konsonantla biten kelimelerden sonra -ın, -in, -un, -ün; vokalle biten kelimelerden sonra -nın, -nin, -nun, -nün ekleri gelmektedir. (Ergin, 2001: 228-230). Haber metninde, ismin ilgi hâlinde, 61 isim unsuru tespit edilmiştir. Cümle başına düşen miktar 2.54'tür. Ancak belirli isim tamlamaları da ilgi eki almış bir isim gurubu olduğundan haber metninde 141 ilgi hâl eki almış isim gurubu olduğu ve cümle başına düşen miktarın 5.87 olduğu söylenebilir. Burada ilgi hâl eki alan kelime gurupları, başka bir isimle münasebete

girmekte, isimle ilgisi olduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme tâbî olduğunu belirtmektedir.

İsme gelen hâl ekleri, ismi fiile bağlayarak hareketin yerini, yönünü, istikametini bildirmektedir. Haber cümleleri yapısı gereği hâl eklerine ihtiyaç duyar. Çünkü bildirme (haber) cümlelerinin temelini teşkil eden fiillerin hareketleri hakkında okuyucu bilgi edinmek ister. Bir fiilin kime, neye, nereye yapıldığı, kimde, nede, nerede olduğu, kimden, neden, nereden meydana geldiği veya çıktığı önemlidir. Tüm bunlar fiilin hareketi hakkında teferruat bildiren, açıklama yapan eklerdir. İsimlere gelen hâl ekleri, isimlerle fiilleri hem şekil hem de mânâ bakımından bağlayarak cümlenin yapısını kurmaya yardımcı olur. Haber cümlelerinin yapısı gereği hâl ekleri mühimdir ve gereklidir.

3.4.14. İsim Fiil Gurubunun Tahlili

Fiil gurubu, fiillere -mak, -mek, -ma, -me, -ış, -iş ekleri getirilerek yapılmaktadır. Fiil gurubu hareketi ifade etmektedir ve hareket isimleri yapmaktadır (Ergin, 2001: 395). Fiil gurubu eklerinden -mak, -mek eki, fiillerin hareket isimlerini yapar. İşleklik sahası bütün fiil kök ve gövdelerini içine alan -ma, -me eki, fonksiyon bakımından iş isimleri yapar ve hareketin kendisini değil hareketle yapılan işi ifade eder. Fiil gurubunun son eki olan -ış, -iş (-uş, -üş), eki fonksiyon bakımından -ma, -me ekine benzer. Onun gibi iş ifade eden fiil isimleri yapar. -mak, -mek eki gibi -ış, -iş eki de sıfat olmaya elverişli değildir (Ergin, 2001: 185-186-187). Metinde 14 fiil gurubu bulunmuştur. Cümle başına düşen miktar 0.58'dir. Bunlardan 12'si -mak, -mek eki ile yapılan fiil gurubunu, 2'si -ma, -me eki ile yapılan fiil gurubunu oluşturmaktadır. -ış, -iş eki ile yapılan fiil gurubuna metinde tesadüf edilmemiştir. -mak, -mek fiil gurubu ekinin, fiillerin hareket isimlerini yaptığı bilindiğine göre metinde bulunan fiil guruplarının neredeyse tamamına yakını hareketi karşılamakta, kalan kısmı ise iş isimleri yapmaktadır. Aşağıda, metinde tespit edilen isim fiil ekleri görülmektedir.

- -mak, -mek eki ile yapılan fiil gurupları: tarafına verilmek, hâlel gelmemek, neşr olunacak olmağ, basılan evrakı almak, dikkat olunamamağ, yâd ve tezkâr sebep olmak, mesârifına medâr olmak, tefvîz olunmak, matlûb-u şahâneleri olmağla, teskîn olunmak, sevk olunmağla, derc olunmak
- -ma, -me eki ile yapılan fiil gurupları: eda eylemeleri, zikr olunan mahallere yerleştirilmeleri...

Haber metnindeki isim fiillerden 13'ü cümlede zarf olan kelime guruplarının, 1'i ise yer tamlayıcısı olan kelime guruplarının bünyesinde. Zarfların, fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösterdiği bilinmektedir. O halde zarf olan kelime gurubundaki isim fiil eki, fiilin hareketini, hareketindeki vaziyeti ifade etmektedir. Hükümlü hareketi belirtir. Yer tamlayıcısı olan kelime gurubundaki isim fiil eki ise, fiildeki hareketin yerini ve istikametini bildirir.

3.4.15. Sıfat Fiil Gurubunun Tahlili

Partisip gurubu olarak da anılan sıfat fiil gurubu, sıfat fiil eki almış bir unsurla ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime gurubudur. Sıfat fiil sonda bulunur, ona bağlı olan unsurlar ise önce gelir. Sıfat fiil gurubunda fail pek bulunmaz, bulunursa da iyelik eki alır (Ergin, 2001: 396). Sıfat fiiller, nesnelere hareketindeki özellikleri belirtir. Sıfat fiillerin isimlerden farkı, nesneyi hareketi ile ifade etmesidir. Sıfat fiil ekleri şunlardır: -an, -en, -r, -ar, -er, -ur, -ür, -mış, -miş, -muş, -müş, -dık, -dik, -duk, -dük, -ecek, -acak, -maz, -mez, -ası, -esi, -dı, -di, -du, -dü, -malı, -meli'dir (Ergin, 2001: 333-334). Metinde, 78 sıfat fiil tespit edilmiştir. Cümle başına düşen miktar 3.25'tir. Bu sıfat fiillerden 45'i -an, -en eki ile, 28'i -dık, -dik eki ile, 2'si -ecek, -acak eki ile ve 3'ü -esi, -ası eki ile yapılmıştır. Geniş zaman ifade eden -an, -en eki eskiden beri en geniş ölçüde kullanılan bir sıfat fiil ekidir. Geçmiş zaman ifade eden ve yaygın olarak kullanılan -dık, -dik sıfat fiil eki, çoğunlukla iyelik eki olarak kullanılmaktadır. Gelecek zaman ifade eden -ecek, -acak eki yine çok kullanılan eklerden biridir. Bu ek, şekil ve zaman eki durumuna geçmektedir. Haber metninde kullanılan ve bir diğer sıfat fiil eki olan esi, -ası eki de gelecek zaman ifade etmektedir (Ergin, 2001: 334-335-336-337). Şu halde haber metninde nesnelere hareket vasıfları geniş zaman, geçmiş zaman ve gelecek zaman ifade eden sıfat fiil ekleri kullanılarak oluşturulmuştur. Aşağıda, metnin içinde sıfat fiil eki aldığı tespit edilen kelime guruplarının tamamı yer almaktadır.

- -an, -en eki ile yapılan sıfat fiil gurupları: mütedair **olan**, mai'yet-i seraskeriyeden **olan**, müteallik **olan**, haricden alınan **olan**, yüz gösteren **olan**, şirasına talib **olan**, onun için basılan **olan**, vukû' bulan **olan**, daire-i padişahide **olan**, ta'bir olun **olan**, i'ta buyurulan **olan**, iktizâ eden **olan**, Bolayır'da **olan**, eser-i şahâneleri **olan**, barutla atılan **olan**, Tunca kenarında **olan**, âsâr-ı pâdişâhanelerinden **olan**, mevcut **olan**, maiyyet-i hümayünde **olan**, cereyân-ı selden yıkılan **olan**, müstesid **olan**, mevkib-i şahâne bulunan **olan**, istikbâl-i padişâhide bulunan **olan**, yanlarında bulunan **olan**, harikzede **olan**, evleri yan **olan**, zikr olun **olan**, Galata nâzırı **olan**, açıkta kalan **olan**, mahsus **olan**, vezir-i destânı bulunan **olan**, itina-i rûnümâ **olan**, karîn-i icra **olan**, kuvve-i karîbede **olan**, sadâkat etmiş **olan**, İstanbul rütbesinde **olan**, Mekke-i Mükerreme rütbesinde **olan**, hizmet-i şeri'atde bulunan **olan**, nice esfârda bulunmuş **olan**, meşhûd **olan**, Darbhâne-i Amire mübâyâ'a sarrafı **olan**, Leh Memleketi kürsîsi **olan**, zuhur eden **olan**, neşr olun **olan**, derdest-i tanzim **olan**.
- -dık, -dik eki ile yapılan sıfat fiil gurupları: Şevketmeâb Efendimiz hazretlerinin mu'âyene buyurdukları, mazhar-ı nevâziş-i etem olduklarından, nüzûl eyledikleri, nâsse verdikleri, hâvi olduğu, mültezem olduğuna, me'mûl kadar sekmedikleri, ta'lim-i padişâhiyle yine atıldıkda, Meriç ve Tunca Nehirleri biriktiği, matlûb-u hümayûnları olduğu, merâhilde olduğu, memnun olduk, Padişah-ı Merâhim Destegâh Efendimiz Hazretlerinin muttasıf olduk, ikdâm eyledik, bitâb oldukları, aciz oldukları, beraber oldukları, müşarûn bilbenân buyurulduğu, cümleye malum olduğu,

metânet verdikleri, nasb eyledikleri, mütâva'at arzusunda olduğunu, zabt olunduğunda, tahrir eyledikleri, istimân eder olduklarını, Modlin tarafına gittikleri, dâhil olmuş oldukları, zabt eylediğini.

- -ecek, -acak eki ile yapılan sıfat fiil gurupları: mûcib **olacak**, muvaffakat **edeceğini**.
- -esi, -ası eki ile yapılan sıfat fiil gurupları: âmade **olması**, emrinde dikkat **olunması**, tedarik olunamaması

Haber metnindeki sıfat fiillerden 48'i zarf, 11'i yer tamlayıcısı, 17'si özne ve 2'si nesne olan kelime guruplarında bulunmaktadır. Nesnelere hareket vasıflarını karşılayan sıfat fiillerin çoğunluğu, haber metninde, fiildeki hareketin durumunu ve şartını bildirmek üzere kullanılmıştır. Bir kısmı ise fiildeki hareketin mekânını ve istikâmetini açıklamak maksadıyla kullanılmıştır. Haber metnindeki 17 sıfat fiil, fiildeki hareketi yapan veya hareketten etkilenen nesnenin durumunu açıklamakta, nesne hakkında teferruat bildirmektedir. Nesnede yer alan 2 sıfat fiil ise hareketin belirticisi durumundadır. Velhasıl metindeki sıfat fiiller, nesnelere hareketlerin vaziyetlerini, görünüşlerini, tavırlarını, hâllerini, şartlarını, yerlerini, istikâmetlerini, kim ve ne olduklarını zaman ifadesini de şümülüne alarak açıklamak maksadıyla kullanılmışlardır.

3.4.16. Zarf Fiil Gurubunun Tahlili

Gerundium gurubu olarak da bilinen zarf fiil gurubu, zarf fiil eki alan bir unsur ile ona bağlı olan bir unsurdan teşekkül etmektedir. Zarf fiil sonda, ona bağlı unsurlar önde yer alır. Zarf fiil gurubunda, özne ile birlikte yüklem tüm unsurları kullanılır (Ergin, 2001: 396). Zarf fiiller de hareket hâli ifade etmektedirler. Bunlar ne fiil çekimleri gibi şekle, zamana ve şahsa bağlanmış bir hareket ne de sıfat fiiller gibi nesne ifade ederler. Zarf fiiller hareketi ifade ettiklerinden sıfat fiiller gibi isim değil fiil olan kelimelerdir. Bu sebeple çekimleri yapılamaz. Türkçe'de kullanılan zarf fiil ekleri şunlardır: -a, -e, -ı, -i, -u, -ü, -ıp, -ip, -up, -üp, -arak, -erek, -ınca, -ince, -unca, -ünce, -alı, -eli, -madan, -meden, -ıcak, -icek, -ıcağız, -iceğiz, -gaç, -geç, -ışın, -işin, -uşun, -üşün, -ken, -anda, -ende, -dıkça, -dikçe'dir (Ergin, 2001: 338-339). Metinde 63 zarf fiil gurubu bulunmuştur. Cümle başına düşen miktar 2.62'dir. Bu zarf fiillerden 44'ü -ıp, -ip ekiyle, 15'i -arak, -erek ekiyle ve 2'si -ınca, -ince ekiyle, 2'si -ken ekiyle yapılmıştır. Türkçede eskiden beri en geniş ölçüde kullanılan bir zarf fiil eki olan -ıp, -ip öğrenilen geçmiş zamanı ifade etmektedir. Yine geniş ölçüde kullanılan -arak, -erek ekleri, hareketin, durumun, sürecin nasıl olduğunu ve nasıl yapıldığını ifade etmek maksadıyla kullanılmaktadır. Ekin kullanımıyla açıklayıcı anlatım yapılmıştır. -ınca, -ince zarf fiil ekinde ise bir hareket hâli ifadesinin yanında o hareket hâlinin ortaya çıktığı ânı göstermek gibi bir zaman ifadesi de vardır. Bu zarf fiil eki hem hâl zarfı hem de zaman zarfı olarak kullanılmaktadır. Bu zarf fiil eki son devirlerde "dek" ve "kadar" edatına bağlanırken ismin yaklaşma hâl ekini (-a, -e) almaktadır. Doyuncaya

kadar, **gelinceye dek** misallerinde olduğu gibi. Zarf fiil için normal olmayan bu hâl eskiden yoktu ve eskiden bu zarf fiil tek başına “kadar” ifadesini taşımaktaydı (Ergin, 2001: 340-341-342). Tâkvîm-i Vekâyî'deki haber metninde kullanılan bu zarf fiiller sayesinde metinde anlatılanlar açıklayıcı anlatımla ifade edilmektedir. Burada okuyucuya bilgi vermek, mevzuyu açıklamak ve konuyu teferruatlarıyla öğrenmelerini sağlamak maksadıyla zarf fiil eklerine bolca yer verildiği görülmektedir. Aşağıda, metnin içinde zarf fiil eki aldığı tespit edilen kelime guruplarının tamamı bulunmaktadır.

- -erek, -arak eki ile yapılan zarf fiil gurupları: hülâsa olun**arak**, gayr-ı resmi ol**arak**, kayd itdir**erek**, defter olun**arak**, zahîre ver**erek**, miyânlarından geç**erek**, nâil-i nisâb atâyâ ol**arak**, on beş saat miktarı mümted ol**arak**, muktezâsından ol**arak**, iş'ar olun**arak**, eşyaya kendileri yapış**arak**, perişân ed**erek**, sevk olun**arak**, netice-pezir olmay**arak**, tesis ed**erek**.
- -ıp, -ip, -up, -üp eki kullanılarak yapılan zarf fiil gurupları: münkasım ol**ub**, yüz yigirmi guruş ol**ub**, yüz yigirmi guruş vir**üp**, yollara dizil**ip**, istikbâl ed**ip**, defter olun**up**, sadâkat-ı kesîre veril**ip**, irâde buyurul**up**, irade olun**up**, ziyâret olun**up**, irade buyurul**up**, irade buyurul**up**, manzûr-i padişâhî ol**up**, memnûn ol**up**, ikâmet buyurul**up**, tabur tabur dur**up**, şifâsâz-ı re'fet ol**up**, Meriç üzerinde ol**up**, halk kayıklarla gel**üp**, meşakkatten kurtul**up**, darb olun**up**, defter olun**up**, ziyaret buyurul**up**, Edirne'den hareket buyurul**up**, harik peyda ol**up**, zuhûr ed**ip**, bizzat kalk**ıp**, Beyoğlu'na var**ıp**, iskân olun**up**, memur ta'yin olun**up**, ra'iyetperverlik ol**up**, farkı olmay**ub**, mahsur ol**ub**, bir hamlede kaçur**ub**, nişân-ı iftihâra nâil ol**up**, rütbesinde ol**up**, emekdarlarından ol**up**, mümted ol**up**, ol dahî var**ıp**, muhâsara ed**ip**, zabt olun**up**, beyân ed**ip**, Varşova'dan çık**ıp**, Bağdat Valisi Davut Paşa'nın tutul**up**.
- -ınca, -ince eki ile yapılan zarf fiil gurupları: masârif-i zarûriyesi iktizâs**ınca**, ifade-i şahaneleri müceb**ince**
- -iken eki ile yapılan zarf fiil gurupları: saat sekizde **iken**, mizaçsız **iken**

Metindeki zarf fiiller cümle unsurlarından zarf unsurunun bünyesinde bulunmaktadır. Zarflar fiilleri nitelediğinden metinde kullanılan zarf fiiller de fiilleri nitelemekte fiillerin vaziyetlerini, biçimlerini, özelliklerini göstermektedir.

4. DEĞERLENDİRME

Takvîm-i Vekâyî'nin haber dilini kavrayabilmek için Türk dilinin -en azından yakın tarihinin- tarihi seyrine bakmak gerekmektedir. Osmanlı İmparatorluğunda dildeki sadeleştirme çabaları üç devre ayrılabilir. Bunlardan ilki devlet kademelerindeki iletişim boşluklarının doldurulması maksadıyla sözlük ve gramer çalışmalarına ağırlık verilmesi ve İslam eserlerinin çevirilerinin yapılmaya başlanmasıdır. İkinci aşama II. Mahmud'un dili sadeleştirmek maksadıyla son dönemlerinde aldığı bazı tedbirler, üçüncü aşama ise günlük konuşma diline yaklaşılarak standart bir yazı Türkçesini

kuran ve gazetecilik hareketiyle ortaya çıkan gazete lisanıdır (Mardin, 1960: 145). Dilde sadeleşmeye gereksinim duyulması için dilin olabildiğince ağır, ağırdal ve anlaşılmaz olması gerekmektedir. Türk dilinin tarihi seyrine bakıldığında zaman zaman dilin hantallaştığı, günlük konuşma dilinden farklılaştığı, başka dillerin tesiri altında kaldığı ve halk tarafından anlaşılamadığı bilinmektedir.

17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başlarında mevcut eğitim imkânlarının, kalem erbabı olanların taleplerini karşılamakta yetersiz kaldığı fark edilmiştir. Edebî Türkçede ustalaşmanın zor olması da yüksek bürokratik mevkileri sıkıntıya sokmuştur. Bu devrede yazı dilinin karmaşık tabiatı dolayısıyla Arapça ve Farsça'ya yönelim artmıştır. Bu yönelimin yapısal bir sonucu olarak Arapça'da kullanılan secî metodu Osmanlı'nın nesir üslubunda bir zorunluluk hâline getirilmiş ve Türkçe hantallaştırılmıştır (Mardin, 1960: 149-150) Devlet dili, secî'ler, edatlar, isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiillerle birbirine eklenerek zincirleme ibareler ve mânâsız deyimler yüzünden anlaşılmaz bir hâle gelmiştir (Levend, 1960: 81). Cümleler birbirine bağlanarak uzatılmıştır. Söz dizimindeki güçlük resmî tarzda ustalaşmayı zorlaştırmış, kelimeler de resmî kitabet dilinde ehil olmak isteyenler için en büyük engeli oluşturmuştur. Resmî yazışmalarda umûmiyetle Arapça-Farsça kelimelerin kullanılması, sözlüklere olan ihtiyacı arttırmıştır. Fakat o devrede sözlüklerin sayısının çok az olması Türkçe olmayan kelimelerin mânâ bakımından yanlış kullanılmasıyla sonuçlanmıştır (Akt: Mardin, 1960: 151).

Divan edebiyatının ve resmî kitabetin en mühim hususiyeti, bilgiyi alakasız kişilerden saklamak (esoteric) için çeşitli metodların kullanılmasıdır. Bunlardan birisi o devrede sık başvurulan cümleleri süsleme modasıdır. Bu dönemde özellikle resmî yazışmalarda kullanılan Türkçe'nin anlaşılma güçlüğü, halkın, dönemin kanunlarıyla ilgilenmesinin önlenmek istenmesindedir (Mardin, 1960: 152-153). Yapılan yazışmalarda cümleler süslenmekte, süslü cümleler günlük hayata sirayet etmekte ve avam tabakasının yazılanları anlaması mümkün olmamaktadır.

Dildeki bu karmaşıklığın karşısında duran ve kolay anlaşılır, sade bir üslûbun ve yazış tarzının taraftarı olan dönemin Padişahı II. Mahmut, kendisinin teşvikiyle sade bir ifade tarzını benimseyen 19. yüzyıl tarihçilerinden Sahaflar Şeyhizâdesi Esad Efendi'yi Takvîm-i Vekâyi nazırı olarak 1831'de tayin etmiştir. Gazetenin ilk nüshalarında yeni bir ifade tarzına veya görüşe tesadüf edilmese de önemli hâdiseler hususunda halkın bilgilendirilmesinin mühim olduğunun fark edilmesi, matbuatın dilinde çözülmeye vesile olmuştur (Tanpınar, 1988: 110). Zaman içerisinde muharrirdeki sözde hüner yani yazıyı süsleme endişesinin yerini hakikati aktarma endişesi almıştır (Özarslan, 2016: Doktora Ders Notları).

Gazetede kısa haber cümleleri bulunmakla birlikte haber cümlelerinin umumiyetle uzun olduğu, cümle sonlarındaki fiillerin bağlaç, edat, isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiillerle birbirine bağlanarak cümlelerin uzatıldığı tespit edilmiştir. İlk sayıdaki en uzun haber cümlesi 715 kelimedenden teşekkül etmektedir.

Cümleler uzatılıp süslenmekte ve yazı dilinde konuşma diline göre ağıdalı bir dil kullanılmaktadır. Bu uzun cümleler, o devre has bir hususiyettir. Bu hususiyetin bir sebebi de 1830 – 1835 yıllarına kadar hâriciye nazırlığında (dışişleri bakanlığında) diplomatik yazışmaları yürütmek üzere istihdam edilen Fenerli Rumlardır. “Fenerli Rumlara, ifade ve üsluplarında Türkçe’nin değil eski Yunancanın cümle yapısını esas almışlardır. Yerli kâtipler de zamanla bu yazış tarzının doğru Türkçe olduğu zannına kapılmış ve bu tarzı esas kabul etmişlerdir. Zanna dayalı bu yanlışlık bütün resmî dairelere yayılmış ve resmî yazışma tarzı hâline gelmiştir” (Özarlan, 2008: XXXI). Osmanlı devrinde de devletin üst makamlarında görevli olan kâtip ve bürokratlar aynı zamanda birer edebiyatçı, gazeteci, şair, yazar olduklarından devlet kademesinde kullandıkları yazı dilini yazdıkları kitaplara, haberlere, makalelere, edebi eserlere yansıtmişlerdir (Özarlan, 2016: doktora ders notları). İşte tüm bu sebeplerden dolayı devrin ilk yazılı basınında fiiller bağlaç, edat ve fiilimsilerle birbirine bağlanarak uzatılmış ve “silsileli cümleler” ortaya çıkmıştır. Osmanlı Dönemi’ndeki ilk dönem matbuatında cümlelerin uzun olmasının sebebi budur. Devletin pek çok kademesinde önemli görevler yapan ve gazeteciliği ile de öne çıkan Said Paşa, kendi devrindeki kitabet dilini tenkit ederek cümle unsurları arasında ve cümleleri birleştirmede sadece “ve” bağlama edatının sıklıkla kullanılmasının ciddi bir üslûp hatası olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun dışında cümlelerin temel unsuru olan fiiller ile isim fiil, sıfat fiil, zarf fiillerin birleştirilmesinin insanı zorunlu olarak silsileli cümle kurmaya mecbur bıraktığını, bu durumun da bir ifade kusuru olduğunu söylemektedir (Özarlan, 2008: XXXV). İşte Takvîm-i Vekâyî’deki bu uzun cümleler, metnin hemencecik anlaşılmasını zorlaştırmış, meramın herkes tarafından anlaşılmasını ise güçleştirmiştir (Özarlan, 2016: doktora ders notları). Silsileli cümlelerin kullanılması yapı bakımından birleşik cümleleri meydana getirmiştir. Türkçe’de esasında basit cümle kullanımı esastır. Ancak meramın bir çırpıda, bölünmeden anlatılmak istenmesi cümlelerin birbirine bağlanarak uzatılmasına bu da birleşik cümlelerin meydana gelmesine sebep olmaktadır.

Türkçe’nin söz diziminde, yardımcı unsurun asıl unsurdan önce geldiğini yukarıda belirtmiştik. Türk sentaksı bu temel kâide üzerine kurulmuştur. Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’ndeki bütün haber cümleleri de bu temel kâideye uygundur. Haber metninin tamamı kurallı cümlelerden teşekkül etmektedir. Kaldı ki devrik cümle daha çok nazım dilinde edebî sanat yapmak, vurguyu fiile çekmek maksadıyla kullanılmaktadır. Haber cümlelerinde devrik cümle kullanılması uygun değildir. Çünkü haber cümlelerinde anlatılmak istenen hadise, verilmek istenen bilgi en kısa, en sade, en açık şekilde ve olayların oluş sırası gözetilerek verilmelidir.

Metnin geneline bakılacak olursa yüzde doksanı haber (bildirme) yani fiil cümlesidir. Her cümlelerin failinin olması ve cümle başına en az üç zarf ile bir yer tamlayıcısının düşmesi dolayısıyla gazetede ki metinlerin hedef kitleyi, meydana gelen hâdisenin muhtelif şartları, zamanı, hareketin nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıtalarla, hangi sebeple yapıldığı, fiilin mekânı ve istikâmeti

konusunda bilgilendirdiği söylenebilir. Bu bilgiler okuyucuya bir haberde olması gereken “kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden (5N1K)” sorularının cevabını vermektedir. Bu devrede şekil bakımından henüz bir gazete lisanı oluşmamışsa da içerik bakımından yazılan metinler haber cümlesidir ve haber, okura, oluş sırasına göre tüm teferruatlarıyla verilmektedir. Haberin oluş yani meydana geliş sırasına göre yazılması Türkçe sentaks ve düşünce sistemi bakımından mühimdir. Çünkü Türkçe’de cümle kurulurken kelimelerin sırası, bu kelimelerin karşıladıkları nesne ve hareketlerin zaman içindeki var oluş sırasına uygundur. Bir hâdisede, hareketin yardımcı hareketleri nasıl daha önce vukû buluyorsa o yardımcı hareketleri karşılayan kelimeler de asıl hareketi karşılayan kelimelerden zaman sırası bakımından daha önce gelir (Ergin, 1994: 374). Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’nde de haber cümleleri, hadisenin meydana geliş sırası gözetilerek kurulmuş dolayısıyla Türkçe sentaksın zaman sıralamasına uyulmuştur. Bu anlamda gazetede, günümüz gazeteciliğinde olduğu gibi başlık, spot, flaş giriş gibi kısımlar yoktur. Haber doğrudan verilmektedir.

Haber metninde umûmiyetle öğrenilen geçmiş zaman ve görülen geçmiş zaman kipi kullanılmaktadır. Rivayet şeklinde anlatılan haberlerde olaya şahid olma durumu söz konusu değildir. Görülmeyen sadece duyulan bir hâdisenin okuyucuya anlatımı vardır. Takvîm-i Vekâyî’deki haber metninde cümlelerin yarısı (Bkz: Tablo 8) öğrenilen geçmiş zaman kipiyle kurulmaktadır. Henüz muhabirlik geleneğinin olmaması, bazı haberlerin yurt dışındaki gazetelerden çevrilerek yazılması öğrenilen geçmiş zaman kipinin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Günümüzün haber dili düşünüldüğünde Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’ndeki cümlelerin umûmiyetle rivayet ve hikâye edilerek yazılması yine o devre has bir özelliktir.

Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’nde, günümüzdeki haber dilinde pek rastlanmayan şartlı birleşik cümle tipleri tespit edilmiştir. Şart eki ile kurulan şartlı birleşik cümlelerden bazıları şart ekinden hemen sonra “de” ve “dahi” edatı alarak cümlede bir şart mânâsından ziyade istenilen, arzu edilen, çabalanan şeye ulaşamadığı, erişemediği, yapılamadığı mânâsını vermektedir. “de” edatı burada bir nevî olumsuzluk eki görevi görmekte ve cümlede açıklama yapılmasına imkân tanımaktadır.

Gazetede haber metninin % 81’i olumlu haberlerden teşekkül etmektedir. Umûmiyetle olumsuz hâdiselerin haber olarak değerlendirildiği günümüzün aksine Takvîm-i Vekâyî döneminde, gazetede ağırlıklı olarak olumlu haberlerin olduğu tespit edilmiştir.

Takvîm-i Vekâyî’deki haber metninde kullanılan “tabur tabur” ve “taraf taraf” tekrar gurupları, kullanıldıkları cümlelerde zarf görevini ifâ etmektedir. Bu tekrar gurupları, fiilde meydana gelen hareketin nasıl yapıldığını açıklamak, hareketi nitелеmek, ifadenin mânâsını güçlendirmek ve çokluğu ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. Tekrar gurupları sayesinde haberde bahsi geçen hâdiseler, okurun gözünde daha rahat canlanmaktadır.

Bağlaç kelimededen küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime guruplarını ve cümleleri şekil veya mânâ bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında bir münasebet, bir irtibat kuran unsurdur. Esasında Türkçede bağlama edatı bulunmamaktadır. Türkçeye, sonradan, yabancı dillerin tesiri ile intikal etmiş (Ergin, 2001: 352) ancak benimsenmiş ve Türkçenin bir dil unsuru durumuna gelmiştir (Özarslan, 2016: doktora ders notları). Bu dil unsuru Takvîm-i Vekâyî Gazetesi'nde de bolca kullanılmaktadır. Haberin doğasında teferruat vardır. Bu teferruat aktarılırken kelime ve kelime guruplarını hem şekil hem de mânâ bakımından birbirine bağlayan bağlama unsurlarına gerek duyulmaktadır. Bu durum, dilin mekanizmasından kaynaklanmaktadır (Özarslan, 2016: Doktora Ders Notları).

Sıfatlar isimleri nitelediklerinden anlatılan olayın daha net, belirgin ve ayrıntılı olmasına yardımcı olmaktadır. Ancak yoruma mahal verecek sıfat kullanımı haberin tarafsızlığına da gölge düşürebilmektedir. Haber metinlerinde bir hâdis okura anlatılırken hâdisenin ortaya çıkış şekline sonlanış şekline kadar nasıl meydana geldiği teferruatıyla anlatılmalıdır. Böylelikle okur hâdiseyi sanki yaşamışçasına gözünde canlandırır. Takvîm-i Vekâyî'de cümle başına 8 sıfat tamlaması düştüğü göz önüne alınırsa, hâdiselerin sıfatlar yardımıyla daha net bir şekilde aktarıldığı söylenebilir. Gazetede az da olsa yoruma mahal verecek nitelikte sıfatlar kullanılmıştır.

İyelik gurubu ve isim tamlaması, anlatımı zenginleştiren, ifade edilmek isteneni daha anlaşılır hale getiren dil unsurlarıdır. Hadise ile ilgili teferruatın verilmesi, cümleler arasında akıcılığın sağlanması ve uzun cümlelerde anlatım akışının korunması, anlatımın güçlü ve etkili olması maksadıyla iyelik gurupları ve isim tamlamalarına başvurulmaktadır. Takvîm-i Vekâyî'deki metinlerde kelime gurupları içinde en fazla kullanılan unsur isim tamlamalarıdır (Bkz: Tablo 8). Takvîm-i Vekâyî'deki haber cümleleri, iyelik gurubu ve isim tamlamalarıyla zenginleştirilmiş, anlatılmak istenen hâdiseler teferruatıyla verilmek istenmiş, uzun cümlelerde anlatım akışının korunması amaçlanmıştır. Ayrıca neyin neye ait olduğu, kimin neyin parçası olduğu açıkça ortaya konmak istenmiştir. Haberin anlaşılabilirliği, kesinliği ve açıklığı bakımından sıfat tamlamaları gereklidir.

Haber metnindeki aitlik gurupları bulunma, bağlılık ve aitlik fonksiyonlarıyla, sayı gurupları ise netleştirme ve miktar belirtme maksadıyla kullanılmıştır. Metinde sıkça kullanılan edatlarla konuşma üslûbundaki tabilik sağlanmak istenmektedir. Edatlar burada ifadeye kuvvet kazandırmakta, kelime guruplarıyla girdikleri münasebetlerde niyet, amaç, maksat, devam etme, sürüp gitme vb. gibi mânâları ifade etmekte ve bağlama görevinde bulunmaktadır.

Hâl ekleri, fiilde gerçekleşen hareketin yerini, yönünü, istikâmetini bildirmek maksadıyla kullanılmaktadır. Haber cümleleri yapısı gereği hâl eklerine ihtiyaç duyar. Çünkü haber cümlelerinin temelini teşkil eden fiillerin hareketleri hakkında okuyucu bilgi edinmek ister. Yer tamlayıcısı bünyesinde bulunan hâl ekleri, hareketin kime, neye, nereye yapıldığı, kimde, nede, nerede

olduğu, kimden, neden, nereden meydana geldiği veya çıktığı gibi soruların yanıtlarını bulmamıza yardımcı olmakta ve fiilin hareketi hakkında teferruat bildirmektedir.

İsim fiillere fiillerin hareket kipleri, sıfat fiillere vasıf yani nesne kipleri, zarf fiillere de hâl kipleri denilebilir. Sıfat fiiller ve zarf fiiller, Türkçeye geniş bir ifade kabiliyeti, büyük bir sadelik verirler (Ergin, 2001: 339). Uzun kelimelerle anlatılacak bir konu, sıfat fiil ve zarf fiil ekleri yardımıyla sade ve basit bir şekilde anlatılabilir. Yabancı dillerde yan cümlelerle dolu birleşik cümlelerle ifade edilen fikirler Türkçe’de tek bir cümle ile açık bir anlatımla izah edilir (Ergin, 2001: 138). İsim fiil, sıfat fiil ve zarf fiiller mânâ ve verilmek istenen mesaj hususunda belirleyicidir. Hâdisenin doğru bir şekilde anlatılabilmesi, bilginin net bir şekilde verilebilmesi için mânâyâ, şekle ve zamana uygun bir ek seçilmesi mühimdir. Bu bakımdan Takvîm-i Vekâyî’de sıklıkla kullanılan isim fiil, sıfat fiil, zarf fiil ekleri yerinde kullanılmıştır. Bu kullanım haber dilinin yapısının bir gereğidir.

SONUÇ

Yapılan haber cümlesi tahlili neticesinde Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’nin haber dili ile ilgili aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Takvîm-i Vekâyî’deki haber cümlelerinin % 90.5’i fiil cümlelerinden teşekkül etmektedir. Fiil cümleleri kurulurken haber ve dilek kipleri kullanılmaktadır. Gazetede de bildirme kipleri ve şart kipi kullanılmıştır. Bu bakımdan Takvîm-i Vekâyî’nin cümleleri haber cümlesidir.
- Takvîm-i Vekâyî Gazetesi’nde birleşik cümle tipi kullanımı basit cümle tipine göre daha fazladır. Fakat her fiil kendi bünyesinde anlam bütünlüğü teşkil etmektedir. Muharrir haberi tek seferde anlatmak, yekpareliği korumak maksadıyla bağlaç, edat ve fiilimsilerle birbirine bağlanan “silsileli cümlelere” başvurmuştur. Ancak “silsileli cümleler” mânânın herkes tarafından anlaşılmasını zorlaştırmakta, haberin sadeliğini ve açıklığını ortadan kaldırmaktadır.
- Haber cümlelerinin tamamı kurallı cümledir. Cümleler Türk düşünce sistemine uygun şekilde sıralanmıştır. Ancak haberin kitâbet dili ile yazılması, cümlelerin uzun olması, haber yazımında hüner göstermek için süslemelere başvurulması haberin avam tarafından anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan kullanılan dil, düşüncenin tabii seyrini yansıtmamaktadır. Esasında Takvîm-i Vekâyî ilk zamanlarda devlet yönetiminde görev alan me’mur, idareci ve bürokratlara hitap etmektedir. Bu sebeple Takvîm-i Vekâyî’nin dili sıradan halkın konuştuğu dilin çok üstündedir. Bu yönüyle gazetede ki haberler halk nezdinde sadelik, açıklık ve kesinlik unsurundan yoksun fakat eğitilmiş kitleye göre açıktır.
- Gazetede ki bütün haber cümlelerinde cümle unsurları hâdiseyi teferruatlarıyla açıklayacak biçimde kullanılmıştır. Cümlelerin yüklemeleri

vardır, failleri bellidir. Habere konu olan hâdisenin ne olduğu, kim tarafından neden yapıldığı, yeri, yönü, istikâmeti, zamanı, şekli, şartı yer tamlayıcıları ve zarflar vasıtasıyla verilmektedir. Yer tamlayıcısı ve zarfların bol kullanılması haberin takdimine, idrâkine bir kolaylık getirmektedir. Cümle unsurları sayesinde haberde olması gereken 5N+1K sorularının cevabı vardır.

- Haber cümleleri, umûmiyetle, görülen geçmiş zaman kalıbıyla yazılmıştır. Muharrir hâdiseye şahit olmamakta, hâdiseyi başkalarından duyarak aktarmaktadır. Bu sebeple haberde hakîkatin derecesi düşmektedir. Dolaylı anlatım söz konusudur.
- Gazetede şimdiki zaman ve gelecek zaman kipiyle kurulan cümle kalıbı tespit edilememiştir. Takvîm-i Vekâyî'nin ilk sayısındaki haber cümleleri geçmiş ve geniş zaman kalıbıyla yazılmıştır. Buradan Takvîm-i Vekâyî'nin geçmişe dair haberler verdiği anlaşılmaktadır.
- Takvîm-i Vekâyî'deki haber cümlelerinde fail, umûmiyetle şahıstır ve çoğul durumdadır. Haberin öznesi şahıslardır.
- İlk Türkçe gazete olan Takvîm-i Vekâyî'nin ilk sayısında tespit edilen en uzun cümle 715 kelimedenden teşekkül etmektedir.
- Haber, okura, hâdisenin oluş sırasına göre tüm teferruatlarıyla verilmektedir. Bir başlık, bir spot, bir flaş giriş vs. yoktur.
- Haberler umûmiyetle "rivayet" edildiğinden o devrede henüz muhabirlik geleneğinin olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle dış haberler yabancı gazetelerden çeviri yoluyla okuyucuya aktarılmaktadır.
- Cümleler, cümle başı bağlacı ve edatıyla başlayabilmektedir.
- Şart eki (-se, -sa), "de" ve "dahi" edatlarıyla birlikte kullanılarak haberde olumlu ve olumsuz anlam birarada verilmektedir. Şartlı birleşik cümle tipiyle olumsuzluk eki kullanılmadan aynı cümlede olumsuzluğun gerekçesi bildirilmektedir.
- Günümüzde olumsuz haberin haber değeri taşıdığı düşünüldüğünde Takvîm-i Vekâyî'de günümüzün aksine olumlu haberler çoğunluktadır.
- Gazetede umûmî başlıklar verilirken husûsî başlıklar yazılmamaktadır.
- Kelime gurupları bakımından gazetede en fazla kullanılan unsurlar isim tamlaması, sıfat tamlaması ve iyelik gurubu unsurlarıdır. Bu unsurlarla anlatım zenginleştirilmiş, ifade edilmek istenen göz önünde canlandırma bakımından daha anlaşılır ve net hale getirilmiş, anlatımda hareket ve akıcılık sağlanmıştır. Gazetede yoğun kullanılan bir diğer kelime gurubu isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiillerdir. Doğrudan fiil olmaya elverişli olmayan isimler, yardımcı fiiller vasıtasıyla birleşik fiil olmaktadır. Bu münasebetlerde isim fiillerle birleşenler birleşik fiillerin hareket isimlerini, sıfat fiillerle birleşenler nesnelere hareket vasıflarını, zarf fiillerle birleşenler hareketlerin durumlarını bildirmektedir. Gazetede birleşik fiillerin sık kullanılması, haber cümlelerinde hareketin ve nesnenin fazla olmasından, onların vaziyetlerinin belirtmek istenilmesindedir. Haberde teferruat fazladır.

Takvîm-i Vekâyî

Esasında haber cümlesi, günlük konuşma dilinden pek de farklı değildir. Habere konu olan mevzular günlük hayatta yaşadığımız hâdiselerdir. Haberin gâyesi, toplumu ilgilendiren, toplum için önemli olan havâdislerin hedef kitleye olabildiğince dolaysız, sade ve çabuk aktarılmasıdır. Ancak Takvîm-i Vekâyî ilk devrede eğitim görmüş kesime hitap ettiğinden haber dili halkın günlük konuştuğu dilin çok üstündedir. Gazetenin hitab ettiği kitle yazılanları anlarken halk hâvadislere yabancı kalmıştır. Cümle hacminin fazla olması haberin sade ve açık olmasını engellemektedir. Öğrenilen geçmiş zamanın en çok kullanılan bildirme kipi olması ise haberin kesinliğine ve doğruluğuna gölge düşürmektedir.

Bu devrin inşâ malzemesi Türkçe-Arapça-Farsça kelime ve terkiplerden, cümle yapısı da birbirine bağlı, uzayıp giden “silsileli cümleler”den teşekkül etmektedir. Söz konusu tahlilin Takvîm-i Vekâyî'nin ilk sayısı yani çıkış dönemi için geçerli olduğu unutulmamalıdır.

TEŞEKKÜR

Çalışma alanımda yeni bir saha açan kıymetli Hocam Prof. Dr. Ersin Özarıslan'a ilmi ve tecrübesiyle rehber olduğu için çok teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- AKANDERE, O. (1999 – 2003), 11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuvayı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Kasım, 417-467.
- AKTEPE, M. (1968), Türkiye'de Akademi Meselesi ve II. Abdülhamit'e Dil Akademisi Hakkında Sunulan Layiha, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1(8), 22-28.
- AVANAŞ, E. (2021). *Yeni Medyada Manipülatif Haber Dili*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BARAZ, N. (2004). *Ünite 4-7*. Pilanci, H. (Ed.). Türk Dili. Anadolu Üniversitesi. 2. Baskı.
- DOĞANER, Y. (2012), Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın. *EFD / JFL Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters*, 29 (1). (Çalışma 11-15 Temmuz 2011 tarihleri arasında Avusturya Retz'de düzenlenen The 12th International Congress of Ottoman Social and Economic History (ICOSEH) adlı kongrede tebliğ olarak sunulmuştur).
- ERGİN, M. (1994). *Türk Dili*. İstanbul: Nesil Matbaacılık.
- ERGİN, M. (2001), *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Dağıtım.
- ERTOP, K. (1985), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Dil Sadeleşmesi, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi-II* (333-340). İstanbul: İletişim Yayınları.
- HACIEMİNOĞLU, N. (1977), *Türkçenin Karanlık Günleri*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- İNUĞUR, M. N. (1993), *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.
- İNUĞUR, M. N. (1999), *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.
- KAPLAN, M. (1999), *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- LEVEND, A. S. (1960), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, İkinci Basım.
- MARDİN, Ş. (1995), *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MATHESON, D. (2000). The Birth of News Discourse: Changes in News Language in British Newspapers, 1880-1930. *Media, Culture & Society*. 22(5). 557-573.

MİTHAT, A. (1872f), Osmanlıcanın Islahı, *Dağarcık*, (1), 20-25.

ORAL, S. (1968), *Türk Basın Tarihi 1728–1922*, Ankara: Yeni Adım Matbaası.

ÖKSÜZ, Y. Z. (1995), *Türkçe'nin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara: Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖZARSLAN, Ersin, (1987), “Yenileşme, Batılılaşma, Çağdaşlaşma, Modernleşme, Tekâmül, Terakki Hareketleri İçinde (1800- 1875) Gazetenin Rolü”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 4, 50-54.

ÖZARSLAN, E. (2008), *Gazeteci Lisanı “Mehmet Said Paşa”*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.

ÖZARSLAN, E. (2013). Basın Dili Üzerine Bazı Dikkatler. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. (37). 251-267.

ÖZARSLAN, Ersin (2016), “Edebiyat Olarak Gazetecilik” Dersi Doktora Ders Notları. *Gazi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı*. (Notları Kaleme Alan: Emine SIRMALI).

ÖZDEM, R. H. (1940), *Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz; Fikri Nesir Dilimizin Gelişmesi*, İstanbul: Maarif Matbaası. Tanzimat'ın 100. Yıldönümü Münasebetiyle Neşredilen Kitaptan Alınmış Ayrı Baskı.

ÖZERKAN, Ş. (2002). Medya, Dil ve İdeoloji. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. Istanbul University Faculty of Communication Journal. 1(12).

ÖZYURT, C. (2004), Osmanlı'da Resmi Ulusçuluk ve Dil Politikası. *Selçuk İletişim*, 155-165.

Takvim-i Vekâyi, 1 Kasım 1831. Kaynak: Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Online Erişim <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/26996> (Erişim Tarihi: 09.01.2021)

TANPINAR, A. H. (1988), *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

TOKGÖZ, O. (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

UÇAK, O. (2018). *Haber Uygulamaları*. Eğitim Yayınevi.

VAN DİJK, T. A. (2013). *News as Discourse*. Routledge.

YURDİGÜL, Y., & ZİNDEREN, İ. E. (2012). Yeni Medyada Haber Dili (Ayşe Paşalı Olayı Üzerinden Geleneksel Medya ve İnternet Haberciliği Karşılaştırması). *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*. 2(3). 81-91.

YÜKSEL, E., & GÜRCAN, H. İ. (2005). *Haber Toplama ve Yazma*. Tablet Kitabevi.